

Pelkokerroin

- Opas opettajalle perusteltujen ja perusteettomien pelkojen hallintaan

Pelkonen, Nina

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Leppävaara

OPINNÄYTETYÖRAPORTTI
Pelkokerroin - Opas opettajalle perusteettomien ja
perusteltujen pelkojen hallintaan

Nina Pelkonen
0109876
Turvallisuusalan Ylempi
koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Maaliskuu 2011

Nina Pelkonen

Pelkokerroin - Opas opettajalle perusteltujen ja perusteettomien pelkojen hallintaan.

Vuosi 2011 Sivumäärä 31

Tämä opinnäytetyö: Pelkokerroin - Opas opettajalle perusteltujen ja perusteettomien pelkojen hallintaan ei etsi vastausta kysymykseen kuinka koulumurhat voitaisiin jatkossa estää. Tämän opinnäytetyön tavoite on herättää oppilaitosten henkilökunta ymmärtämään ja käsittelemään omia pelkojaan; sen syy ja seuraussuhteita. Vain ottamalla pelon haltuunsa pystyy suhtautumaan ammatillisesti niihin oppilaitoksen arjessa kumpuaviin uhkiin tai uhkauksiin, joiden taustalla ei pääsääntöisesti ole mitään väkivaltaisen teon varsinaista valmistelua. Sellaisenaan arjen uhat oppilaitoksissa aiheuttavat kuitenkin usein stressiä, pelkoja ja ylireagointia, pahimmillaan jopa traumatisoitumista ja sairaslomia.

Meillä ei ole varaa olla reagoimatta oppilaitoksissa kumpuaviin uhkiin ja uhkailuihin. Oppilaitoksilla tulee kuitenkin olla jo työturvallisuuslainsäädännön velvoittamana uhan käsittelyprosessi sekä nimetyt vastuuhenkilöt, jotka näitä uhkia tarvittaessa viranomaisten kanssa käsittelevät. On epäillyn uhkaajan oikeusturvan ja tulevaisuuden kannalta kestävämpiä jos hänen asiaansa käsitellään holtittomasti henkilökunnan toimesta kenen kanssa sattuu ja missä sattuu. Ei ole kuitenkaan salassapitosäännösten vastaista käsitellä asiaa oppilaitoksen johdon tai johdon nimeämien vastuuhenkilöiden toimesta yhteistyössä niiden viranomaisten kanssa joille asia heidän toimenkuvansa puolesta kuuluu.

Tämä opinnäytetyö pyrkii antamaan sille oppilaitoksen työntekijälle, joka huolta aiheuttavan uhan tai uhkailun tietoonsa saa kykyä suhtautua siihen ymmärtäen vastuunsa henkilökunnan jäsenenä, rauhoittaen ja huolehtien tiedon kertojista parhaan kykynsä mukaan ja vieden saamansa tiedon sille kenelle se oppilaitoksen nimeämänä kuuluu. Mikäli oppilaitoksella ei ole nimettyä vastuuhenkilöä, kuuluu asia hänen toimenkuvansa puolesta rehtorille. Muiden henkilökunnan jäsenten osalta tulee suut pitää supussa ja pulinat poissa. Akuutissa vaaratilanteessa pätevät luonnollisesti toiset säännöt, mutta niitä en käsittele tässä opinnäytetyössä.

Avainsanat: Pelko, uhka, altistuminen, johtaminen, media, uhan arviointi

Nina Pelkonen

FearFactor - How to Face Fear and Manage Threat; A Guidebook for Teachers

Year	2011	Pages	31
------	------	-------	----

This thesis does not look for answers to the question how to prevent school shootings from happening ever again. The purpose of this thesis is to make members of the school staff to understand and manage their threat related fears. Only by managing one's own fears one can professionally face and manage those threats that arise in everyday life at schools. These threats, which with only a tiny probability may lead to any actual preparation of a violent act cause a lot anxiety, fear, over reaction and at its worst even traumas and sick leaves.

It is imperative for an educational establishment to react if a threat comes to their knowledge, but it has to be carried out professionally. Solely the law of safety at work obliges the school authorities to create a professional process and name persons in charge to handle threat related information within the school or, when necessary, in co-operation with the authorities.

From the point of view of the student who is a suspect of making a threat or behaving in an alarming way it is crucial that his case is evaluated with utmost discretion in order not to jeopardize his or hers legal protection and future. The professional responsibility of the member of the staff who receives the threatening information is to take care of and calm down those who give the information, and take that information to the named contact person or persons and leave it to their care. Otherwise the messenger has the duty to keep silent and follow the orders of the person in charge of the process. Confidential information can be exchanged between those authorities and members of the staff who have been assigned to handle it.

Keywords: Fear, threat, managing, exposure, media, threat evaluation

Sisälllys

1	Johdanto.....	7
2	Ymmärtämiseen tähtäävä ilmaisu ja lähestymistapa.....	8
	2.1 Tilanteen hallinta henkilökohtaisessa kontekstissa.....	8
	2.2 Aiheen taustalla - koulusurmat	8
	2.3 Paradoksien rooli tajunnan laajentajana.....	9
3	Tuotos opinnäytteenä - menetelmälliset perusteet	10
	3.1 Selkeys, loogisuus ja yksinkertaisuus ymmärtämisen takeena	10
	3.2 Opinnäytetyön menetelmästä.....	11
	3.3 Toimintatutkimuksen menetelmästä.....	12
	3.4 Aineiston hankinnasta	13
	3.5 Havainnointi menetelmällisenä valintana	14
	3.6 Toimintatutkimuksesta ja fenomenografisesta työn otteesta.....	15
4	Opinnäytetyön sisällöstä ja sanoman rajauksesta	16
	4.1 Rajauksesta	17
	4.2 Oppaan tuottaminen oppilaitosympäristöön	17
	4.3 Prosessin taustasta.....	18
	4.4 Itse prosessista.....	18
	4.5 Kohti syventämistä.....	19
	4.6 Lopputulokseen.....	19
5	Auktoriteetit oppaan tukipilarina	22
	5.1 Paradoksin näkijä - Hille Koskela	22
	5.2 Kognitiivis-Konstruktivisen psykoterapian isä hahmo - Antero Toskala	22
	5.3 Psykologisen tarkastelutavan vahvistajat - Cacciatore ja Salmivalli.....	23
	5.4 Nuorten ongelmien asiantuntija - professori Riitakerttu Kaltiala-Heino	23
	5.5 Peloista, tilastoista, faktasta ja fiktiosta - tutkija Markku Heiskanen.....	24
	5.6 Uhan arvioinnin kehittäjä ja tarkastelija - FBI:n psykologi Mary O'Toole.....	24
	5.7 Väkivallan syntymekanismien kuvaajat - Callhoun ja Weston	25
6	Mediasta	25
	6.1 Mediasta ja altistumisesta	25
	6.2 Medialukutaidosta.....	26
7	Omasta oppimisesta ja tietämyksen kasvamisesta	26
8	Johtopäätöksiä	26
9	Lähteet	28
10	Lukijalle	5
11	totuus tilastoista?	7
	11.1 Kerro, kerro tilasto missä paha majailee?	7
	11.2 Rikostilastoista ja todennäköisyyksistä.....	7
	11.3 Uhkausten rooli tilastoissa	11

11.4	Tilastollisesti todennäköistä	12
11.5	Johtopäätöksiä	14
12	PYKÄLISTÄ APUA PELKOON?	15
12.1	Mikä on rikos ja mikä ei?.....	15
12.2	Keskeisimmistä pykälistä	16
12.3	Kaiken pohjana vilpitön mieli.....	17
12.4	Lisää rohkeutta rikoslaista	17
12.5	Tuomiosta ratkaisu ongelmaan?	18
12.6	Velvollisuus salata vai velvollisuus kertoa -voimaa henkilötietolaista	19
12.7	Johtopäätöksiä	22
13	Median mieletön maailma	22
13.1	Mikä tekee mediasta tunnemyllyn?	24
13.2	Rikosuutisoinnista.....	25
13.3	Tunteiden sosialisatio	25
13.4	Median vaikutus ja nuorten altistuminen - Jokela tutkimus	26
13.5	Altistumisesta	26
13.6	Toimittajien kysymyksistä	28
13.7	Johtopäätöksiä	30
14	Uhkaa käsittelemään	31
14.1	Uhka käsitteenä.....	32
14.2	Uhkauksen arviointi	33
14.3	Jäitä hattuun	33
14.4	Uhan arvioinnin perusteet	34
14.5	Stop - mihin uhka-arviota ei pidä käyttää	37
14.6	Suunnitelmallisen väkivallan syntymekanismin yksinkertainen malli.....	38
14.7	Persoona tekojen takana - kuka hän on?.....	39
14.8	Aggressiosta.....	40
14.9	Vertaissuhteista	41
14.10	Vertaissuhteiden tutkimuksesta	42
14.11	Johtopäätöksiä	43
14.12	Suunnitelmallinen riskien arviointi uhan arvioinnin taustalla	43
14.13	Uhkaavan tiedon vastaanottajan tehtävät.....	47
14.14	Työntekijän tärkein tehtävä - rauhoita	48
15	Pelko yhteiskunnassa	48
15.1	Pelon paradoksi	49
15.2	Pelon kronologia	50
15.3	Ajattelemisen aihetta -12 esimerkkiä pelon paradokseista	50
15.4	Paradoksi oppilaitoksissa	54
16	Pelon hallitseminen.....	55

16.1	Yksilön pelko	56
16.2	Pelkojen luokittelu	56
16.3	Pelkojen käsittely.....	57
16.4	Pelkojemme perusjuuri - olemme erilaisia	58
16.5	Uuden pelkosuhteen rakentaminen	58
17	Pelon johtaminen	61
17.1	Johtaminen on tilanteen haltuun ottamista	62
17.2	Etsi sisäinen johtajasi	63
17.3	Voiko johtaja olla vain yhtä tyyppiä - onko minusta siihen?.....	64
17.4	Uhan arviointi ja johtamisen yleiset opit	64
17.5	Päätöksenteon yksilölliset haasteet	66
18	Lopuksi.....	67

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on toimia vastauksena oppilaitosyhteisöstä nouseviin *arjen turvattomuuden ja pelon tunteisiin*. Kaksi traagista koulusurmaa ovat jättäneet jälkensä: ihmiset pelkäävät työpaikoillaan, pelko on vallannut kokonaisia oppilaitosyhteisöjä ja jopa viranomaiset. Pahimmillaan epävarmuus ja pelko ovat ajaneet oppilaitoksia tekemään hätäkoityjä ja täysin perusteettomia johtopäätöksiä. Toimenpiteiden kohteeksi on joutunut syystä tai toisesta opiskelijoita, jotka ovat tulleet leimatuiksi jopa tuleviksi koulusurmaajiksi. Siitä huolimatta, että heidän esittämänsä huolestuttava suusanallinen tai esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, piirtämällä tai muutoin esittämän "uhkauksen" takaa ei ole löydetty mitään väkivaltaisen teon valmistelua tai näyttöä sille, että uhkaus olisi ollut tarkoitusta aiheuttaa kenellekään vahinkoa.

Tässä opinnäytetyössä keskeisiä teemoina ovat pelko sen eri ilmentyminä, median rooli pelon kehässä sekä myös lainsäädännön mahdollisuudet tässä kentässä. Työ ei etsi eikä anna vastausta siihen, voitaisiinko koulusurmat estää, vaan tarkoitus on antaa lukijalle asiallista tietoa tämän ilmiön olemassaolosta, osoittaa tilastoin sen toteutumisen todennäköisyys sekä antaa lukijalle mahdollisuus ymmärtää sitä, miten omia, perusteettomia pelkoja voisi ensin tunnistaa ja prosessoida.

Yhteiskunnan vaikutusta yksilöön, yhteisöön ja hänen pelkoihinsa tarkastellaan tässä tuotoksessa median vaikutuksen ja altistustutkimuksen kautta. Oppilaitoksessa yksilön pelon ja uhan tunteen hallintaan vaikuttaa oleellisesti se, miten turvallisuusprosessit on järjestetty. Työturvallisuuslainsäädännön hengessä tuli oppilaitoksella olla malli siitä minkälaiset prosessit heillä on uhan arvioimiseksi.

Olen tehnyt oppilaitoksen "tavalliselle" työntekijälle oppaan lisätäkseen työntekijän tietoisuutta omasta roolistaan, uhan arvioinnin prosessista sekä työkaluksi löytää keinoja omien pelkojensa kohtaamiseen ja uhan käsittelyyn vastuullisena oppilaitoksen työntekijänä. Olen valmiiksi valikoinut, jäsenellyt, pureskellut ja referoinut tähän aihepiiriin omasta subjektiivisesta näkökulmastani poimimani oleelliset asiat niistä lähteistä, jotka mielestäni aihepiiriä hyvin selkokieelisesti lähestyvät. Yhteistä tälle lähdekirjallisuudelle on se, että ne eivät käsittele itse kunkin pääotsikon aihepiiriä pelkästään yhteisöllisellä tai kollektiivisella tasolla vaan mukana on yksilön näkökulma hänen oman kokemisensa kontekstissa.

2 Ymmärtämiseen tähtäävä ilmaisu ja lähestymistapa

Tämä aihepiiri on kaivannut lukijansa herättävää, henkilökohtaisempaa otetta: oppilaitoksille on tuotettu lukuisia erityylyisiä ja - tasoisia oppaita ja ohjeita, mutta yksittäiselle ihmiselle ne eivät ole juurikaan mahdollistaneet oman tilanteen tarkastelua yksilöllisellä tasolla. Tällä tasolla tarkoitan sitä, miten ihminen kokee turvattomuutta, pelkoja työssään ymmärtämättä ehkä sitä, mistä ne kumpuavat. Yleisellä tasolla annetut ohjeet turvaryhmien perustamisista eivät yksittäistä ihmistä vielä rauhoita, vaan tarvitaan henkilökohtaista puhetta asioista ja ilmiöistä, joista perinteisesti on oppilaitosyhteisöissä vaiettu. Harva meistä pystyy ottamaan puheeksi pelkonsa: ne koetaan henkilökohtaisiksi asioiksi, joiden kertojaa voi pahimmillaan odottaa leimaantuminen. Lisäksi omia pelkoja on vaikea tunnistaa, ja melkein pä mahdoton ottaa puheeksi ja sanoittaa, jos teema ei tunne omakseen.

2.1 Tilanteen hallinta henkilökohtaisessa kontekstissa

Kun käsitellään oppilaitoksen työntekijän ammatin kautta nousevaa velvollisuutta ja myös henkilökohtaista taitoa käsitellä uhkaa, ollaan todella haasteellisella alueella: uhkaavan tilanteen keskiössä häneltä vaaditaan paitsi täydellistä tilanteen hallintaa niin myös metodeita rauhoittaa, pysyä lujana, olla näyttämättä pelkoaan. Tehtävänä siis melkein pä mahdoton. Ja jotta oppilaitosten yksittäiset työntekijät voisivat edes jossain määrin näitä tilanteita ottaa haltuunsa, tarvitaan lähtökohtaisesti tietoa ja siitä mahdollisesti syntyvää taitoa.

Lukijalle toivottavasti herää kysymys siitä, mitä omat, henkilökohtaiset pelkoni ovat, mistä ne tulevat ja miten ne vaikuttavat käytökseeni, valintoihini, koko elämänhallintaan. Miten voin oppia hallitsemaan pelkojani ja sitä kautta oppia suhtautumaan ja käsittelemään uhkaa ammatillisesti, osana työtehtäviä?

2.2 Aiheen taustalla - koulusurmat

Koko oppilaitosturvallisuus käsitteenä on saanut aivan uuden lähtökohdan koulusurmien jälkeen: tämänkin lopputyön tarve kumpuaa oppilaitosyhteisöjen altistumisesta ja ainakin osittaisesta traumatisoitumisesta niin yksilö- kuin yhteisötasolla näiden surmien jälkeen. Tapah- tumista syntynyt voimakas, traumaattinen muistijälki on niin merkittävä, että se on asettanut huomattavasti korkeammat vaatimukset oppilaitosten turvallisuussuunnitteluun ja erityisesti uhan arviointiin. Toki haasteellista on edelleen vallitseva asenneilmapiiri: turvallisuutta yritetään viedä kohti parempaa teknisin järjestelmin ja yksittäisille ihmisille myydään pelon val- tuuttamana jopa ballistisia liivejä, vain yhtenä kornina esimerkkinä. Yksilö on tässä kohtaa jätetty yksin: pelko lamauttaa, se estää toimimasta ja pahimmillaan sysää kantajansa pitkille

sairauslomille. Kukaan ei herätä meitä miettimään pelon tosiasiallista oikeutusta ja sitä, mitä me itse asiassa pelkäämme ja miksi.

Koulusurmien jälkeisten hankkeiden määrä kertoo omalta osaltaan tilanteesta, jossa kentällä on sekä aidosti teemaan suhtautuvat ja ne, joiden tarkoitus on vain hyötyä ihmisten pelosta. Jokelan ja Kauhajoen ampumistragedioiden välisenä aikana poliisin tietoon tuli virallisesti 86 koulu-uhkatapausta ja Kauhajoen jälkeen tammikuuhun 2009 mennessä 244. Tämän jälkeen uhkailujen määrä on huomattavasti vähentynyt. Vuonna 2010 uhkauksia kirjattiin 81 sellaista ilmoitusta, joiden suhteen poliisi suoritti joitain tarkastavia tai tutkinnallisia toimenpiteitä. 26 tapausta tutkittiin rikoksena ja poliisi suoritti niiden suhteen joitain tutkinnallisia toimenpiteitä. Noin kahdessatoista tapauksessa oli piirteitä vakavasta uhasta. Loput uhkaukset kirjattiin ns. poliisin sekalaisilmoituksena tiedon tallentamiseksi ja vastaisuuden varalle. Poliisin tilastojärjestelmistä on vaikea antaa yksiselitteisiä tilastoja. Tapauksia kirjataan eri piireissä eri tavoin ja kaikki uhkaukset eivät tule ilmoitetuksi (Suomen kuvalehti 8/2011, Poliisin tilastojärjestelmät, tarkastaja Marko Savolainen, sisäasiainministeriö, poliisihallitus)

Opinnäytteenä syntynyt oppikirja pyrkii pelon tunnetta yhtään väheksymättä, tarkastelemaan oppilaitosyhteisön yksilöllistä, yhteisöllistä ja yhteiskunnallista pelon tunnetta, sen oikeutusta sekä myös uhan käsittelyä suhteessa sen toteutumisen todennäköisyyteen. Tämän lisäksi esitelen käyttökelpoisen uhka- ja huoliarviointimallin huolta herättävän käyttäytymisen lähtökohdista. Oppikirjassa käsittelen myös pelon johtamista, median roolia ja vaikuttavuutta traumaattisissa konteksteissa, lainsäädäntöä ja rikostilastojen merkitystä uhkauksia selittämässä.

2.3 Paradoksien rooli tajunnan laajentajana

Paradoksi on väite, joka näyttää olevan totta, mutta johtaa ristiriitaan. Logiikassa tämä tarkoittaa sitä, että jokin lause voidaan yhtälailla todistaa todeksi, kuin epätodeksikin.

Paradoksi tulee kahdesta kreikkalaisesta sanasta. Sana "para" tarkoittaa vastakkaista ja sana "doksia" tarkoittaa mielipidettä. Paradokseja on loogisia ja tieteellisiä.

(<http://www.eluova.fi/index.php?id=210>).

Paradoksi (näennäinen) järjenvastaisuus, esimerkiksi tilanne, jossa kaksi keskenään loogisesti ristiriitaista väitettä näyttävät molemmat olevan totia. Ainakin filosofiassa paradoksilla saataan tarkoittoa myös todellista, järjenvastaista ristiriitaa tai kyseessä voi olla ainakin ristiriita, jolle ei ole järjellistä selitystä. (<http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/siv/sanat.html>)2003). Paradoksien kautta pyrin tuomaan tässä tuotoksessa esille sen, että pelkomme uhan toteutumiseen eivät ole välttämättä missään suhteessa uhan toteutumisen todennäköisyyteen esimer-

kiksi tilastojen valossa. Sattumalta voi kuitenkin mitä tahansa osua kenen tahansa kohdalle missä tahansa. Sen asia on tiedostettava ja sen kanssa on opittava elämään

3 Tuotos opinnäytteenä - menetelmälliset perusteet

Hakalan (1999) mukaan ammattikorkeakouluissa tehtävien opinnäytetöiden tulisi ohjautua muualle kuin tieteen aavalle tuuliselle merelle. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyötyöskentelyn lähtökohdan tulisi olla myös riittävän konkreettinen, arkijärkinen, tutkimuksellinen, toteutustavaltaan omaperäinen sekä hyödynnettävissä oleva. Määriteltäessä luovuutta Hakala lainaa niin tarvepsykologi Maslowta kuin Wallasiakin. Maslowin mukaan terve, luova persoona toimii lapsenomaisesti. Wallas on pyrkinyt hyvin tarkkaan jo 1926 määrittelemään luovuutta prosessina ja kuvaa sitä valmistautumisena, alitajunnan hautomisena ja lopulta oivalluksena (1999, 78). Luovuus on siis tekijänsä tajunnanvirta, jonka lopputuloksena voi pulpahtaa perinteisten normien vastaisesti opinnäytetyönä tuotos esimerkiksi opas.

Oppaan keskeinen tavoite on toimia arjen tilanteiden kuvaajana ja myös arkisen tiedon välittäjänä. Tämä työ ei ole tieteellisen kirjoittamisen lähtökohdilta tuotettu, mutta arkisemman esitystyylin takaa löytyy vahva, teoreettinen kivijalka. Koska kohderyhmäksi on valittu oppilaitoksissa työskentelevät ihmiset, on kirjan pystyttävä vastamaan siihen arjen tarpeeseen, jossa he kaikki työssään elävät.

Kirjan teemat ovat myös haasteellisia. Lähtökohdaksi on valittu helppolukuisuus, lukijalle on annettu mahdollisuus samaistua, kokea asia omaksi. Tavoitteeksi valittiin myös ymmärtämiseen tähtäävä lukeminen: tekstiä seuraa mielenkiintoa herättävät tapausesimerkit, jotka kiekovat teorian vahvaksi kokonaisuudeksi, arjen käyttövaraksi.

3.1 Selkeys, loogisuus ja yksinkertaisuus ymmärtämisen takeena

Kirjan keskeiseksi lähtökohdaksi on otettu se, mitä Dryden ja Voss kirjassaan oppimisen valankumous (2002) toteavat viestin perillemenosta: se saavuttaa kuulijansa varmemmin silloin, kun sisältö tarjoillaan kohteelleen selkeästi, loogisesti ja yksinkertaisesti. He ohjaavat myös kysymään sitä, kuka osaisi selittää sinulle jonkin asian hyvin yksinkertaisesti. He kehottavat kirjoittajaa etsimään käsiinsä hyviä ja toimivia käytännön oppaita. He painottavat sitä, ettei paras tuotos välttämättä lähde teoreettisesta lähteestä, vaan kartoittamalla kyseistä aihepiiriä sivuavia käytännönläheisiä oppikirjoja, lähteitä, joissa kirjoittajan oma kokemuksellisuus välittyy lukijalle. He eivät kuitenkaan väheksy teorian merkitystä, mutta ohjaavat kirjoittajan kokemuksellisen tiedon äärelle kirjoitusprosessin alkuvaiheessa. (2002, 110-115)

Drydenin ja Vossin (2002) mukaan suurin osa ihmisistä tavoittelee tietoa, joka on tarjottu heille arkisesti ja helposti. Heillä ei ole aikaa eikä liiemmin motivaatiota perehtyä aihepiiriin

haasteellisten, syvällistä ymmärrystä vaativien teorioiden kautta. Usein lukijalla on jokin itsestään nouseva motiivi tarttua kirjaan, mutta motivaatio esimerkiksi kirjan läpikäymiseksi muodostuu usein sisällön ja myös visuaalisen ilmeen ja ymmärryksen kombinaationa. Lukija tarvitsee ikään kuin herättäjän. Tällaisena toimivat usein tekijät, kuten nopea omaksuttavuus, ymmärrettävyys ja helppolukuisuus.

Ruohotie toteaa (1998), että konstruktiviseen näkemykseen liittyy usein myös ajatus tiedon suhteellisuudesta: tieteen totuudet nähdään erilaisina kunakin aikana käytettävissä olevan tutkimustiedon pohjalta. Tieteen edistystä ei saavuteta vain uusien löydösten kautta, vaan myös keksimällä uusia tapoja käsitteellistää ja jäsentää olemassa olevaa tietoa. Selvästi havaittava tieto on helposti välitettävissä ja sitä on helppo yhdistellä muuhun tietoon.

Ruohotien (1998, 37) mukaan motiivi on yksilön tila, joka määrää, miten vireästi (aktiivisesti, ahkerasti) ihminen toimii, ja mihin hänen mielenkiintonsa suuntautuu. Hän väittää myös (1998, 41), että motiivi on tilannesidonnainen.

Ruohotie määrittelee (1998) kognition yleisTERMiksi prosesseille, jotka auttavat yksilöä tiedostamaan ja saamaan tietoa jostakin kohteesta. Kognitiivisia rakenteita luonnehtivia käsitteitä ovat havaitseminen, ymmärtäminen, ajattelu, järkeily ja päättely, joihin oppikirja vastaa. Ymmärtäminen mahdollistuu ajattelun, järkeilyn ja päättelyn tuloksena. Hakkarainen, Lonka ja Lipponen (2001, 22) toteavat, että kognitiivisen tutkimuksen viimeisten 20-30 vuoden tärkein tulos on ollut osoittaa, että ihmisen tiedonkäsittelyllä on aivan perustavanlaatuisia rajoituksia. Lisäksi on osoitettu, että voimme ottaa tietoisena tarkkaavaisuuden ja yksityiskohtaisen prosessoinnin kohteeksi ainoastaan yhden kohteen kerrallaan. Ihmisen tapa oppia, tilannesidonnainen tarve hankkia tietoa, motiivin tuottama tahtotila ja täyden pään ongelma - eli rajallinen kyky vastaanottaa - tietoa sekä oma kinesteettinen oppimistapani ovat olleet pääkriteerit opinnäytetyön esittämistavan valinnalle (1998, 31).

3.2 Opinnäytetyön menetelmästä

Aloittaessani opinnäyteprosessia olin jo tutustunut toimintatutkimuksen teoriaan. Ensimmäinen suunnitelmani oli edetä fenomenograafisen tutkimusotteen kautta, mutta perehdyttyäni asiaan enemmän, päädyin kuitenkin pian toimintatutkimukseen. Siitä muodostuikin toimiva ja työtäni hyvin jäsentävä metodi. Seuraavassa esittelen toimintatutkimusta niistä lähtökohdista, jotka liittyvät opinnäytetyöprosessiini.

3.3 Toimintatutkimuksen menetelmästä

Cohen & Manion mukaan toimintatutkimuksella tarkoitetaan todellisessa maailmassa tehtäviä pienimuotoisia interventioita ja niiden vaikutusten lähempää tutkimista (1995, 186). Toimintatutkimuksella pyritään siis ratkaisemaan erilaisia käytännön ongelmia, parantamaan sosiaalisia käytäntöjä sekä ymmärtämään niitä entistä syvällisemmin esimerkiksi työyhteisöissä (Syrjälä 1994, 30).

Grundy (1982) jakaa toimintatutkimuksen seuraaviin perustyyppeihin: teknilliseen (technical), käytännölliseen (practical) ja emansipatoriseen (emancipatory) tutkimukseen. Jaottelu perustuu osittain Habermasin teoriaan. Grundyn kuvauksen lähtökohtana on se, että niitä voidaan pitää projektien erilaisina tyyppinä tai projektielämän vaiheina toimintatutkimuksessa. Filosofisessa mielessä niiden pohjana ovat erilaiset näkemykset siitä, millaiset toimintavalmiudet ohjaavat strategista toimintaa:

Teknillinen toimintatutkimus (technical)

Tekninen yhteistyö, tieteellistekninen tai positiivinen toimintatutkimus
 Lähtökohtana kokeellinen tutkimus
 Toimintatutkija on ekspertti, joka testaa erityistä esiteoreettiseen viitekehykseen perustuvaa interventiota työyhteisössä

Käytännöllinen toimintatutkimus (practical)

Perustuu ajatukseen ymmärtävästä yhteistoiminnasta ja käytännöllisharkitsevasta lähestymistavasta
 Lähtökohtana on käytännöllinen arviointikyky ja toiminta
 Käytännön kehittämistä ohjaava tekijä on phronesis eli käytännöllinen viisaus tai arviointikyky
 Periaatteellisena tavoitteena on yrittää parantaa käytäntöä osallistujien henkilökohtaisen viisauden soveltamisen avulla

Emansipatorinen toimintatutkimus (emancipatory)

Osallistava, kriittis-emansipatorinen tai kriittisen tieteen näkökulma
 Monia muotoja Paul Freiren kriittisestä pedagogiikasta kriittiseen reflektioon
 Lähtökohtana kriittisen tietouden lisäämisen synnyttäminen, mikä aikaansaa poliittista ja käytännöllistä toimintaa muutosten aikaansaamiseksi

Käytännön ja teorian välillä vallitsee dynaaminen suhde

Oleennaista ja yhteistä on paitsi tuottaa uutta tietoa myös pyrkiä tutkimisen avulla mahdollisimman reaaliaikaisesti erilaisten asiantilojen muutokseen edistämällä ja parantamalla tavalla tai toisella. (Kuula 1999, 11).

3.4 Aineiston hankinnasta

Opinnäytteessäni aineistonhankinnan metodi on ollut osallistuva havainnointi. Siinä on myös piirteitä kommunikatiivisesta toimintatutkimuksesta. Osallistuvaa havainnointia voidaan Metsämuurosen (2005) mukaan tehdä, joko niin, että työn toteuttaja on enemmän tutkijan roolissa (havainnoija osallistujana) tai että hän on enemmän toimijan roolissa (osallistuva havainnoija). Havainnoiminen tuottaa - samoin kuin haastattelu - kirjallista tai nauhoitettua materiaalia, jonka analysointiin kiinnitetään huomiota (2005, 40-46).

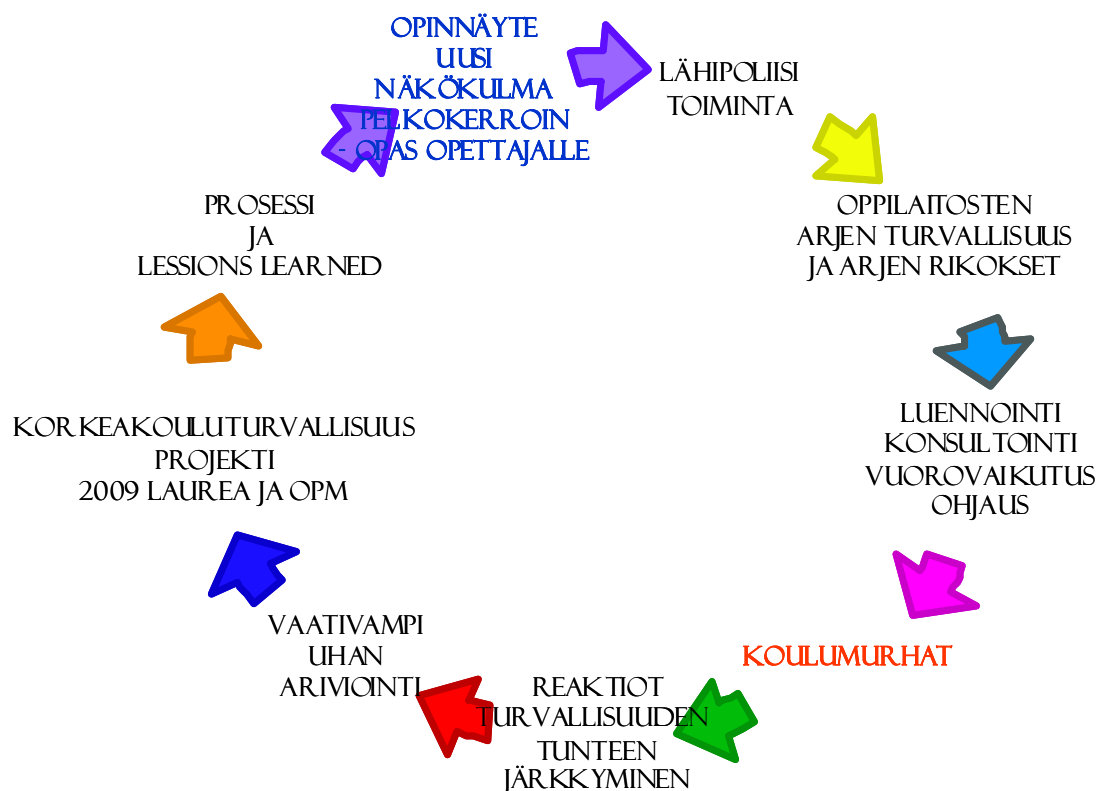
Kuulan (1999) mukaan kommunikatiivisen toimintatutkimuksen keskeinen piirre on sen demokraattinen ja keskusteleva luonne. Demokraattisen keskustelun alkuvaiheessa lopputulos ei ole tiedossa, eikä ole olemassa ennalta määrättyä oikeata lopputulosta ja vastausta. Kommunikatiivisessa toimintatutkimuksessa päämääränä on tasa-arvoisen ja avoimen keskusteluilma-
piirin luominen tutkimuskohteena olevaan organisaatioon. Kommunikatiivisessa toimintatutkimuksessa on sisään rakennettuna oletamus, että avoimen keskustelun ja itsereflektion kautta tutkimuksen kohteena oleva yksikkö tuo esille olennaiset, kehittämistä vaativat asiat ja että työntekijä on oman toimintansa paras asiantuntija - ei kehittämisen kohde (1999, 90-115).

Kommunikatiivinen toimintatutkimus oli yksi keskeisimmistä menetelmistäni jalkautuessani oppilaitoskontekstiin. Tämä toteutui tavatessani lukuisia eri toimijoita aina turvallisuuspäälliköistä lehtoreihin asti, unohtamatta oppilaitosten johtoa. Usein nämä keskustelut johtivat lopputuloksiin, joista kenelläkään ei ollut etukäteen minkäänlaista ennakkokäsitystä saati odotusta. Pystyimme hyvässä yhteishengessä paitsi refleктоimaan ko. toimijoiden omaa kyvykkyyttä toimia haastavissa tilanteissa niin myös keskustellen edistää omaa ajattelua opinnäytteeni suhteen. Näistä keskusteluista muodostuikin yksi keskeinen lähtökohta opinnäytteeni muodon ja sisällön valinnan suhteen: oma asiantuntijuuteni, tiedonhankinta sekä nämä keskustelut nivoutuivat yhteen muodostaen opinnäytteeni sisällön raamit ja myös sen syvyyden, millä asioita työssäni käsittelin.

3.5 Havainnointi menetelmällisenä valintana

Havainnoinnin toteuttaminen vie aikaa: tämä on menetelmän rajoitus. Opinnäytetyöprosessissa oleva opiskelija ei voi käyttää pitkiä ajanjaksoja aineiston keruuseen. Toisaalta taas Hirsjärvi ja Remes (2003) toteavat, että vaikka joskus aiheellisesti todetaan, että ongelman ymmärtämiseen olisi tarvittu kypsyyttä ja ajallista etäisyyttä, ei ainakaan opinnäytetyötä tekevä pidä ryhtyä tuota kypsyyttä liikaa odottelemaan. Kun aineisto on kerätty, on analyysiin ryhdyttävä heti. Tällöin aineisto vielä inspiroi tutkijaa, ja aineistoa voidaan täydentää ja selventää helposti tarvittaessa (209)

Omassa opinnäytetyöprosessissani huomasin, miten syntyvä ymmärrys vei mukanaan ja teemoja olisi vielä voinut syventää ja rikastaa entisestään. Prosessin edetessä oli vain päätettävä työn lopullinen rajausta ja kerätyn materiaalin laajuus, vaikka välillä tuntuikin siltä, että uusia asioita ja tekijöitä olisi voinut työhön lisätä jo aiemman hankitun tueksi. Oman aineiston, jota olen osin kerännyt jo vuosia, koin onnistuneeksi ja helpoksikin käsitellä: keskusteluista saamani palaute vahvisti valintojeni oikeellisuutta ja myös työelämästä esitetyt lisäykset olivat kohtuullisia. Opinnäytteen sitominen toimintatutkimuksen kehikkoon teki työskentelystäni alkukommellusten jälkeen jäseneltyä, antoi myös arvokasta rajausta ja mahdollisti prosessissa toimimisen itseohjautuvasti. Myös ohjaajan tuki ja palautteen perustelut sitoivat työskentelyäni hyvin tähän raamiin.

Kuvio 1: Toiminnallisen polkuni kehityskaarta kuvaava kaavio

3.6 Toimintatutkimuksesta ja fenomenografisesta työn otteesta

Vaikka opinnäytteen tuotokseni -oppikirja, on löytänyt teoreettisen viitekehyksen esimerkiksi Hakalalta, Drydenilta ja Wossilta (2002). Prosessin aikana työ oli lähellä luiskahtaa fenomenografisen tutkimuksen puolelle ja mutkan kautta päädyin takaisin tuotokseen, sopii mielestäni seuraava ajatus tähän opinnäytetyöni prosessiin ja haluan sen siksi tuoda tässä yhteydessä esille. Syrjälä ja kump. kuvaavat laadullisen tutkimuksen työtapoja (1994) seuraavasti:

"Kvalitatiivinen oppimisen tutkimus lähtee siitä, että ihminen on intentionaalinen olento. Ihminen mielellisenä olentona ei ole ulkoisten ärsykkeiden heijastuma, vaan autonominen subjekti, joka itse pyrkii rakentamaan itselleen kuvaa maailmasta. Hänellä on tarkoitus (intention) saada maailma jäsennehtyä kartaksi, jonka avulla hän pystyy suunnistamaan eli suh-

teuttamaan kokemukset toisiinsa ja tekemän tarkoituksenmukaisia johtopäätöksiä. Kaikki kokemus merkitsee oppimista. Ihminen selittää itselleen saamansa kokemuksen ja tekee siitä ajatusrakennelman, joka hänen kannaltaan on järkevä ja auttaa selittämään uusia kokemuksia." (1994, 121)

Tutkimuksen käytännölle laadullisuus ja "connoisseurshipin" vaatimus tarkoittavat sitä, että tutkimusaineiston tulkinta ei ole mikään kertasuoritus, vaan tutkijan on hyvä seurustella aineistonsa kanssa jatkuvasti, ensin merkityksiä tulkitessaan, sitten aineistoa luokitellessaan ja vielä raporttia kirjoittaessaan (1994, 125). Pelon hallitun ja tiedostetun kohtaamisen, uhan arvioinnin ja sen asiantuntijajohtoisen hallitsemisen pitäisi olla jokaisen oppilaitoksen turvallisuustyön arkea. Tosiasiassa uhkatilanteet eivät edusta oppilaitoksen arkea, mutta niihin liitetty tiedostamaton pelko elää ja voi hyvin jokaisessa oppilaitoksessa, toisissa enemmän, toisissa vähemmän. Ja jotta pelko menettäisi hallitsevan asemansa, olen tähän teemaan tässä opinnäytteessä erityisesti keskittynyt.

4 Opinnäytetyön sisällöstä ja sanoman rajauksesta

Pelon hallitun ja tiedostetun kohtaamisen, uhan arvioinnin ja sen asiantuntijajohtoisen hallitsemisen pitäisi olla jokaisen oppilaitoksen turvallisuustyön arkea. Tosiasiassa uhkatilanteet eivät edusta oppilaitoksen arkea, mutta niihin liitetty tiedostamaton pelko elää ja voi hyvin jokaisessa oppilaitoksessa, toisissa enemmän, toisissa vähemmän. Ja jotta pelko menettäisi hallitsevan asemansa, olen tähän teemaan tässä opinnäytteessä erityisesti keskittynyt.

Kaikki ohjeet, suunnitelmat ja oppilaitoksen omatoiminen varautuminen ovat ehdottomasti keskeisintä arjen turvallisuustoimintaa. Toisaalta jos nämä enemmänkin tiedostamattomat asiat ja tekijät, kuten pelko, ottavat yhteisössä enemmän ja enemmän valtaa, muu turvallisuustyö menettää helposti merkityksensä. En siis käsittele tässä opinnäytteessä muuta turvallisuuden hallintaa kuin välillisesti ja silloinkin vain pääteemani näkökulmasta, sitä tukemassa tai vahvistamassa.

Uhan arviointi prosessina tarvitsee tuekseen johtamista, lainsäädäntöä, altistumisen maailman aukaisemista median ja tutkimuksen kautta sekä mallin siitä, miten uhkaa prosessissa käsitellään. Tällä perustelen tämän osion kuulumisen osaksi opinnäytettäni.

4.1 Rajauksesta

Oppilaitokset olen rajannut koskemaan aikuisoppilaitoksia, joista henkilökohtaisesti parhaiten tunnen ammattikorkeakoulut oman poliisityöni kuin myös jatko-opintojeni näkökulmasta. Kaikki oppikirjaan valitut teemat, toimintamallit ja menetelmät ovat kuitenkin rakennettu niin, että niitä voidaan käsitellä mistä tahansa oppilaitosyhteisöstä käsin. Esimerkiksi uhkausten, yksilöstä nousevien uhkien ja vaarojen luonne ei merkittävästi eroa kouluasteesta johtuvista tekijöistä, kun olemme aikuisten, yli 18-vuotiaitten lähtökohdista asiaa tarkastelemassa, vaikka rikosoikeudellinen vastuukäräjä lähtee jo 15 ikävuodesta. Alle 15 -vuotiaiden esittämille uhkauksille näyttää tyypillistä olevan harkinnan pettäminen, ajattelemattomuus ja välillä myös asetettujen rajojen koetteleminen. Tosin uhkauksen vastaanottanut ei tällaista arviointia voi suorittaa, vaan seuraukset oppilaitosyhteisössä voivat olla kohtalokkaat: uhkauksissa harvoin on tekijän ikä esitettyä, vaikka viitteitä siitä voidaan saada uhkauksen luonnetta ja toteutumispotentiaalia arvioitaessa (Oja A 2011. Aikuisoppilaitosten uhka-arvioinnin koulutusmateriaali, Länsi-Uudenmaan kihlakunta. pp-esitys).

Aikuisoppilaitoksen yli 15-vuotiaan tai täysi-ikäisen opiskelijan esittämät uhkaukset, jotka aiheuttavat todellista huolta vertaisryhmässään tai henkilökunnassa, ovat pääsääntöisesti jollakin tapaa mielenterveysongelmaisten ihmisten tekemiä. Näistä uhkauksista esimerkiksi Espoossa lähes kaikki ovat olleet luonteeltaan sellaisia, ettei niistä ole löytynyt poliisin tutkimuksissa mitään varsinaista, edes alkeellista, uhatun teon valmistelua (Poliisin tilastojärjestelmä; Rikitrip). Kuitenkin ne vaativat viranomaisten välitöntä puuttumista ja pahimmillaan traumatisoivat oppilaitosyhteisön jäseniä ja tekevät arkeen paluusta joskus äärimmäisen haastavan ja ajallisesti pitkäkestoisen prosessin.

Herkimmät eivät näitä aina kestä, vaan osa joutuu turvautumaan jopa sairauslomiin, joku saattaa vaihtaa työpaikkaa tai jopa alaa uhkauksen aiheuttaman traumaan altistumisen seurauksena. Näissä tilanteissa uhka ei ole ollut todellinen tai mitenkään konkretisoituva, mutta osallisten henkilökohtaiset pelot ja hajonnut turvallisuuden tunne ovat tehneet uhkien käsittelystä erittäin haasteellista. Konteksti tarvitsee mielestäni uutta, erilaista pelkoon ja uhkaan keskittyvää lähestymistapaa, siksi tämä aihe, sen rajaus ja valittu esittämistapa.

4.2 Oppaan tuottaminen oppilaitosympäristöön

Kuten olen jo aiemmin tässä raportissa todennut, opas on suunniteltu ja toteutettu erityisesti oppilaitoksissa työskenteleville. Se ei rajaa käyttämästä työtäni esimerkiksi opettajankoulutuksen oppaana. Se, että viimein päädyin oppaaseen julkaisuna, edelsi kartoitusta, keskustelua ja pohdintaa: kävin läpi kaikki vaihtoehdot tieteellisen tutkimuksen mahdollisuudesta jopa dokumenttiohjelman käsikirjoittamiseksi.

Perehdyin saatavilla olevaan teoriaan tarkasti ja huolella, tutustuin teema-alueesta tehtyihin tutkimuksiin sekä vietin kymmeniä tunteja keskustelemalla asiasta niiden ihmisten kanssa, joiden arki liittyy oppilaitoskontekstiin. Kävin pitämässä asiasta luentoja ja sain koko ajan arvokasta palautetta kentältä. Tämä oli arvokkaana lisänä reflektoidessani parasta mahdollista sisältöä ja myös toteutustapaa. Luennoilta saamani välitön palaute tuki sitä, että olen käsittelemässä tärkeää, mutta vielä kovin tunnistamatonta tekijää oppilaitosten arjessa.

4.3 Prosessin taustasta

Tämän opinnäytteen taustalla on kymmenen viime vuoden aikana keräämäni tieto sekä myös työkokemukseni poliisina, lähipoliisina ja oppilaitosyhdyshenkilönä. Olen toiminut ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen lähtökohdista lähipoliisina yhteistyössä useiden eri sidosryhmien kanssa.

Avainlähdeteokset ja auktoriteetit ovat olleet Antero Toskan teos *Pelot ja niiden voittaminen* (1997) sekä *Itsetuntemus ja johtajuus* (1989), Markku Heiskasen - *Väkivalta, pelko, turvallisuus* (2003), amerikkalaisen FBI:n psykologin Mary O'Toolen tutkimus kouluampujasta uhka-arvioinnin näkökulmasta sekä Hille Koskelan teos, *Pelkokierre*.

Erityisesti Koskelan tapa kuvata turvallisuuden kompleksista kenttää -paradoksia kautta avasi ajatukseni aivan uusille urille. Faktisella turvallisuudella ei ole juurikaan tekemistä turvallisuuden tunteemme kanssa. Turvallisuuden tunteen hallinta pelon kohtaamisen ja uhan ammatillisen kohtaamisen kautta oppilaitoksen työntekijänä, mutta henkilökohtaisella tasolla, on se polku mikä poikkeaa muusta oppilaitosturvallisuuden ja ampumistragedioista syntyneiden turvallisuustuotosten joukosta ja voi mielestäni antaa lukijalleen ahaa -elämyksiä, kuten se minulle on antanut. En jämähtänytkään vanhaan, opittuun.

4.4 Itse prosessista

Sekamelskaisesta sekoilusta kohti jäsentynyttä päämäärää. Hauduttelin opinnäytetyön ajatusta lähes vuoden ja vaihdoin aihetta lopullisesti viime syksynä. Katsoin järkevämmäksi syventää polkuani niillä urilla, johon jo aikaisemmin hankittu ammatillinen osaamiseni eli oppilaitosmaailmasta. Olin myös työskennellyt vuoden virkavapaalla Laurea ammattikorkeakoulun korkeakouluturvallisuusprojektin parissa. Tästä projektista syntynyt tuotos -käsikirja jäi minua kuitenkin vaivaamaan. Käsikirjasta puuttui henkilökohtainen lähtökohta oppilaitoksen yksittäisen työntekijän näkökulmasta. Miten hän voisi aihetta lähestyä ja miten hän sen kokee.

Uuden lähestymistavan lähtölaukaus tuli sitten Hille Koskelan teoksesta Pelkokierre ja halusin tehdä perinteisen opinnäytteen sijasta tuotoksen tästä aiheesta -punaisena lankana pelko. Tuotoksen ajattelin tehdä käsikirjana ja tästä näkökulmasta kirjoittaminen sitten lähtikin - alun perin.

4.5 Kohti syventämistä

Aluksi lähdin kirjoittamaan raporttia ennakoiden ajatuksissani sitä millainen tuotoksesta tulisi ja millainen sen tuottamisen prosessi voisi olla. Kuin itsestään ja väen väkisin raportti lähti syventymään ja joitakin viikkoja kirjoitettuani huomasin sen olevan jonkinlainen ONT - raportin ja horisontaalisesti syventyneen tuotoksen yhdistelmä. Apua! Mitä nyt tekisin? Unohdanko ajatuksen käsikirjasta ja syvennän fenomenografiseksi tutkimukseksi? Tätä polkua kuljin jonkun aikaa, kunnes huomasin seinän tulevan vastaan. Koska alun perin olin lähtenyt tekemään tuotosta ja raporttia siitä, en saanut taivutetuksi tuotosta fenomenografiseksi tutkimukseksi. Elementit tuotoksesta olivat niin vahvasti jo kirjoittamassani sisällä. Siispä otin raportin palaset pois ja muokkasin sen uudestaan. Siirryin fenomenografiasesta viritelmästä takaisin tuotokseen, mutta ei käsikirjana vaan oppaana.

4.6 Lopputulokseen

Opas, jonka lähestymiskulma poikkeaa muista oppilaitosmaailmaan tehdyistä turvallisuus-tuotoksista, olivat ne sitten raportteja, lausuntoja, projekteja, mietintöjä, ohjeita tai turvallisuussuunnitelmia on tämän työskentelyprosessin lopputulos. Tarkoituksenaan lisätä tietoisuutta ja antaa työkaluja yksilölle kohtamaan uhka itsensä ja tunteensa tunnistaen ja niiden hallitsemista ennakkoon miettien. Ajattelemisen aihetta kaikille oppilaitoksen työntekijöille, eikä ainoastaan asemansa puolesta turvallisuudesta vastaaville. Siten kuin minä sen haluan esittää.

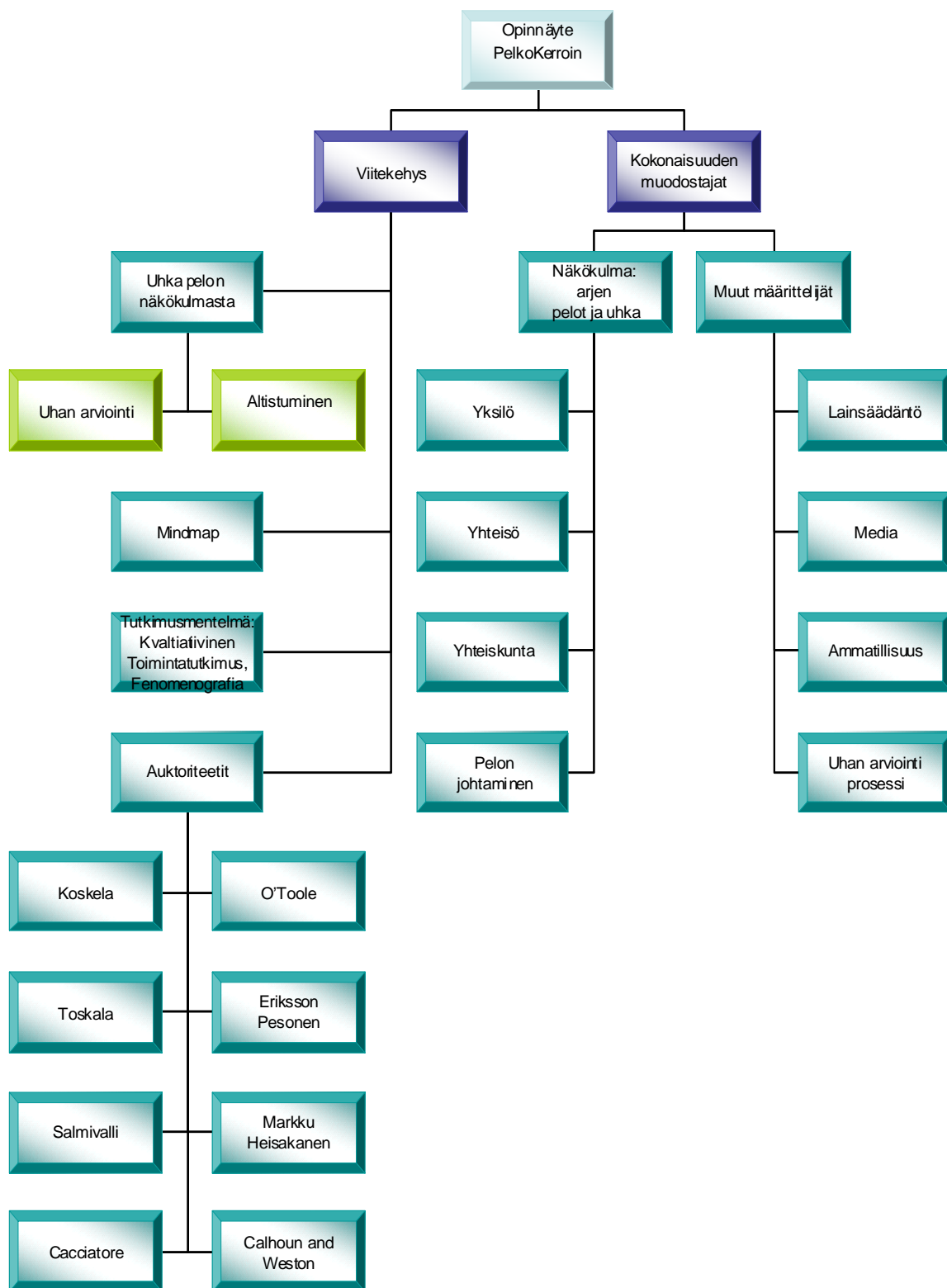
Opas syntyi vahvalle ammatilliselle identiteetilleni. Viranomaisena olen ollut vuosia oppilaitosten rajapinnassa konsultoivassa roolissa, kunnes tapahtui muutos. Jokelan ja Kauhajoen jälkeen konsultatiivinen roolini selvästi kapeni ja oppilaitoksista alkoi nousta huolta ja pelkoa, henkilökohtaisten yhteydenottojen sisältö muuttui radikaalisti: tuntui siltä, että rauha oli mennyttä ja ihmisiä oikeasti pelotti. Aloin tutkia kirjallisuutta, lisätä ammatilliseen osaamiseeni poikkitieteellisiä aspekteja, sain vastauksia ihmisten radikaalille käyttäytymisen muutokselle teoriasta, joka käsitteli kriisipsykologisia kysymyksiä.

Perehdyin teemaan yhä enemmän, lisäsin ammatilliseen osaamiseeni elementtejä, jotka tuntuivat oikeilta: mitä enemmän aloin puhua ihmisille peloista, niiden luonteesta ja myös sen aiheuttajista, sitä enemmän sain palautetta, että suunta on oikea. Koko prosessin, joka on

jatkunut viimeiset vuodet, olen ollut vahvassa yhteistyössä oppilaitoksissa työtä tekevien kanssa.

Jatkuva keskusteluyhteys erityisesti aikuisoppilaitoksiin on ollut suunnan näyttäjänä läpi koko tämän opinnäyteprosessin. Olen esitellyt työtäni, kuunnellut palautetta, korjannut ja mukautanut, kunnes katsoin oman saturaatiopisteeni tulleen saavutetuksi - uudet tapaukset ja keskustelut eivät enää tuoneen minulle oleellisesti uudenlaista tietoa.

Seuraavassa esittelen matkan varrella esille tulleita lähdeteoksia, joiden kautta olen pystynyt rikastuttamaan aihealuetani päästäkseni siihen, missä nyt olen. Avaan näiden tutkijoiden töitä perinteistä lähdeluetteloa runsaammin: valintoihini on vaikuttanut yllä esittämäni, siksi haluan niitä nyt hieman vielä avata perustelujen kautta.

Kaavio 1: Opinnäytetyön prosessikaavio

5 Auktoriteetit oppaan tukipilarina

Tämän opinnäytteen taustalla on kymmenen viime vuoden aikana keräämäni tieto sekä myös työkokemukseni poliisina, lähipoliisina ja oppilaitosyhdyshenkilönä. Olen toiminut ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen lähtökohdista lähipoliisina yhteistyössä useiden eri sidosryhmien kanssa.

Avainlähdeteokset ja auktoriteetit ovat olleet Antero Toskalan teos *Pelot* ja niiden voittaminen (1997) sekä *Itsetuntemus ja johtajuus* (1989), Markku Heiskasen - *Väkivalta, pelko, turvattomuus* (2003), amerikkalaisen FBI:n psykologin Mary O'Toolen tutkimus kouluampujasta uhka-arvioinnin näkökulmasta sekä Hille Koskelan teos, *Pelkokierre*.

5.1 Paradoksin näkijä - Hille Koskela

Suomen akatemia myönsi 2008 Hille Koskelalle palkinnon tieteellisestä rohkeudesta. Koskela on akatemiaturkija ja kaupunkimaantieteen dosentti, joka on tutkinut erityisesti väkivallan pelkoa ja kaupunkitilan valvontaa. Sanomalehti Kaleva kuvaa Koskelan teosta *Pelkokierre* suurteokseksi kaupunkitilan pelkoistumisen analyysinä (Kaleva 15.2.10). Muun muassa tutkija Markku Heiskanen viittaa teoksessaan *Väkivalta, pelko, turvattomuus* (2002) useaan otteeseen Koskelaan.

5.2 Kognitiivis-Konstruktiivisen psykoterapian isä hahmo - Antero Toskala

Edesmennyt professori Antero Toskala (synt. 1942) on kognitiivis-konstruktiivisen psykoterapian uuraanuurtajia Suomessa. Hän työskenteli pitkään Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella ja palkittiin psykologian kouluttajan palkinnolla 2002 Jyväskylän yliopisto verkkoyliopisto Psykonetin toimesta.

Toskala on kirjoittanut lukuisia kirjoja, jotka kuvaavat suomalaisen kognitiivisen psykoterapian historiaa. Hänen ensimmäinen merkittävä julkaisunsa oli *Käyttäytymisterapia* (1970). Etusiessani tuotokseeni sopivaa lähdeaineistoa ”johtamisopusten” laajasta tarjonnasta nousi Toskala esille ainoana tarkoitukseeni soveltuvan auktoriteettina, joka on rakentanut sillan ja syy-seurausyhteyden itsetuntemuksen, pelon ja johtamisen välille.

5.3 Psykologisen tarkastelutavan vahvistajat - Cacciatore ja Salmivalli

Toskalan antamaa kivijalkaa vahvistavat psykiatri Raisa Cacciatoren teos *Aggression portaat* (2007) ja psykologi Christina Salmivallin teos *Kavereiden kanssa* (2005). Vaikka tuotokseni on kohdistettu aikuisoppilaitoksille, ovat näiden oppilaitosten opiskelijat pääosin vielä nuoria itsenäistymisprosessia käyviä aikuisia, joiden lapsuuden kokemukset, koetut haasteet ja vastoinkäymiset vaikuttavat heihin ja näkyvät heissä. Cacciatore pyrkii kuvaamaan porrasmallissaan positiivisen tavan nähdä nuoren itsenäistyminen, uhman ja haastavat tunteet. Mallissa ei ole kyse väkivaltaisen nuoren hoidosta, vaan portaittaisesta, lapsen ja nuoren kehitysvaiheeseen soveltuvasta ja jatkuvasta väkivallan ennaltaehkäisystä kasvatuksen keinoin.

Salmivalli (2005) kuvaa sitä miten vahvasti samalla kehitystasolla olevat toverit vaikuttavat lasten ja nuorten välittömään hyvinvointiin mutta myös sosiaaliseen kehitykseen pitkällä tähtäimellä. Vertaisten kanssa omaksutaan asenteita ja käyttäytymismalleja. Vertaisten kanssa pidetään hauskaa, mutta ne voivat olla myös pettymysten, nöyryytysten ja pahan mielen täyttämiä. Salmivalli kysyy myös, tekeekö seura kaltaiseksi? Hän käsittelee vertaisten merkitystä mutta myös ongelmia ja kääntöpuolia.

5.4 Nuorten ongelmien asiantuntija - professori Riitakerttu Kaltiala-Heino

Lääkieteen aikakauskirja *Duodecim* (17/2010) professori Riitakerttu Kaltiala-Heinon sekä Klaus Ranta ja Sari Fröjd ovat julkaisseet artikkelin Nuorten mielenterveydestä koulumaailmassa. He toteavat, että Koulumenestys, osallisuus koulukiusaamiseen ja poissaolot koulusta ovat paitsi kognitiivisten ja sosiaalisten taitojen myös mielenterveyden indikaattoreita. Niin kiusatut kuin kiusaajatkin ovat heidän mukaansa suuremmissa vaaroissa saada mielenterveysongelmia kuin muut vertaisensa.

He tuovat mielenkiintoisen näkökulman ns. poikkileikkaustutkimuksiin ja toteavat, että koulukiusaamisen uhriksi joutumisen on osoitettu olevan yhteydessä psykosomaattisiin oireisiin, heikkoon itsetuntoon, masennus- ja ahdistuneisuusoireisiin, itsetuhoajatuksiin ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Kiusaajana olo on yhdistetty niin internalisoiviin (depressio, ahdistuneisuus) kuin eksternalisoiviin häiriöihin (käytöshäiriö, päihdehäiriö). Suomalaisessa pitkittäisaineistossa sekä kiusaajana että uhrina olo 15-vuotiaana ennustivat pojilla myöhempää masennusta, kun taas tytöillä masennus 15 vuoden iässä ennusti myöhempää kiusaamisen uhriksi joutumisen kokemusta.

http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/uusinumero?p_p_id=dlehtihaku_view_article_hakusana=riitakerttu

Suomen Akatemia tiedejulkaisun artikkelissa Kaltiala-Heino kirjoittaa otsikolla - Kaikki nuorten väkivalta ei liity mielenterveyden häiriöihin, että yleensä niihin liittyvä väkivalta on im-

pulsiivista ja helposti reagoivaa. Hän toteaa kuitenkin, että koulusurmien kaltainen suunniteltu väkivalta taas on tyyppillistä persoonallisuuden kehityksen vääristymille.

”Osallisuus koulukiusaamiseen liittyy hänen mukaansa moniin mielenterveyden ongelmiin, mutta ei ole osoitettu, mikä on mahdollisen syy-seurausketjun suunta. On kuitenkin liiallista yksinkertaistamista palauttaa vakavat surmatyöt kiusaamiseen. Normaalisti kehittyvä nuori ei tapa koulukiusaamisen takia, vaikka hän voikin kärsiä siitä paljon”

<http://www.aka.fi/templates/public/pages/page.aspx?id=13131&epslanguage=fi>

Heiskanen

5.5 Peloista, tilastoista, faktasta ja fiktiosta - tutkija Markku Heiskanen

Markku Heiskanen on työskennellyt mm. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutissa, Tilastokeskuksessa ja oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa. Hän on julkaisut mm. teokset *How to study sensitive topics* (2001), *Suomalaisten pelot. Hyvinvointi ja turvattomuuden kokeminen* (1996), artikkelin *Arjen ja maailman uhat* (1994) sekä mediassa aikanaan vahvasti esille nostetut teoksen *Usko, toivo, hakkaus* (1998).

Tuotoksessani käyttämä Heiskasen teos *Väkivalta, pelko, turvattomuus - Survey tutkimuksen näkökulmia suomalaisten turvallisuuteen* (2002) tarkastelee faktaa ja fiktiota - eli tilastojen uskottavuutta sinänsä sekä niiden suhdetta pelkoon ja pelon toteutumisen todennäköisyyteen. Heiskanen vertaa tilastoja ja pelkoja ja toteaa, että turvallisuuden tunteen järkkäminen ja pelon kokeminen eivät korreloi. Heiskanen toivottavasti herättää lukijan ”järjen tasolla ” ymmärtämään, että se mitä hän eniten pelkää, ei ole se mitä todennäköisimmin tapahtuu.

5.6 Uhan arvioinnin kehittäjä ja tarkastelija - FBI:n psykologi Mary O’Toole

O’Toole (2002) on tunnettu yhdysvaltalainen psykologi, FBI:n erikoisagentti ja profiloija ja koulumurhien sekä uhka-arviota käsittelevän tutkimuksen ”äiti”. Hän tutkii surmien syitä ja seurauksia tutkimuksessaan *The School Shooter: Threat Assessment Perspective* (2002).

O’Tooleen viitataan lähteenä lähes kaikissa suomalaisissa koulusurmia käsittelevissä tuotoksissa ja julkaisuissa viimeisimpänä Suomen tiedeakatemian 14.1.2011 julkaisemassa koulusurmat-kannanotossa. O’Toole lähestyy aihetta 4 portaisen mallin näkökulmasta, nämä portaavat ovat:

1. Opiskelijan persoonallisuus
2. Perhesuhteet
3. Sosiaaliset suhteet koulussa
4. Muut sosiaaliset suhteet

O’Toole toteaa, että mitään näistä neljästä tekijästä ei voi pitää ainoana selittävänä tekijänä surmille eikä vielä ole pystytty todistamaan, onko jokin näistä neljästä tekijästä vahvempi

kuin toinen. Hän varoittaa myös vakavasti pyrkimyksistä profiloida surmaajia. Profilointi on työväline, jolla poliisin tutkijat profiloivat tekijää törkeän rikoksen jo tapahduttua. Hän painottaa, että profilointi ei sellaisenaan sovi työkaluksi hahmotettaessa mahdollista tulevaa koulusurmaajaa.

5.7 Väkivallan syntymekanismin kuvaajat - Callhoun ja Weston

O'Toolen tueksi ja rinnalle olen ottanut väkivallan syntymekanismin kuvaajien Calhoun ja Westonin kirjan Threat Assessment and Management Strategies (2009). Tämän väkivallan syntymekanismin portaita kuvaavan pyramidin on ottanut käyttöön myös O'Toole. Pyramidi koostuu kuudesta portaasta: vääryyden -kuvittelun tai todellisen kohtaamisesta, ajatuksen tai idean tulevasta teosta, tiedonhankinnasta, valmistelusta, tunkeutumisesta ja hyökkäyksestä. Calhoun ja Weston toteavat, että tämä pyramidi soveltuu kuvattaessa jollakin tavalla mielen-terveysongelmaisen tai traumatisoituneen henkilön väkivaltafantasian etenemistä. Heidän mukaansa ihmiset eivät vain "napsahda" yhtäkkiä vaan väkivaltaisen teon taustalla on aina pitkä syntyhistoria.

6 Mediasta

Median rooli vaikuttajana on vahva. Nimitys kolmanneksi valtiomahdiksi puolustaa paikkaansa. Median vaikuttavuutta olen tarkastellut Työn- ja hyvinvoinnin laitoksen julkaiseman (1/2011) Jokelan koulusurmia käsittelevän väliraportin kautta - Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytyminen, tuki ja hoito. Tutkimus selvittää Jokelan ampumissurmille altistuneiden nuorten selviytymistä ja tuen ja hoidon saantia kahden vuoden seuranta-aikana. Jokelan oppilaiden vertaisryhmänä ovat toimineet Pirkkalan koulun oppilaat. Tietoa kerättiin nuorten itse täyttämällä arviointilomakkeella.

6.1 Mediasta ja altistumisesta

Median todetaan tässä tutkimuksessa huonontaneen nuorten oloa ja kyselyyn vastaamisen aikaan merkittävästi psyykkisesti oireilevista nuorista 38 % ilmoitti kysymysten pahentaneen vointia. THL: n tutkimusraportin tutkimusasettelun taustalla ovat mm. Lipsasen - The Finnish version of the Dissociative Experiences Scale II (2003) ja Brobergin ja kump. - The Goteborg discotheque fire: Post traumatic stress and school adjustment as reported primary victim 18 months later (2005)

6.2 Medialukutaidosta

Median sisältöjä ja yleisön mediankäyttötapoja tutkineen mediapsykologi Anu Mustosen puhe-
lin soi nopeasti Jokelan tapahtumien jälkeen ja häneltä pyydettiin vastauksia tiukkoihin ky-
symyksiin. Mustosen teos - Mediapsykologia (Mustonen 2001) tutkii ihmisen ja median suhdet-
ta sekä median psykologisia vaikutuksia. Mustosen mukaan mediakanavien tuottajilla ja yllä-
pitäjillä on vastuu palvelunsa sisällöstä, myös juridisesta ja eettisestä näkökulmasta katsot-
tuna. Mediapsykologia on alansa ensimmäinen suomenkielinen perusteos, joka haastaa medi-
an käyttäjät pohtimaan omaa mediasuhdettaan ja medialukutaitojaan.

7 Omasta oppimisesta ja tietämyksen kasvamisesta

Olen kuunnellut lukuisia asiantuntijoita korkeakouluturvallisuushankkeen puitteissa, niin psy-
kologeja, opiskelijajärjestöjen edustajia, turvallisuusasiantuntijoita, terveysviranomaisia kuin
oppilaitoksen johdon edustajia. Olen perehtynyt tietosuojavaltuutetun ystävällisellä opastuk-
sella henkilötietolain hämmentävään maailmaan ja mielestäni löytänyt sieltä lainsäädännön
punaisen langan. Olen myös vertaillut eri ammattialojen lainsäädäntöä toisiinsa ja pyrkinyt
asiantuntijoiden avulla implementoimaan oleellimmat oppilaitoksen turvallisuuskäytänte-
iden vahvaksi kivijalaksi. Ymmärrykseni käyttäytymisen psykologiasta, kriisistä, stressistä ja
fyysisistä tunnereaktioista on kasvanut lähdekirjallisuuteen tutustumisen ja Laureja opintoje-
ni myötä.

Mutta erityisesti tämä prosessi on kuitenkin ollut minulle tilaisuus ravistella omia pinttyneitä
näkemysieni turvallisuudesta ja turvallisuuden tunteesta ja siitä miten turvallisuus tulisi
ymmärtää sen paradoksien -pelon paradoksien kautta.

8 Johtopäätöksiä

Kotimainen tutkimus uhka-arvioinnista on lähinnä ammattikorkeakoulutasoista erilaisten arvi-
ointimenetelmien laatuun liittyvää selvitystä. Globaalisti uhkukseen liittyvää tutkimusta on
tehty erityisesti Yhdysvalloissa, mutta kotimainen tutkimus puuttuu lähes kokonaan. Tässä
tilanteessa tällainen tutkimus toisi aivan oma arvonsa suomalaisen uhan hallinnan mallin löy-
tämiseksi ymmärtämällä, että pelko hallitsee kykyämme arvioida uhkaa ja se tulee ottaa hal-
tuun. Pelon hallintaa tukevat uhan johdettuun vastuulliseen arviointiin kehitetyt mallit, kuten
esimerkkinä Laurea ammattikorkeakoulun uhan arvioinnin malli. Aihepiiri vaatii kuitenkin
lisätutkimusta ja kehitystyötä. Lainsäädännön ymmärtäminen ja tiedostaminen siltä osin kun
se vahvistaa ja tukee velvollisuuttamme ja oikeuttamme puuttua uhkaan on yksi tärkeä osa
kokonaisuutta.

Erilaisia uhkien tunnistamiseen liittyviä työkaluja on jo viljalti olemassa, mutta niiden systemaattinen vertailu sekä tutkimus esimerkiksi uhkauksiin altistavien ja ylläpitävien tekijöiden osalta ei ole ollut vielä tarkastelun kohteena kotimaisissa tutkimuksissa niin, että tarkastelunäkökulma olisi juuri suomalaiseen kulttuuriin liittyvien tekijöiden tunnistamista, arviointia yms.

Mitkään aiemmat mallit, viranomaisten ja auktoriteettien haastattelut, työryhmät ja raportit eivät ole tuoneet tai uskaltaneet tuoda esille sitä, että mikään järjestelmä ei ole aukoton, kaikki ei ole estettävissä. Pelon ilmapiirissä yleisön paine "pakottaa" vastuuhenkilöt etsimään täydellistä hallintaa ja vastausta kysymykseen: "Miten estämme tätä enää koskaan tapahtumasta." Turvallisuuskulttuuri tarvitsee ravistelua. Meidän on uskallettava sanoa, että mikään asia ei ole varmasti estettävissä, mutta meidän tulee yrittää vähentää tällaisen tapahtuman todennäköisyyttä kaikin mahdollisin järkevin keinoin ja meidän on opittava sietämään pelkoa ja epävarmuutta.

Pelon hallinta ja ammatillinen uhka-arviointi eivät ole siis tae siitä, että kaikki väkivallan kulminoituminen voidaan estää. Ne voivat kuitenkin merkittävästi rauhoittaa oppilaitoksen työskentelyä, tunnistaa ja auttaa ahdingon kokevaa opiskelijaa ja lisätä turvallisuuden tunnetta sekä estää oppilaitosta yhteisönä sekä sen jäseniä yksilöinä traumatisoitumasta jokaisen "onton" uhkauksen kohdalla. Pelon hallinta yksilöllisten kokemusten kautta tulisi olla osa oppilaitosten turvallisuuskoulutusta.

Silloin kun yksittäinen oppilaitoksen työntekijää tai vaikkapa rehtoria pelottaa vastuu siitä tulisiko tietoon tulleeeseen uhkaan reagoida ja mitä siitä mahdollisesti seuraa, on eräs näitä prosesseja käytännössä hoitava lehtori kiteyttänyt ytimekkäästi:

"Kumman asian kanssa sinun on helpompi elää, sen että sinua mahdollisesti syytetään kaikesta huolimatta jonkun uhan ilmaiseen henkilön kunnian loukkaamisesta viedessäsi asian vilpittömällä mielellä mahdollisimman hienotunteisesti vastuuhenkilöiden tietoon vai siitä, että sait tietosi vakavasti otettavan uhkauksen, mutta et tehnyt mitään ja seurauksena olivat peruuttamattomat?"

Tätä prosessia ohjaamaan - Opas opettajalle perusteltujen ja perusteettomien pelkojen hallintaan. Ole hyvä!

9 Lähteet

- Aarnio R. 2009. Tietosuojavaltuutetun muistio. Korkeakouluturvallisuushanke. Laurea ammattikorkeakoulu.
- Aho, K. 2009. Mikosta Mestariksi -baarityön käsikirja, raportti opinnäytetyöstä, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Alajoki P. 2010. Peloista rohkeaan elämään. Kustannus Oy Uusi Tie. Helsinki
- Arnkil, T.E. & Eriksson E. 2009. Huolen vyöhykkeistö. Keynote presentation. Helsinki. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Buzan-Barry, T. The Mind Map Book. BBC Active. London.
- Broberg A G, Broberg A G, Dyregrov A, Lilled L. The Göteborg discotheque fire: Posttraumatic stress, and school adjustment as reported by the primary victims 18 Months later. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2005;46(12):1279-1286.
- Cacciatore R. 2007. Aggression portaat. Opetushallitus. Vammalan kirjapaino.
- Calhoun, F & Weston, S. 2003. Contemporary Threat Management. San Diego: Specialized Training Services.
- Collins J. 2010. Hyvästä Paras. Talentum Media. Helsinki.
- Cornell. D. 2003. Student Threat Assessment. Virginia Youth Violence Project, Curry School of Education, University of Virginia
- De Becker, G. 2007. What is Threat - A confidential White Paper Report. Studio City: Gavin de Becker Incorporated.
- Dryden G & Vos J. 2002. Oppimisen vallankumous. Tietosanoma Oy. Helsinki.
- Gentile A. Douglas. 2003. Media Violence and Children - A complete guide for parents and professionals. Westport. Connecticut. London.
- Gladwell M. 2006. The Tipping Point. Hachette Book Group. USA.
- Hakkarainen K., Lonka K. ja Lipponen, L. 1999. Tutkiva oppiminen. WSOY. Helsinki.
- Hakala, J.T. 1999. Opinnäytetyö luovasti. Tampere. Tammer-Paino Oy.
- Helkama K., Myllyniemi R., Liebkind K. Johdatus sosiaalipsykologiaan. 2004. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 6. uudistettu laitos. Vantaa: Tammi.
- Heiskanen M. 1996. Suomalaisten pelot. Hyvinvointi ja turvattomuuden kokeminen. Helsinki. Oy Edita Ab
- Heiskanen M. 2001. How to study sensitive topics. Reports of the Ministry of Social Affairs and Health. 2000:13. Helsinki
- Heiskanen M., Vihavainen M. 1994. Arjen ja mailman uhat. Hyvinvointikatsaus 4/94

- Heiskanen M. 2002. Väkivalta, pelko, turvattomuus. Hakapaino Oy. Helsinki
- Heiskanen M., Aromaa K., Niemi H., Siren R. 2000. Tapaturmat, väkivalta, rikollisuuden pelko. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Tilastokeskus. Helsinki.
- Heiskanen M, Piispa M. 1998. Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus SVT Oikeus 1998/12 / Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sukupuolten tasa-arvo. Helsinki. Tilastokeskus
- Hoffman J. 2009. Assessment of Targeted Violence. Keynote presentation in Association of European Threat Assessment Professional Conference. Berlin. Germany. 2009.
- http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/uusinumero?p_p_id=dlehtihaku_view_article_haku_sana=riittakerttu
- <http://www.aka.fi/templates/public/pages/page.aspx?id=13131&epslanguage=fi>
Isotalus Nina, Saarela Kaija-Leena: Vältä työväkivalta. Työterveyslaitos 2007
- Koskela H. 2009. Pelkokierre. Gaudeamus. Helsinki
- Kullaa K. & co. 2009. Pykäläpankki. Opettajien ammattijärjestö OAJ. Forssan kirjapaino. Forssa.
- Kunelius R. 1998. Viestinnän vallassa. WSOY. Juva.
- Kupiainen R. ja Sintonen S. 2009. Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus. Palmenia. Helsinki.
- Leppänen J., Pelkonen, N., Ranta T., Turunen T., ja Vuoripuro J. 2009. Korkeakouluturvallisuuskäsikirja - Vakavien henkilöriskien hallinta. Laurea julkaisusarja.
- Leppävuori ja kump. 2009. Suuronnettomuustilanteiden kriisityö. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Lipsanen T. The Finnish version of the Dissociative Experiences Scale-II (DES-II) and psychiatric distress. Nordic Journal of Psychiatry 2003;57(1):17-22.
- Marks Isaac M. 2007. Prometheus kustannus Oy. Tammerpaino Oy. Tampere.
- Mustonen A. 2001. Mediapsykologia. WSOY. Helsinki. Porvoo
- Mäkelä R. 2004. Naamiona terve mieli - kuinka kohtaan luonnehäiriöisen?. Perussanoma Oy. Kauniainen.
- Mäkitalo M. 2009. Kriisiviestintäkäsikirjan laatiminen. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Ylempi AMK.
- Nurmi L. 2006. Kriisi, pelko, pakokauhu. Edita. Helsinki.
- Nurmi T. 1998. Uusi Suomen kielen sanakirja. Gummerus. Jyväskylä. Helsinki.
- Oja A. 2010. Uhka-arviointikoulutus aikuisoppilaitoksille. Luentosarja. PP-esitys. Espoon pääpoliisiasema
- O'Toole, M. 2000. The School Shooter: Threat Assessment Perspective. Quantico: FBI Academy

- Panula J. 1997. Vaikutussuhde, käyttösuhde, merkityssuhde -näkökulmia todellisuuden, joukkoviestinnän ja yleisön väliseen suhteeseen. Atena kustannus Oy. Jyväskylä.
- Pelkonen N. 2004. Kriisin ABC -käsikirja poliisin käyttöön. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisusarja.
- Peltonen H. Opetusneuvos. 2008. Opetushallitus, luentoaineisto.
- Poliisin tilastojärjestelmät. Sisäasiainministeriö. Poliisihallitus. 2009-2011.
- Randazzo, M. 2009. Understanding School Shootings. <http://www.bwpglobal.com/school-violence/school-shootings>
- Rautava M, Perttu S. 2002. Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki:Stakes. Sosiaali- ja terveysministeriö
- Reddy, M., Borum, R., Berglund, J., Vossekuil, B., Fein, R. & Modzeleski, w..2001. Evaluating Risk for Targeted Violence in Schools: Comparing Risk Assessment, Threat Assessment and Other Approaches.
- Riikonen U. 2010. Väkivallan uhkaa koskeva lainsäädäntö ja uhan hallintakeinot. Länsi-Suomen aluehallintovirasto. www.tyosuojelu.fi
- Rikosoikeus ja oikeudenkäynti. Suomen laki. 2011. Talentum Media Oy. Helsinki
- Ruohotie, P. 1998. Motivaatio, tahto ja oppiminen. Helsinki. Oy Edita Ab.
- Saari, S. 2009. Hädän hetkellä - psyykkisen ensiavun opas. Adlibris.com
- Saari, S. 2003. Kuin Salama kirkkaalta taivaalta. Otavan kirjapaino. Keuruu
- Salmivalli, C. 2003. Kaverien kanssa -vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Otavan kirjapaino. Keuruu
- Savolainen M. 2011. Suomen kuvalehti 8/2011. Poliisin tilastojärjestelmät. sisäasiainministeriö. poliisihallitus.
- Sund P. 2009. Behavioral Threat Management: Prevention of Severe Targeted Violence in Educational Institutions. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu
- Stanko E. 1990. Everyday Violence. How Woman and Men Experience Sexual and Physical Danger. London: Pandora Press
- <http://www.acadsci.fi/kannanottoja/koulusurmat.htm>
- Syrjälä L. ja kump. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. West-Point Oy. Rauma.
- Tirri R. 2006. Jatkuva onnentunteen harha. Turun yliopisto. Digipaino. Turku.
- Toskala A.1989. Itsetuntemus ja johtajuus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Toskala A. 1997. Pelot ja niiden voittaminen.
- Työturvallisuussäännöksiä valmisteleavan neuvottelukunnan Väkivallan uhka - jaoston mietintö 24.3.2009.
- Vehkamäki P. ja Tamminen-Dahlman A. 2004. Julkisuus ja tietosuoja opetustoimessa. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Kuvio 1: Toiminnallisen polkun kehityskaarta kuvaava kaavio.....	15
Kaavio 1: Opinnäytetyön prosessikaavio	21

*Tämä on malli
Opas taitetaan julkaisuksi
Tämä malli ei noudata
Laurea asetuksia
eikä ole ns. viimeinen versio*

Pelkokerroin

- Opas opettajalle perusteltujen ja perusteettomien pelkojen kohtaamiseen

*”Uhkailun vähenemisestä huolimatta
on pelon ilmapööristä tullut osa oppilaitoksen arkea”.*

(Koskela 2009)

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Ymmärtämiseen tähtäävä ilmaisu ja lähestymistapa	8
	2.1 Tilanteen hallinta henkilökohtaisessa kontekstissa	8
	2.2 Aiheen taustalla - koulusurmat	8
	2.3 Paradoksien rooli tajunnan laajentajana	9
3	Tuotos opinnäytteenä - menetelmälliset perusteet	10
	3.1 Selkeys, loogisuus ja yksinkertaisuus ymmärtämisen takeena.....	10
	3.2 Opinnäytetyön menetelmästä	11
	3.3 Toimintatutkimuksen menetelmästä	12
	3.4 Aineiston hankinnasta	13
	3.5 Havainnointi menetelmällisenä valintana	14
	3.6 Toiminnallisen polkuni kehityskaarta kuvaava kaavio:Error! Bookmark not defined.	
	3.7 Toimintatutkimuksesta ja fenomenografisesta työn otteesta	15
4	Opinnäytetyön sisällöstä ja sanoman rajauksesta	16
	4.1 Rajauksesta	17
	4.2 Oppaan tuottaminen oppilaitosympäristöön	17
	4.3 Prosessin taustasta	18
	4.4 Itse prosessista	18
	4.5 Kohti syventämistä	19
	4.6 Lopputulokseen	19
	4.7 Opinnäytetyön prosessikaavio	Error! Bookmark not defined.
5	Auktoriteetit oppaan tukipilarina	21
	5.1 Paradoksin näkijä - Hille Koskela.....	22
	5.2 Kognitiivis-Konstruktivisen psykoterapian isä hahmo - Antero Toskala.....	22
	5.3 Psykologisen tarkastelutavan vahvistajat - Cacciatore ja Salmivalli	23
	5.4 Nuorten ongelmien asiantuntija - professori Riitakerttu Kaltiala-Heino	23
	5.5 Peloista, tilastoista, faktasta ja fiktiosta - tutkija Markku Heiskanen	24
	5.6 Uhan arvioinnin kehittäjä ja tarkastelija - FBI:n psykologi Mary O'Toole	24
	5.7 Väkivallan syntymekanismin kuvaajat - Callhoun ja Weston.....	25
6	Mediasta	25
	6.1 Mediasta ja altistumisesta	25
	6.2 Medialukutaidosta	26
7	Omasta oppimisesta ja tietämyksen kasvamisesta	26
8	Johtopäätöksiä	26
9	Lähteet	28
10	Lukijalle	5
11	totuus tilastoista?.....	7
	11.1 Kerro, kerro tilasto missä paha majailee?.....	7
	11.2 Rikostilastoista ja todennäköisyyksistä	7

11.3	Uhkausten rooli tilastoissa	11
11.4	Tilastollisesti todennäköistä	12
11.5	Johtopäätöksiä.....	14
12	PYKÄLISTÄ APUA PELKOON?.....	15
12.1	Mikä on rikos ja mikä ei?	15
12.2	Keskeisimmistä pykälistä.....	16
12.3	Kaiken pohjana vilpitön mieli	17
12.4	Lisää rohkeutta rikoslaista.....	17
12.5	Tuomiosta ratkaisu ongelmaan?.....	18
12.6	Velvollisuus salata vai velvollisuus kertoa -voimaa henkilötietolaista	19
12.7	Johtopäätöksiä.....	22
13	Median mieletön maailma	22
13.1	Mikä tekee mediasta tunnemyllyn?.....	24
13.2	Rikosuutisoinnista	25
13.3	Tunteiden sosialisatio	25
13.4	Median vaikutus ja nuorten altistuminen - Jokela tutkimus.....	26
13.5	Altistumisesta.....	26
13.6	Toimittajien kysymyksistä	28
13.7	Johtopäätöksiä.....	30
14	UhkaA käsittelemään	31
14.1	Uhka käsitteenä	32
14.2	Uhkauksen arviointi	33
14.3	Jäitä hattuun.....	33
14.4	Uhan arvioinnin perusteet	34
14.5	Stop - mihin uhka-arviota ei pidä käyttää.....	37
14.6	Suunnitelmallisen väkivallan syntymekanismin yksinkertainen malli	38
14.7	Persoonatekojen takana - kuka hän on?	39
14.8	Aggressiosta	40
14.9	Vertaissuhteista	41
14.10	Vertaissuhteiden tutkimuksesta	42
14.11	Johtopäätöksiä.....	43
14.12	Suunnitelmallinen riskien arviointi uhan arvioinnin taustalla	43
14.13	Uhkaavan tiedon vastaanottajan tehtävät	47
14.14	Työntekijän tärkein tehtävä - rauhoita	48
15	Pelko yhteiskunnassa.....	48
15.1	Pelon paradoksi.....	49
15.2	Pelon kronologia.....	50
15.3	Ajattelemisen aihetta -12 esimerkkiä pelon paradokseista	50
15.4	Paradoksi oppilaitoksissa.....	54
16	PELON HALLITSEMINEN	55

16.1	Yksilön pelko	56
16.2	Pelkojen luokittelu.....	56
16.3	Pelkojen käsittely	57
16.4	Pelkojemme perusjuuri - olemme erilaisia.....	58
16.5	Uuden pelkosuhteen rakentaminen	58
17	Pelon johtaminen.....	61
17.1	Johtaminen on tilanteen haltuun ottamista	62
17.2	Etsi sisäinen johtajasi	63
17.3	Voiko johtaja olla vain yhtä tyyppiä - onko minusta siihen?	64
17.4	Uhan arviointi ja johtamisen yleiset opit	64
17.5	Päätöksenteon yksilölliset haasteet.....	66
18	Lopuksi	67

10 Lukijalle

Me kaikki pelkäämme jotakin. Esimerkiksi vastuuta ja ratkaisujen tekemistä haastavissa tilanteissa. Se joka ei pelkää on vaarallinen itselleen ja ympäristölleen.

Pelon voimakkuus on kuitenkin harvoin suhteessa pelon toteutumisen todennäköisyyteen. Joskus pelkoon on toki syytäkin, mutta emme saa antaa peloillemme valtaa. Meidän tulisi pyrkiä ymmärtämään pelkojamme ja käsittelemään niitä mahdollisimman analyyttisesti ja systemaattisesti

Ei liene liioiteltua sanoa, että pelkäämme "uusintanäytöstä" koulumurhista. Kollektiivinen muistimme on työntänyt murhat taka-alalle arkipäivästämmä, mutta oppilaitosyhteisössä työskentelevät hätkähtävät edelleen pieniäkin risahduksia. Niitä valitettavasti riittää.

Murhien jälkeen pelko valtasi myös poliitikot, ministeriöt, oppilaitokset ja tavalliset ihmiset. Kouluturvallisuutta edistävien virallisten hankkeiden (115) määrä kertoo omalta osaltaan karua kieltä siitä paniikista, joita murhat aiheuttivat. Koulumurhien jälkeen on tuotettu lukuisia virallisia ja epävirallisia raportteja, turvallisuussuunnitelmia, projekteja, mietintöjä, ohjeita, lausuntoja, oppaita ja opuksia sekä kuunneltu erilaisten ajankohtaisohjelmien asiantuntijakeskusteluja siitä, miten oppilaitokset voisivat ennaltaehkäistä kiusaamista ja väkivaltaa, parantaa, edistää ja kehittää turvallisuussuuttaan sekä tietysti estää enää koskaan tapahtumasta uusia koulumurhia.

Yksikään näistä tuotoksista ei kuitenkaan käsittele tässä haastavassa aihepiirissä oppilaitoksen yksittäisen työntekijän pelkojen vaikutusta kykyyn toimia ja hallita itsensä silloin, kun uhka tai uhkaus hänen tietoonsa tulee.

Tarkastelun kohteeksi olen ottanut sen valta-osan "uhkauksista", jotka mitä suurimmalla todennäköisyydellä riskien arvioinnin jälkeen, sisältävät hyvin pienen todennäköisyyden uhkauksen toteutumisesta, mutta paljon muuta huolta, mielenterveysongelmia, stressiä ja pelkoa.

Tässä työssä ei etsitä vastausta siihen, kuinka väkivaltaisen teot oppilaitoksissa voitaisiin jatkossa aukottomasti estää. Tarkoitukseni on antaa lukijalle työkaluja tiedostaa ja ymmärtää mitkä rationaaliset ja epärationaaliset - paradoksaalisetkin asiat vaikuttavat kykyyn kohdata pelko ja pelon aiheuttanut uhka. Tiedostamattomia asioita ei voi käsitellä.

Pelko on tärkeä ja primitiivinen hengen säilymistä suojeleva tunne. Ylhäältä johdetut turvallisuussuunnitelmat eivät anna välineitä omien pelkojen kohtaamiseen ja uhan ammatilliseen

haltuun ottamiseen tilanteessa, jossa se pyytämättä ja ilman toimenkuvaan kuuluvaa veloitetta tulee.

Pelkomme voivat uhkatilanteessa käynnistää prosessin, joka kokonaisuudessaan on hyvin samankaltainen, stressireaktioineen, akuutin tilanteen purkauksen, jälkihoidon tarpeen ja jopa shokin ja post-traumaattisten syndroomien osalta, kuin fyysisesti toteutunut uhkauskin. (Pelkonen)

Ennen pelon käsittelyä yksilön kokemuksen kautta, on syytä katsoa mitä ympärillämme tapahtuu. Tarkastelen pelon suhdetta uhan toteutumisen todennäköisyyteen tilastojen, lainsäädännön, yhteiskunnan rakentaman pelon paradoksaalisuuden, median sekä välillisen kokemuksen eli altistumisen kautta.

Haluan herättää lukijassa halun etsiä vastauksia seuraaville kysymyksille: mitä minun pelkoni ovat, mistä ne tulevat ja miten ne vaikuttavat käytökseeni? Miten voin oppia hallitsemaan pelkojani ja sitä kautta oppia suhtautumaan ja käsittelemään uhkaan ammatillisemmin?

Kaiken viisauden alku on tosiasian tunnustaminen (J.K. Paasikivi)

On kuitenkin myönnettävä, että varautumisesta huolimatta mikään järjestelmä ei koskaan ole aukoton. Kaikkien asioiden estäminen ei ole mahdollista. Mitä tahansa voi tapahtua kenelle tahansa koska tahansa. Epävarmuus kuuluu arkipäiväämme.

Hallitsematon pelko voi toimia kuten itseään toteuttava ennuste.

11 totuus tilastoista?

Kertovatko tilastot mitä todellisuudessa oikeasti tapahtuu ja miten todennäköistä se on?
Voimmeko luottaa lakiin ongelmien ratkaisijana?

11.1 Kerro, kerro tilasto missä paha majailee?

Tutkimus tukeutuu usein tilastoihin. Pitkäaikaista lääketieteellistä tutkimusta pidetään yleensä luotettavana. Nämäkin tutkimukset ovat yleensä kvantitatiivisia ja perustuvat pääsääntöisesti johonkin otantaan esim. x määrään ihmisiä, tietyllä sosiaalisella taustalla ja pitkäaikaisella seurannalla, lukuisia testejä ottaen, koehenkilöitä haastatellen ja vertailututkimusta tehden. Ryhmä on tarkkaan valittu ja kaikkien kohdalla toimitaan yhtenevästi.

Heiskanen (2002)¹ on todennut, että rikostilastoinnin tekee haastavaksi se, että saadut tiedot eivät ole yhteismitallisia. Viranomaiset voivat tilastoida vain ne rikokset, jotka kansalaiset poliisille ilmoittavat. Kansalaisten tahdon vastainen päätyminen rikostilastoihin on yleensä seurausta poliisin oma-aloitteisesta toiminnasta, kuten ylinopeusvalvonnasta tutkan avulla tai partioinnin yhteydessä havaituista rikoksista öisillä kujilla. Rikostilastojen merkitys ihmisten turvallisuuden tunteen lisääjänä tai vähentäjänä on kiistanalainen.

Rikostilastoja voidaan kuitenkin pitää suuntaa antavina: ne kertovat, mitä rikoksia tapahtuu enemmän ja mitä vähemmän ja ovatko pelkomme tilastojen valossa missään suhteessa rikoksen todennäköisyyteen; siihen miten ja missä voimme joutua uhriksi.

11.2 Rikostilastoista ja todennäköisyyksistä

Vuosina 2008 - 2010 kaikista tilastoiduista rikoksista² n. 30 % tapahtui liikenteessä. Liikennერიკokset sisältävät hurjat ylinopeudet, rattijuopumukset, huumausaineen vaikutuksen alaisena ajamiset ja muut törkeät liikenneturvallisuuden vaarantamiset. Rikoslakirikosten osuus (näpis-

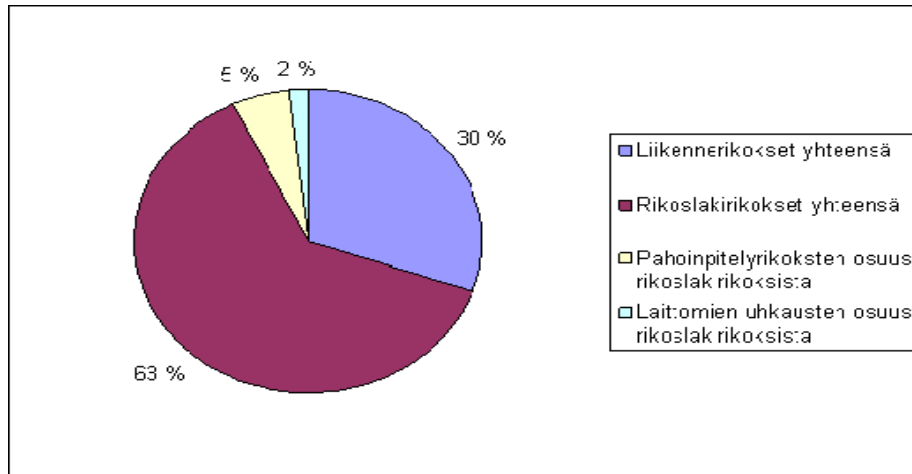
¹ Heiskanen M. 2002. Väkivalta, pelko, turvattomuus.

² PolStat -poliisin tilastojärjestelmä

tyksistä vakaviin talousrikoksiin ja kaikkea siltä väliltä) kaikista rikoksista oli myös tasaisesti n. 60 % ja tästä osuudesta vain n. 5 % oli väkivaltarikoksia (tilasto ei sisällä murhia ja tappoja, joita oli muutama) ja 2 % laittomia uhkauksia.

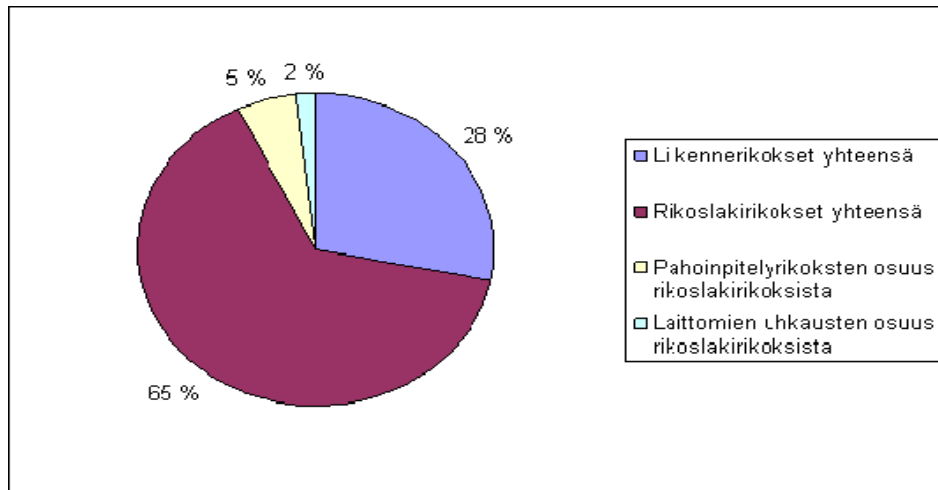
Otanta Länsi-Uudenmaan³ kihlakunnan rikostilastoista vuosilta 2008 - 2010.

2008

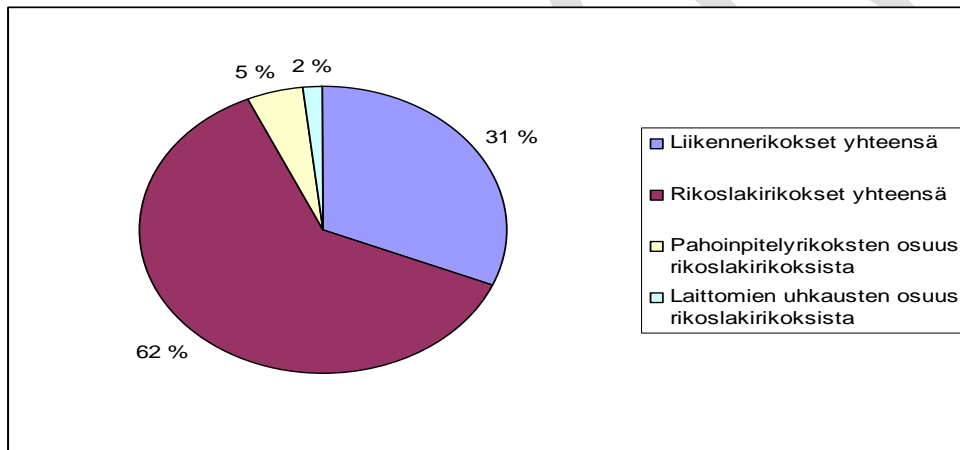

³ Länsi-Uudenmaan kihlakunta sisältää 11 kuntaa (Espoo, Lohja, Karjalohja, Kirkkonummi, Raasepori, Hanko, Siuntio, Inkoo, Vihti, Karkkila, Nummi-Pusula)

2009

2010

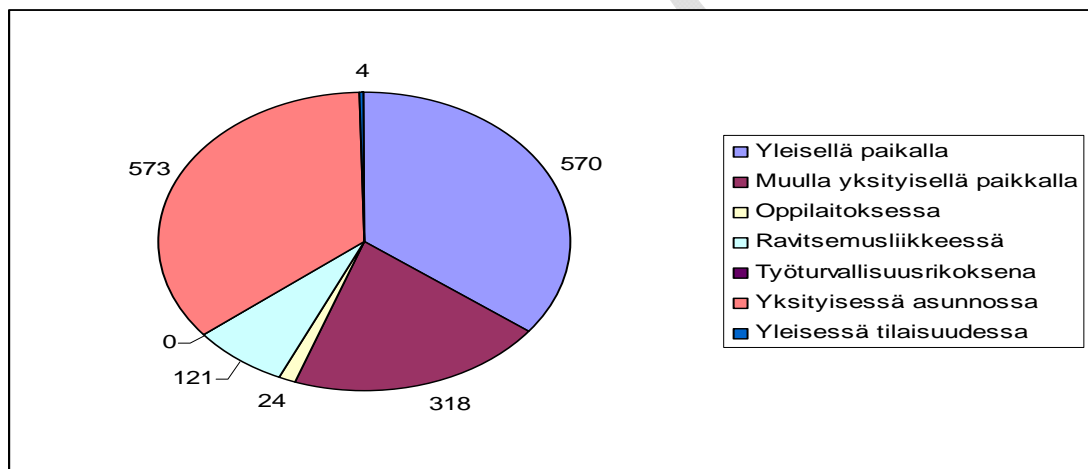

Tilastojen mukaan on huomattavasti todennäköisempää joutua vaaraan liikenteessä kuin väkivaltarikoksen uhriksi. Kuitenkin valtaosa lukijoista tarttuu auton rattiin tai istuu bussiin, joka päivä, tuntematta juuri mitään pelkoa ja matkaa krapulaisten, humalaisten, narkomaanien, huonosti nukkuneiden, kännykän räplääjien ja säännöistä piittaamattomien kaahareiden keskellä.

2.2.1 Pahoinpitelyt ja laittomat uhkaukset

Vuonna 2010 kirjattiin Espoossa poliisin rikostilastojärjestelmän ⁴mukaan 1605 pahoinpitelyä Espoon asukasluvun ollessa n. 245 000 henkeä. Tässä tilastossa pahoinpitelyt on jaoteltu kolmeen eri luokkaa rikoslain nimikkeiden mukaisesti; lievät pahoinpitelyt, pahoinpitelyt ja törkeät pahoinpitelyt. Tilastollisesti kuvataan myös seitsemän eri määritelmää siitä missä pahoinpitelyrikokset ovat tapahtuneet. Nämä tapahtumapaikkamääritelmät näkyvät alla olevasta kaaviosta.

Poliisille ilmoitetut pahoinpitelyt tapahtumapaikan mukaan Espoossa 2010

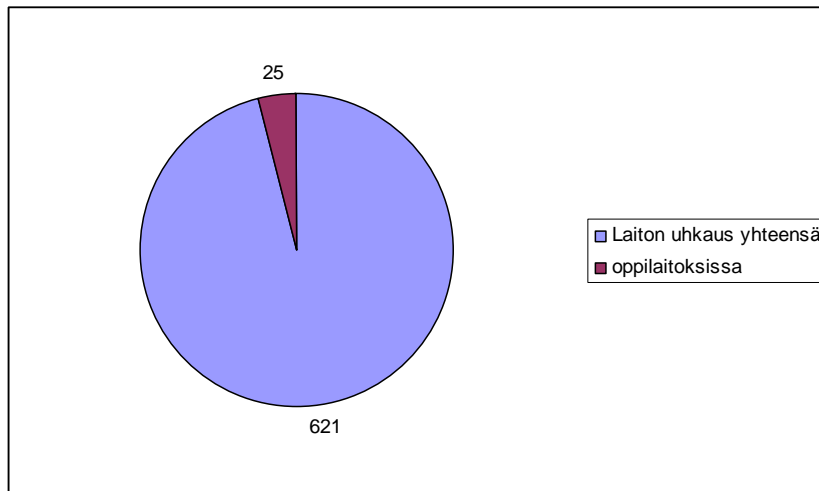

1605 pahoinpitelystä vain 24 eli 1.5 % on ilmoitettu tapahtuneen oppilaitosympäristössä. Oppilaitoksessa tapahtuneista pahoinpitelyistä yksikään ei ollut nimikkeeltään törkeä pahoinpitely. Pääsääntöisesti, mutta vain ja ainoastaan rikostilaston valossa, kyseessä oli jonkinlainen käsisikä, painiminen tai pahimmillaan lyöminen ja potkiminen. Lukuisat nujakoinnit oppilaitosten pihilla jäävät varmasti poliisille ilmoittamatta eikä ilmoittaminen myöskään ole itse-tarkoitus, jos asia voidaan tyydyttävästi sopia ja hoitaa muutoin.

Tilastojen valossa on todennäköisintä joutua väkivallan uhriksi kotona tai yleisellä paikalla.

⁴ RikiTrip poliisin tietojärjestelmä

Laittomat uhkaukset Länsi-Uudenmaan kihlakunnassa 2010

11.3 Uhkausten rooli tilastoissa

Laittomista uhkauksista kirjattiin Länsi-Uudenmaan kihlakunnassa 621 rikosilmoitusta⁵ vuonna 2010. Näistä uhkauksista 25 eli 4 % oli tapahtunut oppilaitosympäristössä. Suurin osa näistä laittomista uhkauksista oli hölmöyksissään tai suutuspäissään lausuttuja. Osa uhkauksista oli mielenterveyshäiriöisten nuorten tekemiä, jotka tarvitsivat ennen kaikkea mielenterveydellistä eivätkä poliisin apua.

Jokelan ja Kauhajoen ampumistragedioiden välissä poliisin tietoon tuli virallisesti 86 oppilaitosuhkatapausta ja Kauhajoen jälkeen tammikuuhun 2009 mennessä 244. Vuonna 2010 Suomessa tehtiin Poliisitarkastaja Marko Savolaisen mukaan 81 sellaista oppilaitosuhkausta, jotka johtivat poliisin puolelta jonkinlaisiin tutkinnallisiin toimenpiteisiin. Näistä uhkauksista vain muutaman taustalta löytyi varsinaista teon valmistelua tai mitään sellaisia vakavia piirteitä, että uhkausta olisi voinut pitää uskottavana. Murhista, tekijöistä ja tekotavasta on opittu paljon ja poliisi on yhteistyössä muiden viranomaisten ja valppaiden kansalaisten avulla toistaiseksi onnistunut löytämään muutamat vakavammin otettavat uhkaajat ajoissa.

Millä tahansa tavalla esitetyt uhkaukset tilastoituvat rikostilastoihin huonosti kahdesta syystä; niitä ei ilmoiteta poliisille ollenkaan tai ne eivät täytä rikoksen tunnusmerkistöä.

Yhdysvalloissa on tutkittu⁶, että kolmen vuoden syklillä tarkasteltuna mahdollisuus menehtyä koulussa itsemurhan tai surman seurauksena on yksi miljoonasta ja joidenkin arvioiden mukaan yksi kahdesta miljoonasta.

⁵ RikiTrip poliisin tietojärjestelmä

⁶ Reddy, M et al. .2001. Evaluating Risk for Targeted Violence in Schools: Comparing Risk Assessment, Threat Assessment and Other Approaches.

11.4 Tilastollisesti todennäköistä

Poliisin pahoinpitelytilastoihin vaikuttavat siis monet tekijät, kuten uhrin alttius ilmoittaa tapahtuneesta, poliisin toimien teho, kirjaamisalttius ja lainmuutokset.

Uhritutkimuksien pohjalta tehtyjen arvioiden mukaan alle kymmenesosa väkivallasta ilmoitetaan poliisille. Vakavamman - vähintään lyönnin sisältävän väkivallan osalta - ilmoitettujen tapauksien osuus on hieman suurempi, noin 15 %.⁷ Ilmitulleiden pahoinpitelyjen osuus on todennäköisesti todellisuudessa kuitenkin vieläkin pienempi, kun ottaa huomioon, ettei uhritutkimuksilla tavoiteta väkivallan ongelmaryhmiä, esimerkiksi sosiaalisesti syrjäytyneitä.⁸

Fyysistä väkivaltaa kokeneiden osuus on uhritutkimusten mukaan pysynyt jokseenkin samana viimeisten 20 vuoden aikana. Noin kuusi prosenttia 15-74-vuotiaasta väestöstä on kokenut fyysistä väkivaltaa. Fyysisen väkivallan kokemukset kasautuvat kummallakin sukupuolella nuorimpiin ikäluokkiin. Vammoja väkivallasta aiheutuu *kuitenkin vain harvoin*; noin kahdessa prosentissa tapauksista.⁹

Väkivalta on Suomessa alkoholisidonnaista. Pääosa henkirikoksiin syyllistyvistä tekee tekonsa alkoholin vaikutuksen alaisena ja väkivalta tapahtuu usein juuri alkoholin nauttimistilanteissa. Alkoholin humalakäyttö lisää myös riskiä joutua väkivallan uhriksi¹⁰. Alkoholisidonnaisuus pätee erityisesti ilmitulleeseen rikollisuuteen, joka on usein miesten välistä, julkisilla paikoilla tapahtuvaa välienselvittelyä.

⁷ Heiskanen. 2002. s. 23

⁸ Kivivuori ja kumpp. 2006. s. 43-44

⁹ Siren ja Honkatukia. 2005. Suomalaiset väkivallan uhreina. s. 5-6

¹⁰ Heiskanen. 2002. s. 135

Nämä tiedot tukevat käsitystä siitä, että väkivaltaa ei kattavasti tilastoida rikostilastoissa. Pahoinpitelystä ei seuraa yleensä mustelmia ja ruhjeita vakavampia vammoja. Rikostilastot omassa marginaalissaan antavat kuitenkin suuntaa sille, millainen todennäköisyys on joutua väkivallan kohteeksi oppilaitoksessa verrattuna mihinkä muuhun paikkaan tahansa.

Heiskanen mukaan poliisin rikostilastoihin kirjautuu vain pieni osa yhteiskunnassa rikoksiksi määriteltävissä olevista teoista, koska suurta osaa rikoksen tunnusmerkistön täyttävistä teoista ei eri syistä ilmoiteta poliisille.¹¹

Väkivallan rajaaminen fyysiseen ja fyysisen väkivallan uhan kokemiseen karsii tarkastelusta vaikeasti määriteltävät henkisen ja rakenteellisen väkivallan.¹²

Uhan kokeminen ja uhkauksen pelkääminen oli se miten epärealistinen tahansa on kokijalleen totta. Fatahin mukaan¹³ rikoksen pelkoa on nimitetty joutumiseksi epäsuoraksi uhriksi, sillä pelko voi aiheuttaa samanlaisia seurauksia kuin välitön väkivallan tai uhkailun kohteeksi joutuminen.

Pelko on yleisempää kuin uhriksi joutuminen.¹⁴

Uhritutkimuksista tehdyt yleiset johtopäätökset, etenkin tilastollisina keskimääräislukuina tarkasteltuina, saattavat saada kriminologit aliarvioimaan pelkoa aiheuttavia tekijöitä. Toisaalta poliisin tilastoima väkivallan kasvu selitetään suurelta osin väestön ilmoittamisherkkyuden lisääntymisellä, mikä johtaa pelkoparadoksiin - harvoin väkivallan uhriksi joutuvat väestöryhmät pelkäävät eniten uhriksi joutumista.¹⁵

Luonnollisesti oppilaitoksissa pelätään Jokelan ja Kauhajoen tapahtumien uusiutumista. On vaikeaa arvioida, kuinka todennäköistä tapahtumien uusiutuminen on Suomessa tai maailmanlaajuisesti on.

Väkivallan pelkoa koskevat tutkimukset osoittavat naisten pelkäävän miehiä enemmän. Osa miesten "pelottomuudesta" selittyy maskuliinisuuden kulttuuriperinteillä, jotka eivät rohkai-

¹¹ Heiskanen. 2002. s. 20

¹² Heiskanen. 2002. s. 23

¹³ Fattah E et al. 1989. Victimology: Past, Present and Future. s. 177

¹⁴ Heiskanen. 2002

¹⁵ Sparks R. 1983. Research of Victims of Crime

se pelon ilmaisemiseen. Naisten pelko ei ole tärkeä tutkimusongelma laajuutensa takia, vaan siksi, että pelko vaikeuttaa naisten elämää.¹⁶

11.5 Johtopäätöksiä

Jos tarkastellaan koulumurhia ja kouluväkivaltaa, pelkoja ja uhriutumista pelkästään tilastojen valossa olisi tämäkin työ jäänyt kirjoittamatta. Koulumurhat ovat kuitenkin jääneet mielimme pysyvästi. Monet oppilaitosten työntekijöistä altistuivat tai jopa traumatisoituivat ja monen elämän surmat muuttivat lopullisesti. Tilastoilla ja todennäköisyyksillä ei sen suhteen ole ollut juuri mitään merkitystä.

¹⁷Väitteet pelkojen irrationaalisuudesta saavat tukea erilaisista varotoimenpiteistä ja rutiineista, joita monille ihmisille muodostuu uhriksi joutumisen varalle, mutta joilla uhriksi joutumista tuskin voitaisiin estää. Betsy Stanko kertoo:

¹⁸"Yksi minun jutuistani on esimerkiksi se, että minulla täytyy olla läpinäkyvä suihkuverho, jotta pystyn aina näkemään koko kylpyhuoneen. Jotkut sanovat sen johtuvan Psyko-elokuvan liian tarkasta katsomisesta, mutta minusta tuntuu mukavammalta olla suihkussa niin, että voin olla varuillani tunkeilijoiden varalta."

Selitys ei tunnu kovin uskottavalta. Stanko toteaa, että tällaiset rituaalit ovat tarpeellisia siksi, että kun ne on tehty, olo kyseisessä tilanteessa tuntuu turvalliselta. Koulusurmien jälkeen on oppilaitoksille pyritty myymään mitä erilaisimpia turvallisuustuotteita turvallisuutta "lisämään". Turvallisuutta "lisävät" tuotteet eivät faktisesti kuitenkaan estä esimerkiksi mitään väkivaltatekoja.

"Statistics about crime and delinquency are probably the least reliable of all officially publisher figures on social issues" ¹⁹

¹⁶ Heiskanen. 2002. s. 181

¹⁷ Heiskanen. 2002. s. 171.

¹⁸ Stanko B. 1990. s. 14

¹⁹ Giddens A. 1997. Sociology. s.181

12 PYKÄLISTÄ APUA PELKOON?

Oppilaitoksen vastuuhenkilöt ja oppilaitosten työntekijät joutuvat kohtaamaan ensimmäisinä huolen uhkasta. Heidän vastuulleen jää myös palauttaa oppilaitos normaaliin päiväjärjestykseen poikkeavan tapahtuman jälkeen. Näin ollen oppilaitosten henkilökunnan rooli on erilainen kuin mahdollista poikkeustilannetta hoitamaan tulevien viranomaisten.

Käsiteltäessä uhkaa pitäisi myös olla selvillä siitä mihin laki työntekijää velvoittaa ja myös mihin häntä oikeuttaa. Lainsäädännön viidakossa ei amatööri yksin pärjää. Lakia tulkitsevia lainopillisia professoreita ja asiantuntijoita riittää, ja jokainen pyrkii tulkitsemaan lakia omista lähtökohdistaan. Näihin tulkinnallisiin lähtökohtiin liittyvät usein pelot; henkilökohtaiset, mutta myös ammattiin sekä asemaan liittyvät. Eri ammattilaiset tulkitsevat lainsäädäntöä oman ammattinsa silmälasien kautta. Rehtorilla lain asettamat velvollisuudet ovat erilaisia kuin lehtorilla tai vahtimestarilla.

Oppilaitoksessa esiintyvää uhkaa tarkasteltaessa on huomioon otettava ainakin poliisilain, rikoslain, työturvallisuuslain, henkilötietolain, virkamieslain, ammattikorkeakoululain ja -asetuksen, terveyslain ja mielenterveyslain näkökulmat. Lainsäädännön viidakosta olen poimunut ne lait ja pykälät, jotka tukevat työntekijän oikeutta ja velvollisuutta puuttua uhkaan tai huoleen. Jos näkökulmani olisi toinen, voisin toki löytää lukuisia ristiriitaisia pykäläitä siitä, voiko viranhaltija johonkin puuttua vai ei.

12.1 Mikä on rikos ja mikä ei?

Rikos on teko joka rikoslaissa on erikseen määritelty rikokseksi ja on tekona rangaistava. Pelottavat, ikävät ja jopa julmat puheet tai teot eivät läheskään aina täytä rikoksen tunnusmerkistöä.

Hankalia, pelottavia ja ahdistavia voivat olla monenlaiset epäsuorat uhkaukset, jotka uhkauksen kohde pitää uhkauksena, mutta joka ei tunnusmerkistöltään täytä rikosta, kuten: " Ei sitä tiedä vaikka opettaja törmäisi vastaantulevaan rekkaan näillä keleillä, kannattaa olla varovainen". Edellinen lause voi olla uhkaus tai sitten aito huolen osoitus. Rikoksen tunnusmerkistöä se ei kuitenkaan sellaisenaan täytä.

12.2 Keskeisimmistä pykälistä²⁰

3.2.1 Laiton uhkaus

Laiton uhkaus, 7 §: Joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksel-
la sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, laittomasta uhkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tämän tunnusmerkistön täyttyminen vaatii yleensä selkeää ja suoraa tai ehdollista uhkausta, joka on uskottava

Esimerkki:

”Sä olet niin ärsyttävä ope, että huomenna saat turpaas” tai ”Jos mä en saa tästä parempaa arvosanaa, niin löydät koiras kuolleen saunan takaa”.

3.2.2 Kunnianloukkaus

Kun oppilaitoksen työntekijä velvollisuutensa mukaisesti saattaa uhkauksen niiden tietoon, joille sen käsittely heidän toimenkuvansa mukaisesti kuuluu, kuten esimerkiksi turvallisuusvastavalle tai rehtorille on hän toiminut asianmukaisesti. Kokemukseni mukaan uhkaaja hyvin usein syyttää tiedon kertojaa tai kertojia ajolahdistista, ylireagoinnista ja kunnianloukkauksesta. Kunnianloukkaus määritellään rikoslaisissa seuraavasti:

Kunnianloukkaus RL 9 § ([9.6.2000/531](#))

Joka

- 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka
 - 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista,
- on tuomittava *kunnianloukkauksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

²⁰ Vilppula A. Suomen Laki. 2011. Rikosoikeus ja oikeudenkäynti.

Tämä rikoslain pykälä saa varmasti monen ”pöksyt tutisemaan” ja miettimään, että miten sitä nyt uskaltaa kertoa yhtään mitään yhtään kenellekään vaikka kuinka pitäisi. Haaste on kuitenkin siinä, miten kestää ja käsittelee itseensä kohdistuvat syytökset kuin se kuinka todennäköistä on, että todella tulisi tuomitukseksi kunnianloukkauksesta. Rikoslain yleisissä opeissa puhutaan vilpittömästä mielestä, jonka tietysti tulisi olla se punainen lanka ihmisen elämässä muutoinkin.

12.3 Kaiken pohjana vilpiton mieli

Vilpittömässä mielessä toimiva ihminen ei halua aiheuttaa kenellekään vahinkoa, eikä liioin ilmaise luottamuksellisia asioita, vaan käsittelee ja välittää tietoa sille ryhmälle, viranomaiselle tai niille henkilöille, joille asia kuuluu, toimien johdon ohjeistuksen ja yhteisesti sovittujen pelisääntöjen mukaisesti. Rikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää aina *tahallista halua* aiheuttaa vahinkoa tai tietoista laiminlyöntiä.

12.4 Lisää rohkeutta rikoslaista

Täyttäessään rikoslain mukaisen rikoksen tunnusmerkistön laitton uhkaus on rikos. Poliisin tehtävänä on selvittää, täyttääkö uhkaus rikoksen tunnusmerkistön. Valheellisen tiedon levittäminen jonkun toisen tekemisistä, tekemästä tai suunnittelemasta rikoksesta voi siis kuitenkin olla kunnianloukkaus. Vilpittömässä mielessä tehty ilmoitus ei kuitenkaan ole kunnianloukkaus: tahattomasta väärästä ilmoituksesta ei syytettyjen penkille joudu. Vahvan tukipilarin toimisvelvollisuuteen saa oppilaitoksen työntekijä rikoslain 15 luvun 10 §:stä:

Rikoslaki 15 luku 10 § törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Joka tietää:

raiskauksen, törkeän raiskauksen, törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, murhan tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ryöstön, törkeän ryöstön, ihmiskaupan, törkeän ihmiskaupan, panttivanjin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, törkeän huumausainerikoksen, olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, anna siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa, on tuomittava, jos rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu, törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Mistä tietää varmasti? Varmaa tietoa ei voida edellyttää. Vilpiton epäily tai huoli riittää.

Lainsäädännön tulkintakykyä ei voida tavalliselta ihmiseltä odottaa, mutta riittää, että hän

toimii vilpittömässä mielessä keskivertoihmisen älykkyydellä ja ilmoittaa uhasta niille joille asia kuuluu ja jotka sen parhaiten pystyvät arvioimaan.

Paradoksaalista on, että rikoslaki määrittelee rikokseksi törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisen, mutta törkeän rikoksen valmistelu ei edelleenkään ole rikos. Lakiesitys törkeän rikoksen valmistelun kriminalisoinnista on etenemässä.

3.4.1 Tukea työturvallisuuslaista

Vuonna 2003²¹ voimaan tullut uusi työturvallisuuslaki velvoittaa myös puuttumaan ja hallitsemaan häirintää (28§) sekä väkivallan uhkaa (27§). Tämän lisäksi työturvallisuuslaki velvoittaa huolehtimaan työntekijän turvallisuudesta ja terveydestä työssä (8§) sekä arvioimaan, vähentämään ja mahdollisuuksien mukaan poistamaan riskejä (10§).

12.5 Tuomiosta ratkaisu ongelmaan?

Laittomasta uhkauksesta voi tuomita sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Uhkaaja, jota ei aikaisemmin ole vastaavasta teosta tuomittu saa lähes aina sakkotuomion. Tämä tarkoittaa sitä, että pelkkä rangaistus sinänsä ei ratkaise ongelmaa eikä uhkaaja katoa uhatun läheisyydestä ellei sitten omasta tahdostaan.

Tärkeää laittoman uhkauksen osalta on ymmärtää, että rangaistus itsessään ei ratkaise "ongelmaa" ainakaan silloin, kun uhkauksen esittäjä on päämäärätietoinen. Ns. kiihtyneessä mielentilassa tehdyn ja aidosti jälkeinpäin kadutun uhkauksen tekijän tuomio saattaa toki säilyttää ja nolostuttaa lähtemättömästi. Pelon käsittelemiseksi ja uhan ammatilliseksi haltuun ottamiseksi tarvitaan paljon muitakin välineitä kuin mahdollinen sakkosanktio uhkaajalle.

²¹ Finnlex. Työturvallisuuslaki. 23.8.2002/738

3.5.1 Mielenterveyslaista²²

29 § Terveyskeskuslääkärin toimintavelvollisuus

Jos on syytä epäillä, että edellytykset terveystieteiden toimialueella asuvan tai oleskelevan hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa, terveystieteiden vastavaan lääkäriin tai hänen määräämänsä lääkäriin on tarvittaessa laadittava hänestä tarkkailulähte ja toimitettava hänet sairaalaan.

Terveystoimen toimintavelvollisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että uhkailija automaattisesti passitettaisiin "suljetulle osastolle". Päinvastoin. Tahdon vastaisen hoitokynnyksen ylittyminen on erittäin korkea. Mikäli huolen kohteella, uhkailijalla itsellään, ei ole minkäänlaista sairauden tunnetta vaikka hänen kanssaan tekemisissä olevat pitävät häntä hyvinkin mielenterveyshäiriöisenä, on hoitosuhteen muodostaminen erittäin haasteellista ja jopa mahdotonta ellei potilas ole psykoottinen ja fyysisesti erittäin väkivaltainen. Siitä huolimatta meillä tulisi olla uskallusta puuttua ja hakea apua sitä tarvitsevalle.

12.6 Velvollisuus salata vai velvollisuus kertoa -voimaa henkilötietolaista

Jokelan tutkimusraportissa²³ koulumurhista todetaan, että tietoja opiskelijan ongelmista ja pahoinvoinnista oli usealla eri toimijalla, mutta koska niitä ei ollut koottu yhteen, kokonaiskuva tilanteesta jäi muodostumatta.

Oman ammattialan lainsäädäntö ei estä viranomaisyhteistyötä, mutta sitä ei aina ehditä tai uskalleta tehdä eikä valmiita malleja ole läheskään kaikilla käytössä. Erityisesti terveystoimen potilassuoja tekee viranomaisyhteistyön terveystoimen kanssa haastavaksi.

Salassapitovelvollisuus ei estä kertomasta tietoa muille viranomaisille, jos asia heille kuuluu. Oppilaitoksessa uhan arviointi kuuluu rehtorille tai hänen määräämälleen vastuuhenkilölle tai henkilöille, jotka konsultoivat tarpeen mukaan poliisia ja/tai terveystoimintaviranomaisia.

Salassapitolainsäädäntö ja henkilötietolaki mielletään ehkä kaikkein haasteellisimmiksi ymmärtää ja soveltaa, siitä on myös lukuisia ristiriitaisia tulkintoja. Salassapitovelvollisuus ja yksityisyyden suoja raukeavat, jos uhkaaja on ääneen lausumalla tai missä tahansa julkisessa mediassa esittänyt uhkauksen. Salassapitovelvollisuus raukeaa myös silloin, kun epäilee jonkun valmistelevan törkeää rikosta. Salassapitolainsäädännön tarkoitus ei ole estää asianmukaista viranomaisyhteistyötä tai suojella rikosten valmistelua.

²² Finnlex. Mielenterveyslaki.14.12.1990/1116

²³ Tutkintalautakunta. Jokelan koulusurmien tutkimusraportti. 2009.

Tälle yhteistyölle haastavin salassapitolainsäädäntö on terveys- ja potilaslainsäädäntö. Oppilaitoksen edustaja voi ilmaista terveystoimen edustajalle²⁴ opiskelijan mielenterveysongelmista. Mikäli opiskelija ohjataan hoitoon ja hän siihen suostuu, ei terveystoimi kuitenkaan potilaslainsäädännön salassapitovelvollisuuden johdosta voi ilmaista mitään tietoja potilaan hoidosta tai diagnoosista oppilaitoksen edustajalle. Terveystoimen edustajalla on kuitenkin rikoslain²⁵ mukaan yhtälailla velvollisuus ilmoittaa poliisille, jos epäilee törkeän rikoksen olevan valmis-teilla.

Esimerkki:

²⁶Jos oppilaitoksen vastuuhenkilöiden, kuten esimerkiksi opiskelijahuoltotyöryhmän tai turvaryhmän, tietoon on tullut sellainen vakava huoli tai uhka, joka muuten on jo yleisesti kaikkien tiedossa, on salassapito rauennut. Tekijä itse on voinut julkaista uhkauksen suullisesti, esseessä, tenttipaperissa, Facebookissa, YouTubessa tai muutoin ja asia on näin yhteisöön levinnyt suoraan tekijän kautta tai jonkun sellaisen kautta, joka asian on tietoonsa saanut. Salassapito raukeaa myös, jos kohteena oleva henkilö itse antaa luvan asiansa käsittelemiseen.

Tietosuojavaltuutettu Reijo Aarnion on todennut, että henkilötietolain henkeä noudattaen on oppilaitoksella mahdollisuus ja velvollisuus taata opetuksen esteetön toiminta sekä tehdä kaikkensa oppilaitoksen arjen turvaamiseksi.

Kansankielelle kääntäen tietojen käsittely esimerkiksi uhkatapauksissa on sallittua, kun asia ohjataan käsittelemään oikeutetuille ja valtuutetuille henkilöille yhteisesti sovitun prosessin mukaisesti. Yksittäisten henkilöiden välistä ”juoruamista” ja asioiden leviämistä yleiseen tietoisuuteen on pääsääntöisesti mahdoton estää, mutta uhkausta on käsiteltävä ammatillisesti. Viranomaisilla ja koulun henkilökunnalla on huomattavasti vähemmän ”taiteellisia vapauksia” kuin opiskelijoilla.

²⁴ Mielenterveyslaki 29 §

²⁵ Rikoslaki 15 § 10 luku

²⁶ Aarno R. 2009. Tietosuojavaltuutetun muistio Laurea- ammattikorkeakoululle

Esimerkki

Sain eräästä oppilaitoksesta sähköpostia muutama kuukausi Kauhajoen koulusurmien jälkeen. Oppilaitoksen turvallisuusvastaava oli päättänyt kääntyä puoleeni kysyäkseen neuvoa minulta poliisina siitä, mitä pitäisi tehdä erään opiskelijan julkilausuman uhkauksen johdosta. Tarkastellessani viestiketjua ja lähetyslistaa tuli ilmi, että opiskelijan eräälle opettajalle henkilökohtaisesti lausuma epäsuora uhkaus;

”Jos mun arvosanani ei parane, niin siitä koituu kauheita kaikille”,

oli lähetetty lähes koko korkeakoulun henkilökunnalle täydellisine henkilötietoineen. Lisätietoja opiskelijan käytöksestä oli pyytänyt tämä uhkauksen kohteeksi joutunut lehtori, tämän lisäksi turvallisuusvastaava kertoi, että opiskelija oli laajasti ollut esillä kahvipöytäkeskusteluissa.

Tämä on tyypillinen esimerkki siitä, millaisia epäasiallisia lumipalloefektejä syntyi koulusurmien jälkeen. Asian käsittely oli holtitonta ja sattumanvaraista eikä prosessia asian käsittelyyn ei ollut olemassa tai sitä ei noudatettu. Ei siis ollut kaikkien tiedossa olevaa järjestelmää tai henkilöä, jolle asian käsittely ja eteenpäin vieminen oikeille henkilöille olisi kuulunut. Tämä johti yksityisyyden suojan rikkoutumiseen ja julkiseen ylilyöntiin. Mikäli oppilaitoksella ei ole johdon valtuuttamaa uhkaa arvioivaa yhteyshenkilöä tai -ryhmää, on se asemansa puolesta rehtori tai tässä tapauksessa myös turvallisuuspäällikkö, jolle asiasta olisi pitänyt suoraan ilmoittaa ja jotka olisivat suorittaneet tilanteen arvioinnin ja mahdollisesti keskustelleet "uhkaajan" kanssa ja konsultoineet asiasta poliisia.

12.7 Johtopäätöksiä

Laki tuo meille selkänöjan johon tukeutua, kun mietimme onko meillä oikeus tai velvollisuus puuttua uhkaan. Laki ei kuitenkaan ratkaise itse ongelmaa eikä poista pelkoamme uhkaa tai uhkaajaa kohtaan. Se vaatii moniammatillista yhteistyötä, aina varhaisesta ennaltaehkäisystä viime hetken läheltä piti - tilanteisiin. Koulumurhien jälkimainingeissa puuttumista tukevat lainpykälät ovat tutkimusraporteissa ja asiantuntijalausunnoissa kuitenkin nousseet vahvasti esille ja niihin on varmasti helpompi nojata nyt kuin ennen murhia.

13 Median mieletön maailma

Olisiko maailmaa sellaisena kuin sen tänä päivänä hahmotamme - enää olemassa ilman mediaa? Aistimme täyttyvät joka päivä median auliilla myötävaikutuksella. Se välittää meille pelottavia, kauheita ja traagisia asioita koko valveilla olo aikamme. Toisiin se vaikuttaa enemmän toisiin vähemmän. Yhtä kaikki, se altistaa ja saa joskus tragikoomisiakin piirteitä, kuten alla oleva "suolakurkkuvälikohtaus" osoittaa:

Suolakurkkuvälikohtaus: Nyt puhuu kauppias

Asiakas heitti puoliksi syödyn suolakurkun takaisin myyntialtaaseen. Poliisi tutkii tapausta.

Tämä suolakurkku ei liity tapaukseen. Arkistokuva.

(iltasanomat, 21.01.2011)

Medialla on tänä päivänä ylivoimainen rooli tapahtumien ja kokemuksen välittäjänä. Sillä on myös vahva roolinsa tämän teoksen lähestymiskulmassa. Ennen ihminen oli kanssakokija: hän altistui pelolle vain niissä kriiseissä ja tragedioissa, joissa hän koki tapahtuman itse henkilökohtaisesti tai omaisten, ystävien tai vaikkapa naapureiden kautta. Nyt media altistaa meidät kaikissa enemmän tai vähemmän raflaavissa ja tunteita herättävissä tapahtumissa kanssa koki-

jaksi vaikka etäisyytemme itse tapahtumaan muutoin olisi henkisesti ja fyysisesti satoja tai tuhansia kilometrejä. Itse tapahtumat mediassa eivät ole enää missään suhteessa siihen miten arkipäiväisiä tai todennäköisiä ne ovat.

Median pitäisi suhteuttaa ja taustoittaa rikosuutiset. Koskelan²⁷ mukaan media ruokkii pelkokerrettä siten, että se esittää rikokset irrallaan yhteiskunnan laajemmasta kokonaisuudesta ja jättää näin yleisölle ainoaksi mahdollisuudeksi kontrollin ja kurin lisäämisen.

Vantaan piiritys: Kalapuikkopojan sytkäriä luultiin käsiaseeksi.

Sytkäriin omistaja on sama poika, joka aiheutti toissa viikolla "kalapuikkokokohun". Kaikki oppilaat ohjattiin ulos Vantaankosken koulusta Vantaalla. Paikalle saapui useita poliisipartioita Helsingin ja Vantaan poliisista luotiliivit päällä.

Aseeksi luultu esine osoittautui käsiaseen malliseksi sytyttimiksi, joka on nyt poliisin hallussa." Nyt aletaan nähdä, mistä loppujen lopuksi oli siinä kalapuikkokokohussa kysymys. Kyse ei ollut yhdestä kalapuikosta.

Vaikka Vantaalla ruokamäärärahat eivät ole maan kärkeä, niin yleensä oppilaat saavat ruokaa riittävästi. Kaikki opettajat tietävät, että yläkoulujen ongelma on, että kaikki oppilaat eivät syö lounastaan lainkaan. Syystä tai toisesta.

On hienoa iltalehtien kannalta, että niitä myydään paljon taitavien toimittajien hyvien kirjoitusten vuoksi. Se kalapuikkokokohu oli kirjoitettu ikävä kyllä tahallaan vääristellen. Kaikki luulivat, että poliisit kutsuttiin silloin paikalle vain yhden kalapuikon takia.

Tällaiset uutiset vahvistavat ihmisten käsityksiä siitä, että kouluissa tapahtuu koko ajan jotain kamalaa, ja että kouluissa olisi suurin piirtein jatkuva sotatila. Tilastojen mukaan mitään rajuja hyppäystä ei ole tapahtunut kouluväkivallan tai -kiusaamisen suhteen. Ongelmat ovat kärjistyneet, koska joukossa on oppilaita, joiden oikea paikka ei ole normaali luokka. Hoitopaikoista on huutava pula.

(Iltalehti 28.1.2010)

²⁷ Koskela H. 2009. Pelkokerre

13.1 Mikä tekee mediasta tunnemyllyn?

Mustonen kuvaa kirjassa mediapsykologia²⁸ toimittaja Aino Suholaa siteeraten näin:

" Televisio on loistava kotitalouskone. Joskus se vatkaa mieltä niin, että vaikka ruumis sojot-
taisi sohvalla, keskimääräinen liikuntatavoite täyttyy, koska päässä menee tosi lujaa. Televisi-
on ääressä mieli kiihtyy nolasta sataan, muutamassa sekunnissa ja jos satut olemaan yksin ko-
tona, vauhti jää päälle ja vahvistuu".²⁹ (Mustonen 2000, 96)

Media saa tunteet sinkoilemaan, mutta toki voi niitä rauhoittaakin. Tunnekokemuksella on fy-
siologinen ja tiedollinen puoli. Tässä opinnäytteessä käsittelen kuitenkin aihetta lähinnä tun-
nekuohon ja sen ylikuohunnan näkökulmasta.

Medialukutaidon tulisi kuulua tänä päivänä peruskansalaistaitoihin. Se olisi tarpeellista niin pe-
rus- kuin aikuiskoulutuksessa työpaikkakoulutusta unohtamatta.

Kupiainen ja Sintonen toteavat³⁰, että lukutaidon dilemmalla on pitkä historia. Jo Platon nos-
taa puheen ja puhetaidon kirjallisen esityksen edelle Faidros -dialoginsa lopussa. Platonin mu-
kaan kirjoitus voi johtaa harhaan:

Kun puhe kerran on kirjoitettu, se kiertää kaikkialle ja tavoittaa sellaisia, jotka ymmärtävät
sen että sellaisia, joille sitä ei ole tarkoitettu, eikä se itse ymmärrä, kenelle sen pitäisi
kohdistaa sanansa ja kenelle ei. Pahoin pideltynä ja väärin kohdeltuna se aina tarvitsee te-
kijänsä apua: itse se ei voi itseänsä puolustaa tai auttaa.
(Faidros 275 e)

Heidän mukaansa dilemma on edelleen ajankohtainen, varsinkin medialukutaidon yhteydessä.
Medialukutaito voidaan palauttaa kysymykseksi mediatekstien tulkinnasta, mitä ja miten me-
diatekstejä pitäisi lukea ja vastaanottaa. Medialukutaitoja opettava mediakasvattaja on usein
Platonin kanssa samoilla linjoilla osoittaessaan, että mediateksteihin ei voi luottaa. Kriittistä
lukutaitoa voi nimittää vahvaksi lukutaidoksi.

Yhtälö lienee sama myös kuvaa ja ääntä tuottavaan mediaan.

²⁸ Mustonen A. 2001. Mediapsykologia

²⁹ Mustonen A. 2001. s. 96

³⁰ Kupiainen ja Sintonen. 2009. Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus. s. 151

Se mitä media nostaa raflaavasti esiin, ei ole sitä mitä meille arkipäivässä todennäköisesti voisi tapahtua.

(Koskela 2009)

13.2 Rikosuutisoinnista

"Rikosuutisoinnin ongelma on se, että se esittää sängen epätodennäköisiä rikoksia sängen isoilla otsikoilla ja tilastollisesti merkittäviä, jotka ovat Suomessa aika yleisiä, pienellä otsikolla. Esimerkiksi viikoittain toistuu uutinen, että nainen ammuttiin tai hakattiin. Se on pikku uutinen, jonka lopussa mainitaan, että tekijä oli hänen puolisonsa tai entinen puolisonsa. Siinä kohtaa olisi mahdollista nostaa esiin keskustelu parisuhdeväkivallasta ja sen yhteiskunnallisesta merkityksestä, mutta niin ei tehdä. Suurimman tilan saavat epätodennäköiset tapaukset, kuten lapsi kaapattiin uimarannalta. Tämä siitäkin huolimatta, että loppujen lopuksi ei edes tiedetä kaapattiinko lapsi vai ei, mutta siitä tehdään aivan valtava juttu ja sillä tuotetaan mielikuvaa siitä, että kuka tahansa voi koska tahansa kaapata minun lapseni. Ja sehän nyt ei oikein suomessa ole näin, sanoo Koskela."³¹

13.3 Tunteiden sosialisatio

Media välittää tunteita. Valmius joihinkin nimenomaisiin tunnereaktioihin on ihmisen myötäsyntyinen ominaisuus. Kulttuuri, kasvuympäristö ja läheisten ihmisten mallit vaikuttavat paljon siihen, miten ihminen oppii tuntemaan ja ilmaisemaan tunteitaan eri tilanteissa. Tunteiden sosialisatio (affect-socialization) tapahtuu omien kokemusten ja toisten ihmisten havainnoinnin lisäksi mediakokemusten kautta. Dorr on todennut myös, että tunteiden sosialisatio tapahtuu palauttamalla uusissa yhteyksissä mieleen aikaisempia oikeita tai median parissa koettuja tunnekokemuksia (Dorr 1985). Media suuntaan myös tunneilmioiden tiedollista tulkintaa. Median tunnesisällöt vaikuttavat tehokkaasti käsityksiin asioista, joista ihmisellä ei ole omaa kokemusta.³²

³¹ (http://yle.fi/alueet/helsinki/ylen_aikainen/2009/08/tutkija_pelonkulttuuri_jyraa_949277.html)

³² Mustonen. 2001. s. 101

13.4 Median vaikutus ja nuorten altistuminen - Jokela tutkimus

Esimerkki:

Ryhmä Jokelan koulun opiskelijapoikia vieraili Laurea ammattikorkeakoulun korkeakouluturvallisuusprojektin vieraana. Juttelimme vapaamuotoisesti heidän tunteistaan ja kokemuksistaan toimittajista heti surmien jälkeen. En väitä enkä tiedä, ovatko toimittajien kysymykset sinänsä aiheuttaneet juuri näille pojille traumaa, mutta omaa kieltään kertovat heidän tunneaktionsa tilanteessa, jossa toimittajat heitä välittömästi tai jopa tapahtuman aikana kysyksineen lähestyivät. Pojat lausuvat mm. seuraavaa:

Eräs Jokelan koulun oppilas, 16-vuotias mies, kirjoitti näin:

"Ollessamme vielä luokassa lukkojen takana kun kännykkäni soi, siellä oli erään juorulehden toimittaja, joka halusi tietää mitä tapahtuu ja miltä minusta tuntuu. Minulle ei ole selvinnyt kuka hän oli ja miten ja mistä hän tiesi, että minä yhtenä oppilaista olin siellä ja miten hän oli hankkinut puhelinnumeroni. Minua ällötti"

Vapaamuotoisessa keskustelussa pojat lausuvat mm.:

- Ja vittu niitä toimittajia riitti, onneksi ne ei saanut tulla kirkkoon
- Ne oli tosi ärsyttäviä eikä uskonut kun sano, että painu vittuun
- Kirkon ulkopuoli oli täynnä toimittajia
- Toimittajat vittuun!!!!
- Media puhuu paskaa!

13.5 Altistumisesta

Altistumistutkimuksesta tulee monille mieleen lääketieteellinen tutkimus. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos on tutkinut Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytymistä, tukea ja hoitoa ja julkaissut väliraportin³³.

Vaikka tutkimuksen kohteena olivat koululaiset eivätkä oppilaitoksen työntekijät, avaa se esimerkkinä hyvin sitä miten vahvasti altistumme ja millaisia eroja altistumisella eri ryhmien ja sukupuolien välillä voi olla. Suuri merkityksensä on myös sillä, miten lähellä olemme tragediaa fyysisesti ja henkisesti olleet. Tutkimusraportin voi kokonaisuudessaan lukea terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen kotisivuilta. Tässä keskityn kuvaamaan altistumistutkimuksen tuloksia ai-noastaan median vaikuttavuuden osalta.

³³ Suomalainen L ja kumpp. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. 2009. Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytyminen, tuki ja hoito

Tutkimuksessa verrataan Jokelan koulukeskuksen oppilailta koottuja tietoja vertailukoulun, Pirkkalan yläasteen ja -lukion, oppilailta koottuihin tietoihin.

Tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa Jokelan koulukeskuksen oppilaista voi hyvin, kolmasosalla oli psyykkisiä oireita viisi kuukautta tapahtuman jälkeen. Psyykkiset oireet olivat Jokelan koulukeskuksen tyttöoppilailla yleisempiä kuin pojilla. Mitä vakavammin tytöt tulivat uhatuksi ampumavälikohtauksessa tai mitä suurempia menetyksiä he kokivat, sitä todennäköisemmin heillä esiintyi psyykkistä oireilua. Pojilla puolestaan vastaavaa yhteyttä ei tässä kyselyssä havaittu.

Yli puolella kyselyyn vastanneista tytöistä ja noin neljänneksellä pojista todettiin kohonnut riski sairastua traumaperäiseen stressihäiriöön. Määrät olivat huomattavasti korkeampia kuin verrokkikoulussa. Riski oli sitä suurempi, mitä suurempaa uhkaa tai menetyksiä nuori koki kouluampumisessa.

13.6 Toimittajien kysymyksistä

³⁴Toimittajat kyselivät tapahtumista yli puolelta oppilaista, joista yli puolet myös vastasi toimittajien kysymyksiin. Toimittajien haastattelemista oppilaista suurella osalla todettiin traumaperäisiä oireita. Toimittajien kysymyksiin vastaaminen ja uutisoinnin seuraaminen näyttivät huonontavan erityisesti niiden nuorten oloa, jotka olivat traumatisoituneet vakavasti ja oireilivat psyykkisesti. Noin puolet Jokelan koulukeskuksen oppilaista ei pitänyt tutkimuskyselyä kuormittavana. Yli puolet oppilaista oli valmiita vastaamaan kyselyyn uudestaan. Tältä osin tulokset eivät eronneet verrokkikoulun vastauksista.

Kyselyyn vastannaista oppilaista 63 % oli saanut yhteydenottoja toimittajilta. Oppilaista 60 % ilmoitti vastanneensa toimittajien kysymyksiin. Niistä oppilaista, joita toimittajat lähestyivät, huomattavasti altistuneista 64 % ja vakavasti tai äärimmäisen vakavasti altistuneista 54 % vastasi toimittajien kysymyksiin. Toimittajien kysymyksiin vastaamisen jälkeen 9 % oppilaista ilmoitti voinnin helpottuneen, 72 %:lla kysymyksiin vastaamisella ei ollut vaikutusta vointiin ja 19 %:lla kysymykset pahensivat vointia.

Kyselyyn vastaamisen aikaan merkittävästi psyykkisesti oireilevista nuorista 6 % ilmoitti toimittajien kysymyksiin vastaamisen helpottaneen oloa, 56 %:lla kysymyksiin vastaamisella ei ollut vaikutusta vointiin ja 38 % ilmoitti kysymysten pahentaneen vointia.

Oppilaista, joilla tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa oli merkittävästi traumaperäisiä oireita, 10 % ilmoitti toimittajien kysymyksiin vastaamisen helpottaneen oloa. Reilusti yli puolet, 57 %, ei kokenut sen vaikuttaneen vointiin. Merkittävästi traumaperäisesti oireilevista 33 % ilmoitti toimittajien kysymyksiin vastaamisen pahentaneen vointia (Taulukko 5).

Taulukko 5. Toimittajien kysymyksiin vastaamisen vaikutukset, psyykinen ja traumaperäinen oireilu Jokelan koulukeskuksen oppilailta

³⁴ Suomalainen L ja kumpp. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. 2009. Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytyminen, tuki ja hoito.

TOIMITTAJIEN KYSYMYKSIIN VASTAAMINEN				
	Helpotti oloa n (%)	Ei vaikuttanut vointiin n (%)	Pahensi oloa n (%)	Yhteensä n (%)
Psyykkinen oireilu				
Ei Psyykkisiä oireita	6 (11)	44 (82)	4 (7)	54 (100)
Huomattavia oireita	2 (6)	18 (56)	12 (38)	32 (100)
Traumaperäinen oireilu				
Vähän oireita	4 (10)	30 (75)	6 (15)	40 (100)
Kohtalaisesti oireita	2 (8)	19 (79)	3 (13)	24 (100)
Merkittävästi oireita	2 (10)	12 (57)	7 (33)	21 (100)

Taulukko 1. Toimittajien kysymyksiin vastaaminen.

Uutisoinnin seuraaminen	Jokela n (%)	Pirkkala n (%)
Ei seurannut	1 (0,4)	14 (3)
Radiosta	118 (51)	109 (21)
Internetissä	193 (84)	253 (48)
Televisiosta	217 (94)	427 (81)
Lehdistä	179 (78)	268 (51)

Taulukko 2. Uutisoinnin seuraaminen ampumavälikohtauksen jälkeen eri tiedotusvälineistä Jokelan koulukeskuksen ja Pirkkalan yläasteen ja lukion oppilailla

Uutisoinnin vaikutus vointiin	Jokela			Pirkkala		
	Tytöt n (%)	Pojat n (%)	Kaikki n (%)	Tytöt n (%)	Pojat n (%)	Kaikki n (%)
Helpotti oloa	16 (12)	17 (19)	33 (15)	41 (14)	12 (6)	53 (11)
Ei vaikuttanut	67 (48)	53 (60)	120 (53)	187 (65)	191 (89)	378 (75)
Pahensi oloa	56 (40)	19 (21)	75 (32)	62 (21)	11 (5)	73 (15)
Yhteensä	139 (100)	89 (100)	228 (100)	290 (100)	214 (100)	504 (100)

Taulukko 3. Uutisoinnin yhteys vointiin ampumavälikohtauksen jälkeen Jokelan koulukeskuksen ja Pirkkalan yläasteen ja lukion oppilailla.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksen väliraportissa todetaan, että Jokelan koulukeskuksen 40 %:lla tytöistä uutisoinnin seuraamien pahensi oloa. Uutisoinnin seuraamisella ei ollut vaikutus 48 %:n hyvinvointiin ja se helpotti 12 %:n oloa. Pojilla uutisoinnin seuraaminen pahensi oloa 21 %:lla. Uutisoinnin seuraamisella ei ollut vaikutusta 60 %:n hyvinvointiin ja se helpotti 19 %:n oloa.

Merkittävää on se, että Pirkkalan koulun oppilaista sekä tytöistä 21 % ja pojista 5 % koki olonsa pahenneen uutisoinnin johdosta välillisen altistujan roolissa. Huomioitavaa on myös, että verkkoryhmä edusti vastaavatyypistä koulua kuin Jokela, jolloin altistuminen ja myötäelämi-

nen on todennäköisesti vahvempaa kuin kenen tahansa kadun kulkijan. Medialla on vaikutuksensa ihmisten kokemuksiin.

Jokelan ja Kauhajoen tragedioiden uutisointi ja sen jälkeinen keskustelu median rajattomuudesta ja itsekritiikin sekä itsekontrollin puutteesta sai uskomaan, että media tuskin koskaan on halukas tai kykenevä katsomaan itseään peiliin. Ylen uutisointi joulukuussa 2010 herätti kuitenkin pienen toivon kipinän:

"Toimittajien ohjeisiin tarkennusta

Journalistien ohjeisiin tulee vuoden 2011 alussa lukuisia muutoksia. Uudet ohjeet vaativat journalisteilta paljon nykyistä enemmän - muun muassa hienovaraisuutta jo tiedonhankinnan ja haastattelujen aikana. Uusissa ohjeissa näkyy Jokelan ja Kauhajoen ampumatapauksien vaikutus. Lisäksi ohjeissa korostetaan virheiden korjaamista. Virhe on korjattava saman väliseen toimituksellisilla verkkosivuilla, vaikka virhe olisi vain kerran kuussa tai viikossa ilmestyvässä lehdessä."

(Yle Tekstit la 18.12.2010)

13.7 Johtopäätöksiä

Medialukutaito on jäänyt yllättävän vähälle huomiolle. Selvitäksemme informaation ja disinformaation viidakossa tulisi jokaisen oppia näkemään uutisoinnin ja skuupin metsästyksen taakse. Olemme oppineet lukemaan eri ruoka-aineiden tuoteselostuksia ja tekemään ympäristöystävällisiä valintoja ja jopa kapinoimaan ostosvalintojen avulla. Edelleen kuitenkin ostamme iltaapäivälehdessä raflaavan ja asiayhteydestään usein irtitempaistun otsikon johdosta. Tämä tirkistelytarpeemme ruokkii samalla myös pelkojamme. Uutta skuupia metsästetään myyntitilastojen perusteella. Sitä saa mitä tilaa - myös pelkoa!

Traumaattisen tapahtuman jälkeen toimittajien kysymyksiin vastaamisella näyttää olevan yhteys nuorten vointiin. Kolmasosalla Jokelan koulukeskuksen kyselyyn vastanneista oppilaista vointi huononi toimittajien kysymyksiin vastaamisen jälkeen.

³⁵Vaikeasti traumatisoituneet nuoret kokivat toimittajien lähestymisen vaikeimpana. Aikaisempien tutkimusten mukaan uutisoinnin seuraamisella näyttää olevan vaikutusta traumanjälkeiseen oireiluun. Stressioireiden ja terroristihyökkäystä koskevan uutisoinnin seuraamisen määrän välillä on todettu yhteys, mutta on epäselvää aiheuttaako uutisoinnin seuraaminen oireilua vai seuraavatko herkimmin reagoivat enemmän uutisointia. Tytöt ilmoittivat uutisoinnin seuraamisen pahentaneen vointia sekä Jokelassa että verrokkikoulussa.

Median tarpeellisuus on kiistaton. Kriittisessä tilanteessa on kuitenkin hyvä muistaa, että media ei ole kenenkään "kaveri" eikä oppilaitoksen työntekijällä ole mitään velvollisuutta vastata heidän kysymyksiinsä. Medialla on aina kiire. Media kritisoi esimerkiksi viranomaisia jatkuvasti tiedottamisen hitaudesta. Tulisi kyseenalaistaa mihin medialla on niin kiire ja kenen kannalta? Kenen täytyy tietää nyt, heti, välittömästi ja miksi?

Esimerkki

Viime kesänä kuoli yleisellä uimarannalla hukkumalla maahanmuuttaja poika. Kun poika löytyi kritisoi media poliisia siitä, että medialle ei kerrottu tarpeeksi nopeasti pojan löytymisestä. Ehkä poliisille oli tärkeämpää tavoittaa ensin omaiset?

Oppilaitoksella tulisi aina olla nimetty tiedottamisen vastuhenkilö. Hänen tehtäviinsä kuuluisi oppilaitoksen tiedottamisen hoitaminen niin arkena kuin kriisioloissakin.

14 Uhkaa käsittelemään

Olen käsitellyt pelkoa tilastojen, lainsäädännön ja yhteiskunnallisen ilmiön - median kautta. Tärkeä tekijä pelon kohtaamisessa on uhkan ymmärtäminen ja haltuun ottaminen. Mistä uhka tulee, mitkä ovat sen taustat, voiko sitä hallita? Traagisten koulumurhien takia on asiaa tutkittu ja pohdittu erityisesti Yhdysvalloissa. On myös tiedostettava ne virheet, joita on uhkaa arvioitaessa murhien jälkimainingeissa tehty.

Oppilaitoksen yksittäisen työntekijän vastuulla, eikä missään nimessä hänen tehtävänä, ole uhka-arvion tekeminen vaan huolestuttavan tiedon kerääminen ja välittäminen vastuulliselle ja asiaankuuluvalla henkilölle.

³⁵ Suomalainen L ja kumpp. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 2009. Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytyminen, tuki ja hoito

Uhka-arvion tekevät pääsääntöisesti viranomaiset. Oppilaitoksen asiantuntevat vastuhenkilöt keräävät tietoa yhteen, järjestävät tarvittavaa lisäapua ja välittävät kaiken hankkimansa tiedon tarpeen vaatiessa viranomaiselle. Viranomaisen päättää uhka-arvion perusteella tehtävistä toimenpiteistä, jos katsotaan, että asia ei ole hoidettavissa oppilaitoksen omilla keinoilla. Oppilaitoksen vastuuhenkilön tai -henkilöiden päätettäväksi jää ylittääkö saatu informaatio sellaisen kynnyksen, että viranomaiseen on syytä ottaa yhteyttä. Kun uhkaa on opittu ja totuttu käsittelemään lisääntyy varmuus siitä milloin kynnyks ylittyy ja milloin ei. Viranomaiseen tulisi olla sellaiset yhteydet, että vastuuhenkilöt voivat kaikissa tilanteissa konsultoida viranomaisen kanssa. Omien pelkojen käsittelyn apuna, niin uskon, on yksittäisenkin oppilaitoksen työntekijän hyvä tietää mistä uhan arvioinnissa on kysymys ja erityisesti mistä ei ole. Siksi uhkaa käsittelemään.

14.1 Uhka käsitteenä

³⁶Rautava ja Perttu määrittelevät väkivallan myös väkivallan uhaksi, joka voi olla:

Sellainen psyykkinen voima, jonka tarkoituksena on toisen hallitseminen ja hänen "ohjaamisensa" tekemään tai tekemättä jättämään jotakin. Uhkaaminen on tapa kontrolloida muita.

Rautava ja Perttu lainaavat myös Stetsiä, joka kuvaa uhkailua tarpeeksi hallita jonkun ajatuksia, tunteita ja tekoja.

Yhdistyneiden kansakuntien ala-organisaatio WHO (World Health Organization) kuvaa uhkaa:

"Tahalliseksi tarkoitukseksi uhata itseään, muita, jotakin ryhmää tai yhteisöä teolla, jonka todennäköinen lopputulos on vahingoittaa, tappaa, aiheuttaa psyykkistä vahinkoa, eriarvoisuutta, puutetta tai negatiivista kehitystä."

Yksinkertaisimmin uhkaus on De Beckerin³⁷ mukaan ääneen ilmaistu lausunto jonka tarkoituksena on aiheuttaa fyysistä tai psyykkistä vahinkoa.

Uhkaus on sellainen aikomuksen ilmaisu, jonka tavoitteena on aiheuttaa vaaraa tai haittaa jollekin. Uhkaus voi olla sanallinen, kirjoitettu tai symbolinen -esimerkiksi toisen "kuristaminen" käsillä elehtien.

³⁶ Rautava M, Perttu S. 2002. Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta. s.36

³⁷ De Becker. 2007. What is threat - a confidential white paper report

14.2 Uhkauksen arviointi

³⁸Koulusurmien seuraus: Riskinuria passitettu psykiatreille

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen kymmenittäin nuoria on toimitettu psykiatrisille vastaanotoille koulu-uhkausten vuoksi.

Lääkäripäivillä puhunut asiantuntija muistuttaa, että virheellinen arvio nuoren vaarallisuudesta voi leimata hänet ja ohjata tarpeettomasti hoitoon.

Väkivaltariskin arvioinnissa tulisi esimerkiksi kuulla uhkaajan läheisiä, joiden antamien tietojen perusteella saadaan parempi käsitys uhan todellisuudesta. Samalla voidaan saada tietoa myös siitä, kuinka nuori on aikaisemmin reagoanut äärimmäisen kuormittaviin tilanteisiin.

Aggressiivinen käyttäytyminen voi tarkoittaa monia eri asioita kovaäänisestä kiistelystä ja kiroilusta aseelliseen hyökkäykseen. Riskiarvioissa on syytä selkiyttää, mistä puhutaan, kun kannetaan huolta nuoren mahdollisesta väkivaltaisuudesta, sanoo professori Riittakerttu Kaltiala-Heino Tampereen yliopistosta.

Kaltiala-Heinon mukaan on eettisesti kiperää pohtia, kuinka pitkälle yhteiskunta voi suojella mahdolliselta väkivallalta, jos se tarkoittaa vaaralliseksi arvioidun nuoren ja hänen perheensä oikeuksien rajaamista.

14.3 Jäitä hattuun

³⁹Koulumurhien seurauksena niin Yhdysvalloissa kuin Suomessa, alkoi erilaisten mallien kehittäminen koulumurhaajan tunnistamiseksi. Jotkut näistä malleista, erityisesti esimerkiksi koulumurhaajan suoraviivainen profilointi on monien asiantuntijoiden mielestä leimaavaa ja jopa erittäin vaarallista.

³⁸ <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/2011/01/1255177/koulusurmien-seuraus-riskinuria-passitettu-psykiatreille>

³⁹ Cooper, Morse, Sewell, Mendelhsen, Steiber

⁴⁰Hoffman toteaa, että:

Kaikki uhkailijat eivät ole vaarallisia, mutta kaikki vaaralliset ihmiset eivät uhkaile. Uhka ja vaara eivät ole sama asia.

Pää punaisena lehtorin naaman edessä "itkupotkuraivarit" saanut opiskelija, joka uhkaa "räjyttävänsä koko tän paskan taivaan tuuliin" ei vastaa tutkijoiden mukaan kuvaa koulumurhaajasta. FBI:n psykologi ja erikoisagentti Mary O'Toole käsittelee tutkimuksessaan - Koulumurhaaja uhka-arvion näkökulmasta⁴¹, niitä sudenkuoppia ja vaaroja joihin ei pitäisi langeta analysoitaessa julkilausuttua uhkausta oppilaitoksessa. Hän esittää näkemyksiä siitä millaista hyvä uhka-arviointi voisi olla.⁴²

14.4 Uhan arvioinnin perusteet

⁴³Uhanarvioinnilla tulisi pyrkiä löytämään asiantunteva vastaus kahteen kysymykseen: kuinka uskottava ja vakava uhka itsessään on? Missä määrin uhkaajalla on resursseja, aikomusta ja motivaatiota toteuttaa uhkauksensa.

Yleisesti ottaen ihmiset eivät käyttäydy yhtäkkiä väkivaltaisesti, poikkeuksena ehkäpä suomalaiset syrjäytyneet ja vakavasti alkoholisoituneet miehet. Historialtaan väkivallattomat ihmiset eivät yleensä napsahda ja päättävät hetken mielenjohteesta ratkaista ongelmaa väkivallalla. Sen sijaan väkivaltaiseen käytökseen johtaa polku, jonka varrella on tienviittoa. Uhkaus on näkyvää käyttäytymistä, toiset saattavat haueta turhautumisestaan tai pettymistään, fantasioida tuhosta tai kustosta keskusteluihin, piirroksiin tai muilla tavoin.

⁴⁴Uhan arviointi vaikuttavat uhkaustapa (suora, epäsuora, piilotettu, ehdollinen), tunnelataus, uhkauksen kiihdyttävät stressitekijät eli niihin vaikuttavat altistavat tekijät kuten persoonallisuuden piirteet ja luonteenlaatu. Tehtäessä arvioita huolta aiheuttavasta opiskelijasta, ei kouluampujasta, esitetään käytettäväksi neliosaista arviointimallia, jonka osat ovat:

⁴⁰ Hoffman J. 2009. Assesment of Targeted Violence

⁴¹ O'Toole, M. 2000. The School Shooter: Threat Assessment Perspective

⁴² O'Tooleen materiaalin taustalla mm. Critical Incident Responce Group (CIRG), FBI Academy, National Center for the Analysis of Violent Crime (NCCAVC).

⁴³ O'Toole M. 2000.

⁴⁴ O'Toole, M. 2000. The School Shooter: Threat Assessment Perspective

1. Opiskelijan persoonallisuus
2. Perhesuhteet
3. Sosiaaliset suhteet koulussa
4. Muut sosiaaliset suhteet

Nuorten persoonallisuuspiirteiden kehittymisen ymmärtäminen on erittäin tärkeää arvioitaessa nuoren henkilön tekemää uhkausta.

Sellaista "taianomaista" piirteiden tai niiden yhdistelmien kokonaisuutta ei ole, joka osoittaisi, ketkä opiskelijoista saattaisivat muodostua ongelmaksi.

5.4.1 Persoonallisuudesta

Persoonallisuus on ominaispiirteiden, käyttäytymismallien, luonteenlaadun, tunteiden ja ympäristön vaikutusten muodostaman kokonaisuus. Tämä kokonaisuus syntyy, niin perittyjen ominaisuuksien kuin ympäristön vaikutuksen tuloksena.

Nuorten persoonallisuuden kehittymisen ymmärtäminen on todella tärkeää, kun arvioidaan ko. ikäryhmään kuuluvien henkilöiden tekemiä uhkauksia. Murrosiässä nuoret tutkivat tai kiinnostuvat jostain, jota muut pitävät outona käytöksenä. Nuoret kamppailevat haavoittuvuuden ja hyväksynnän sekä itsenäisyyden ja riippuvuuden kysymysten, samoin kuin auktoriteettien kanssa toimimisen ja muiden vaikeiden asioiden kanssa.

Näkyviä vihjeitä opiskelijan persoonallisuudesta voidaan saada siitä, miten hän:

- käsittelee konflikteja, pettymyksiä, epäonnistumisia tai muita stressitekijöitä, joita hän kohtaa päivittäisessä elämässään
- Ilmaisee vihaa, raivoa, turhautuneisuutta, pettymystä, nöyryytetyksi tuleamista, surua tai vastaavia tunteita
- Osoittaa sisukkuutta tai luovuttamista takaiskun, epäonnistumisen, todellisen tai havaitun kritiikin, pettymyksen tai muun negatiivisen kokemuksen jälkeen
- Kuvaa millainen minäkuva hänellä
- Toimii sääntöjen, ohjeiden tai auktoriteettien kanssa
- Ilmaisee halua tai tarvetta valtaan, huomioon, kunnioitukseen, ihailuun, vastakainasetteluun tai muihin tarpeisiin
- Käyttäytyy tai ei osaa käyttäytyä empaattisesti muita kohtaan
- Kuvaa asennettaan muita kohtaan

Arvioitsijoiden, joilla ei ole tietoa uhkaajan aiemmasta käyttäytymisestä, kannattaa etsiä tietoa niiltä, jotka tunsivat hänet ennen uhkauksen tekemistä (O'Toole).

5.4.2 Perhesuhteet

Perhesuhteet syntyvät perheessä olemassa olevien käyttäytymis- ja ajattelumallien, perinteiden, roolien, tapojen ja arvojen pohjalta. Kun uhkaus on tehty, perhesuhteiden sekä sen millaisina ne perheen sisällä nähdään, ymmärtäminen on hyvin tärkeää. Näin voidaan ymmärtää opiskelijan elämän olosuhteita ja stressitekijöitä, jotka voisivat vaikuttaa uhan toteutumiseen.

5.4.3 Sosiaaliset suhteet koulussa

Koulujen ja ihmissuhteiden sekä uhanarvioinnin välillä olevaa yhteyttä ei ole vielä empiirisesti tunnustettu, joten ko. suhteiden merkitys saattaa joko kasvaa tai laskea riippuen lisätutkimuksen tuloksista. Vaikkakin opettajien tai arvioitsijoiden voi olla vaikeaa kriittisesti tarkastella omaa kouluaan, on jonkun tasoinen ymmärrys koulun ihmissuhteista tarpeellista jotta voidaan estää oman työpaikan muuttuminen rikospaikaksi.

Opiskelijoilla ja henkilökunnalla voi olla hyvinkin erilaiset näkemykset koulussa vallitsevasta kulttuurista, tavoista ja arvoista. Arvioijan on oltava perillä siitä, miten opiskelijat näkevät koulunsa ihmissuhteet. Suuri ristiriita opiskelijoiden ja koulun johdon välillä voi olla itsessään tärkeää informaatiota arvioijalle.

5.4.4 Muut sosiaaliset suhteet

Sosiaaliset suhteet koostuvat niistä käyttäytymis- ja ajatusmalleista, uskomuksista, perinteistä ja rooleista, jotka ovat vallalla siinä yhteisössä, jossa opiskelija elää. Nämä seikat vaikuttavat siihen, miten opiskelijat käyttäytyvät sekä millaisina he näkevät itsensä ja mahdollisuutensa. Nuoren uskomukset, mielipiteet, ystävävalinnat, harrastukset, viihdykkeet ja lukemiset sekä asenteet esimerkiksi huumeita, alkoholia, ja aseita kohtaan heijastavat kaikki jollain tasolla sen yhteisön sosiaalisia suhteita, jonka keskellä opiskelija elää ja käy koulua. Suuremmissa yhteisöissä vertaisryhmillä on erityisen suuri merkitys asenteiden ja käyttäytymisen muokkajina. Tieto opiskelijan ystävävalinnoista ja suhteista muihin vertaisiin voi antaa arvokasta informaatiota hänen asenteistaan, identiteetistään sekä mahdollisista päätöksistä toteuttaa uhkaus tai jättää se toteutumatta.

14.5 Stop - mihin uhka-arviota ei pidä käyttää

Yllä olevaa jaottelua ei ole tarkoitettu tarkastuslistaksi ennustamaan rauhanomaisen opiskelijan mahdollista tulevaa väkivaltaista tai uhkaavaa käyttäytymistä. Tätä listaa pitää käyttää vain ja ainoastaan sen jälkeen, kun opiskelija on tehnyt jonkinlaisen uskottavan uhkauksen.

Yhtä tai kahta piirrettä tai ominaisuutta ei tule käsitellä erillään muista, eikä osalle tule antaa suurempaa painoarvoa kuin muille. Käyttäytyminen heijastelee persoonallisuutta, mutta yksi huono päivä ei välttämättä anna siitä todellista kuvaa. Narsistisia luonteen piirteitä omaavat, masentuneet tai muuten mielenterveysongelmaisten, joissa on nähtävissä kuvattuja piirteitä tai käyttäytymismalleja ei voida tällä mallilla missään nimessä kliinisesti diagnosoida.⁴⁵

O'Toolen ajatuksia on esitetty tässä vain ja ainoastaan yleissivistäväksi pohjaksi lukijalle, jotta tämä voisi hieman ymmärtää uhan arvioinnin palapeliä. Varsinaisen uhka-arvion tekeminen kuuluu ammattilaisille ja vakavissa tilanteissa oppilaitoksen vastuuhenkilö kerää tietoa pääsääntöisesti viranomaisia varten. Profilointi sinänsä juontaa juurensa, monelle televisiosarjoistakin tuttuihin, poliisin profiloitsijoihin, jotka ovat alun perin pyrkineet profiloimaan jälkikäteen yleensä erittäin väkivaltaisen teon tehnyttä epäiltyä.

Suomen tiedeakatemia⁴⁶ julkaisi tämän vuoden tammikuussa kannanoton koulusurmista ja toteaa kannanotossaan yhtenevästi mm. O'Toolen kanssa, että:

"Riskikäyttäytymisen ja riskiympäristön kuvaukset on laadittu uhkatilanteen vakavuusasteen kartoittamista varten, eivätkä ne sovi yksittäisen oppilaan profilointityökaluksi. Piirteitä ei voida tulkita toisistaan irrallaan, vaan kaikkien tai useimpien on oltava voimassa samanaikaisesti, jotta nuorta voidaan epäillä koulumurhan suunnittelusta. Erityisesti yhtäkkinen käyttäytymisen muuttuminen voi kertoa vaarasta, mutta sen vakavuutta tulee arvioida suhteessa nuoren tavalliseen käyttäytymiseen. Esimerkiksi vetäytyminen sosiaalisista suhteista, uppoutuminen ja kiinnostus vihaa tai väkivaltaa lietsoviin asioihin ovat merkittäviä. Kun huoli ja epäily ovat heränneet, tulee lisätietoa etsiä nuorelta itseltään, koulutovereilta, vanhemmilta ja opettajilta. Mielenterveyden ja päihteiden käytön muutoksista tulee konsultoida terveydenhuollon ammattilaisia.

Koulusurmaajille yhteisiä piirteitä ovat pitkään jatkunut koulukiusaaminen, aseharrastus, mielenterveyden ongelmat, vaikeudet ratkaista ristiriitatilanteita sekä selviytyä stressistä ja turhautumisista. Riskitekijöitä ovat myös vihaa lietsovaan kulttuuriin samastuminen, toisten epäinhimillistäminen, suuri huomiontarve sekä väkivallan ihannoiti ja väkivaltaviihteen

⁴⁵ O'Toole, M. 2000. The School Shooter: Threat Assessment Perspective

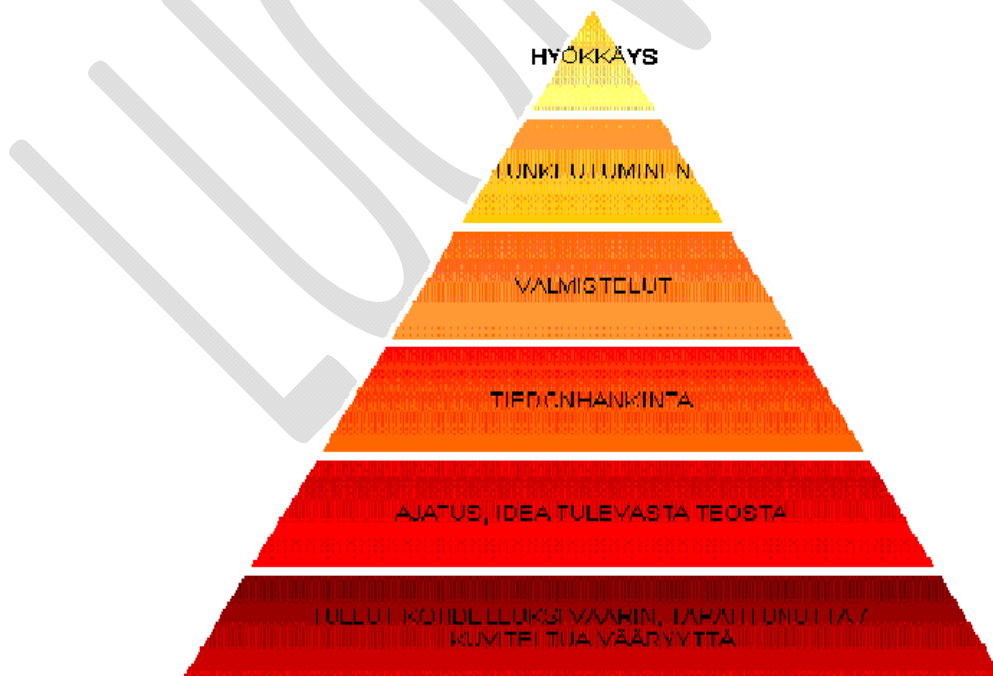
⁴⁶ <http://www.acadsci.fi/kannanottoja/koulusurmat.pdf>

suurkulutus. Koulusurmaajilla ei kuitenkaan ole riittävästi profilointiin tarvittavia yhteisiä ominaisuuksia. Myös suuret erot perhetaustan, vertaissuhteiden, väkivaltahistorian ja koulumenestyksen suhteen vaikeuttavat profilointia."

Oppilaitoksen kannalta tärkeintä on selkeä, yhdenmukainen, järkevä ja hyvin rakennettu malli siitä, miten uhkausten kanssa toimitaan ja millaista tietoa tulisi kerätä. Sellainen malli ei missään nimessä tee yksittäisestä lehtorista tai oppilaitoksen työntekijästä profiloijaa eikä mahdollista koulumurhaajan etsijää. Kyse on huolen kertomisesta ja tiedon keräämisestä sen tueksi, että oppilaitoksen koulutetut ja tehtävään määrätty henkilöt voivat arvioida ensin itse ja tarpeen vaatiessa yhdessä viranomaisten kanssa sen, miten huolta aiheuttavaa opiskelijaa voidaan auttaa.

14.6 Suunnitelmallisen väkivallan syntymekanismien yksinkertainen malli

⁴⁷Calhoun ja Weston (2003) ovat kuvanneet suunnitelmallisen väkivallan syntymekanismista alla olevan pyramidin avulla. Tämä pyramidi kuvastaa aina jollakin tapaa mielenterveyshäiriöisen tai traumatisoituneen henkilön väkivallan syntymisen mekanisme, ei siis ns. normaalin ihmisen.

⁴⁷ Calhoun F, Weston S. 2003. Contemporary Threat Management

14.7 Persoona tekojen takana - kuka hän on?

Sitä, mikä lopulta laukaisee peruuttamattoman päätöksen toteuttaa väkivaltainen teko, on vielä tutkijoilta selvittämättä. Perhedynamiikka, tekijän persoona sekä tapa kokea ja käsitellä vastoinkäymisiä vaativat vielä paljon lisätutkimusta. Koulukiusaaminen on erityisesti mediassa nostettu vahvasti selittäväksi tekijäksi etsittäessä syitä koulumurhiin. Sen merkitystä ei pidä missään nimessä väheksyä, mutta tätä kontekstia kommentoi terävästi dosentti Riittakerttu Kaltiala-Heino⁴⁸:

Kaikki nuorten väkivalta ei liity mielenterveyden häiriöihin

"Nuoret ovat vahvasti yliedustettuina väkivaltarikosten tekijöinä. Kaikki nuorten väkivalta ei kuitenkaan liity mielenterveyden häiriöihin. Yleensä niihin liittyvä väkivalta on impulsiivista ja helposti reagoivaa. Koulusurmien kaltainen suunniteltu väkivalta taas on tyypillistä persoonallisuuden kehityksen vääristymille, arvioi dosentti Riittakerttu Kaltiala-Heino, Tampereen yliopiston nuorisopsykiatrian vastualuejohtaja. Hän puhui Suomen Akatemian tilaisuudessa, jossa pohdittiin Kauhajoen tapahtumia tutkijoiden näkökulmasta.

Väkivaltarikokset kasaantuvat niille nuorille, jotka eivät ole kovin lahjakkaita, joilla on oppimisvaikeuksia ja usein vaikea perhetausta. Nuorten väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä lisääviä psyykkisiä sairauksia ovat psykoosit, ADHD, Aspergerin oireyhtymä sekä käytös- ja päihdehäiriöt. Väkivaltaa lisääviä persoonallisuuden piirteitä sen sijaan ovat ylikorostunut narsismi, tunnekylläisyys ja empatiakyvyttömyys.

Koulusurmat yhdistetään usein koulukiusaamiseen. Kaikki laajoihin surmiin syyllistyneet eivät kuitenkaan ole olleet kiusattuja. Heille on ollut yhteistä toveripiirin hyljeksimäksi joutuminen ja eristyminen niin sanotuista normaaliluokista. Heillä on usein pieni, epäsosiaalinen, mahdollisesti vain netissä oleva toveripiiri, joka kannattaa väkivaltaa, natsismia, rasismia ja muita samantapaisia ideologioita. Lisäksi heitä yhdistää liiallinen yksin, aikuisen huomiotta jääminen. Toveripiiri kokee heidät usein oudoiksi, jopa pelottaviksi ja siksi hyljeksii heitä. Osallisuus koulukiusaamiseen liittyy moniin mielenterveyden ongelmiin, mutta ei ole osoitettu, mikä on mahdollisen syy-seurausketjun suunta. On kuitenkin liiallista yksinkertaistamista palauttaa vakavat surmatyöt kiusaamiseen. Normaalisti kehittyvä nuori ei tapa koulukiusaamisen takia, vaikka hän voikin kärsiä siitä paljon", muistuttaa Kaltiala-Heino.

Kouluterveydenhuollon pitää olla matalan kynnyksen hoitopaikka myös mielenterveyden häiriöihin. Oppilashuoltotyön tulee toimia opettajien, kouluterveydenhuollon ja lastensuojelun

⁴⁸ Suomen Akatemia. 2009. Tiedotteet

lun yhteistyössä huolestuttavien kehityskulkujen tunnistamiseksi ja erikoissairaanhoidon arvi-
oon ohjaamiseksi." Kaltiala-Heino korostaa aikuisten roolia: heidän pitää olla nuorten kanssa
ja keskustella yhdessä internetin ilmiöistä, antaa realistista palautetta ja rohkaista nuoria
kertomaan ajoissa väkivaltasuunnitelmista."

14.8 Aggressiosta

⁴⁹Cacciatoren mukaan aggressiotunne, suuttuminen, viha ja raivo ovat reaktioita. Ne tarjoavat
voiman tehdä jotain, kun jotain on tehtävä. Aggressio on kaikkea sitä, mikä aikaansaa vihan,
hyökkäyshalun, itsensä puolustamisen ja puolien pitämisen tunteet. Aggressio on kyky reagoi-
da ympäristön voimakkaisiin ja häiritseviin ärsykkeisiin

Aggressio on ärsytyksen tunne, joka nostaa haastavia tunteita esille:

"Kun ärsyyntyminen kasvaa, yhä voimakkaammat tunteet alkavat kiehua. Syntyy halu poistaa
ärsyttävä asia ja palauttaa rauhallisempi, mukavampi olotila. Jotta häiriötekijään voisi puut-
tua, on ryhdyttävä toimeen. Siihen saa voimaa suuttumuksen avulla. Kun ärsyttävä tekijä pois-
tuu, suuttumuksen tunnekin laantuu ja poistuu. Ikään kuin tuli kattilan alta olisi sammutettu.

Lapsilla ja nuorilla on reaktiivisen suuttumiskyvyn lisäksi aivan erityinen "aggressiogenaraatto-
ri". Se on kehityksen aikaansaama energialähde, josta pulppuaa tahtokasvua ja rohkeutta ot-
taa omaa tilaa. Se voi toisilla synnyttää hyvinkin kuohuvia aggressiotunteita. Se voi näkyä
rankkoina kehityskriiseinä. Toisaalta lapsuus ja murrosiän muutokset voivat sujua tasaisestikin.

Aggressiotunteen käsittely ei kuitenkaan aina näy päällepäin. Tunteet voivat kuohua suurina-
kin, mutta lapsi tai nuori voi peittää tai hillitä ne".

Aggressiokasvu on osa ihmisen kasvua ja kehitystä. Aggressiokasvulla Cacciatore tarkoittaa
tässä haasteellisten tunteiden sekä aggressioenergian saamista voimavaraksi omaan käyttöön.
Aggressioon ja itsenäistymiseen liittyvät tunteet pakottavat yrittämään itse; kohtaamaan maa-
 ilman ja sen haasteet omin avuin. Samalla lapsen on opeteltava yhteisössä tarvittavia sosiaali-
 sia taitoja tullakseen hyväksytyksi myös kodin ulkopuolella."⁵⁰

Tätä portaittaista kehitystapahtumaa, kuvataan myös itsenäistymisen portaaksi. Itsenäistymis-
kasvu näkyy ajoittain ärtyisyytenä ja jopa vihana huoltajaa tai muuta auktoriteettia kohtaan.
Samoin aggressiokasvu aiheuttaa usein konflikteja lapsen tai nuoren lähipiirissä. Se mikä por-
ras kullekin lapsella erityisen haasteellinen on yksilöllistä. Aggressiotunne on kaikilla, mutta
lapsilla ja nuorilla se toimii myös kehityksen tukena. Jokaisella portaalla kehittyä lapsi kohtaa

⁴⁹ Cacciatore R.2007. Aggression portaat. s. 17

⁵⁰ Cacciatore. 2007. s.88

uuden haasteen, johon hänen on löydettävä ratkaisu. Seuraavaksi alkaa kiinnostaa toisen lapsen ystävyyden tavoittelu, sitten suosio koko ryhmässä, oman vallan rajat, kokeille miten valankäyttö ryhmässä toimii, etsii sopeutumisen keinoja, haasta muita auktoriteetteja jne.

"Joillekin se voi tarkoittaa liittymistä kadun väkivaltaiseen rikollisjengiin, useimmille kuitenkin lopulta sopeutumista kodin, koulun ja yhteiskunnan normeihin".⁵¹

14.9 Vertaissuhteista

Vertaissuhteen ovat merkittävässä roolissa arvioitaessa uhkaa. Vertaisilta tai vertaisryhmältä voidaan saada ensikäden arvokasta tietoa uhkaajasta ja hänen elämänpiristä. Vertaissuhteet ja niiden merkitys tulee käsitteenä esille useissa koulusurmia käsittelevissä tutkimuksissa ja kirjoituksissa.⁵²

Salmivalli⁵³ kuvaa vertaisia henkilöinä, jotka ovat lapsen tai nuoren kanssa suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä. Vertaiset ovat usein ikätovereita, eivät kuitenkaan välttämättä täsmälleen samanikäisiä kuin lapsi tai nuori itse. Jossain kulttuureissa monenikäisten lapsien muodostavat kaveriporukat ovat tavallisempia kuin toisissa: suomalaisten lasten vertaisryhmät ovat iältään varsin homogeenisia.

Vertaissuhteiden tutkimuksissa voidaan niiden lyhyen historian aikana nähdä ainakin seuraavat kolme päälinjaa:

1. On tarkasteltu tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen sosiaaliseen aseman määräytymiseen: kenestä tulee suosittu, kenestä torjuttu, kuka saa valtaa lapsiryhmässä.
2. Miten ystävyysuhteet ja vertaisryhmän integroituminen lapsuudessa edistävät sosiaalisten taitojen oppimista, toimivat suojaavina tekijöinä stressaavissa ja traumaattisissa tilanteissa ja ovat yhteydessä hyvinvointiin yleisimminkin. Asian toinen puoli on, ennustavatko vertaissuhteissa koetut hankaluudet, kuten kiusatuksi joutuminen, vaikeuksia myöhemmässä elämässä?
3. Miten vertaisryhmässä omaksuttuja asenteet ja käyttäytyminen aiheuttavat paineita lapsen tai nuoren käyttäytymiseen? Puhutaan yhdenmukaisuuden paineesta ja siitä aiheutuvista usein kielteisistä vaikutuksista. Mainittakoon esimerkkeinä päihteiden käyttö tai nuorten tekemät rikokset, joista valtaosa tehdään porukassa.

⁵¹ Cacciatore. 2007. s.89

⁵² O'Toole, Cacciatore, Salmivalli, Häkkänen-Nyholm, Lauerma, Saari

⁵³ Salmivalli K. 2005. Kavereiden kanssa.

1960- ja 70 -luvulla alettiin yhä enemmän kiinnittää huomiota vertaissuhteiden kehitykselliseen merkitykseen ja 1970 -luvulla tutkimus lisääntyi entisestään.

14.10 Vertaissuhteiden tutkimuksesta

⁵⁴Tutkimuksen määrällisestä lisääntymisestä ja laadullisista edistysaskeleista huolimatta monet edellä kuvatuista varhaisista tutkimusmenetelmistä ovat edelleen ajankohtaisia. Esimerkiksi toverisuosiota tutkitaan edelleen, samoin vertaissuhteiden vaikutusta koulumotivaatioon tai aggressiiviseen käyttäytymiseen. Kysymys siitä, kuka tai mikä sosiaalistaa lapset ja mikä on vertaisten osuus tässä prosessissa, on edelleen ajankohtainen. Toisin kuin voisi luulla, vastauksesta ei ole olemassa yksimielisyyttä.

Yhden näkökulman mukaan, jota puhtaimmillaan edustaa kiintymyssuhdeteoria, olettaa vanhempien ja ennen kaikkea suhteen ensisijaiseen hoitajaan olevan se konteksti, joka luo perustan persoonallisuuden kehitykselle ja sosiaalisuudelle. (Bowlby1969;1998)

Toisen ääripään mukaan persoonallisuuden kehityksestä ja sosiaalisuudesta vastaa ensisijaisesti vertaisryhmä eikä vanhemmilla itse asiassa ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa jälkikasvunsa persoonallisuuden kehitykseen (Harris, 1995;1998; 2000).

Kolmannen näkemyksen mukaan vanhemmat ja vertaiset vaikuttavat kumpikin kehitykseen, mutta eri tavalla. Toisin sanoen lapsen suhteella vanhempiin ja vertaissuhteilla on erilaiset kehitykselliset tehtävät. Useimmat sosiaaliset tutkijat ovat kaiketi viimeksi esitetyn näkemyksen kannalla.

Kouluikäisistä lapsista on todettu, että vastavuoroinen ystävyysuhde kohentaa itsetuntoa ja vähentää myöhempien tunne-elämän ongelmien riskiä. Kaiken kaikkiaan voi kuitenkin todeta, että edelleen on liian vähän sellaisia tutkimuksia - varsinkin pitkäaikaistutkimuksia -joissa olisi tarkasteltu sekä sosiometrisen statuksen että vastavuoroisten ystävyysuhteiden vaikutusta kehitykselle. (Mannarino 1978, 39).

⁵⁵Merkityksellistä ei ole vain se, onko lapsella ystäviä ja paljonko näitä on, vaan myös se, keitä nämä ystävät ovat ja millainen on ystävyysuhteiden laatu. Vertaissuhteiden tutkijat ovat viimeaikoina kiinnostuneet lasten ja nuorten vihollisuhteista. Vihollisella tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista vertaista, jota kohtaan lapsella on vastavuoroisesti kielteiset tunteet. Vihollisuhteista ja niiden kehityksellisestä merkityksestä tiedetään toistaiseksi hyvin vähän: tämän alueen tutkimuksessa on Salmivallin mukaan päästy häidin tuskin alkuun.

⁵⁴ Salmivalli K. 2005. Kavereiden kanssa. s. 20-21

⁵⁵ Salmivalli K. 2005. s.40

14.11 Johtopäätöksiä

Kaikenlaiset hepulit, "itkupotkuraivarit" ja rankka "mä en kestä tätä, mä tapan sen kuspään"-tyylinen verbaliikka sekä tunteiden vuoristoradat ovat normaalia nuoren ihmisen tai varhaisaikuisen satunaista käytöstä. Tarvitaan pääsääntöisesti paljon enemmän kerättyä tietoa saman henkilön aiheuttamasta huolesta pidemmällä aikavälillä jotta voitaisiin ryhtyä arvioimaan kenenkään mahdollista vaarallisuutta. Ensisijaisesti masentunut, vetäytynyt tai levottomia esim. puhuva ohjataan kuraattorille, opiskelijapsykologille tai terveydenhoitajalle. Toisinaan luottamuksellinen keskustelu oman opettajan kanssa riittää.

14.12 Suunnitelmallinen riskien arviointi uhan arvioinnin taustalla

Tähän asti olen käsitellyt uhkaa ja sen arviointia.⁵⁶ Kaikkien riskien arviointien taustalla on suunnitelmallinen ja jatkuva riskien arviointi. Riskin suuruus määrittyy todennäköisyyden ja seurausten vakavuuden kautta. Todennäköisyys ja seuraukset määrittelevät myös sen, miten riskiin tulee suhtautua. Tärkeintä on muistaa, että kaikki riskit eivät ole yhtä vakavia, eikä kaikkia riskejä voida poistaa. Riskit on kuitenkin tunnistettava ja tiedostettava mahdollisimman kattavasti, jotta ikäviltä yllätyksiltä vältyttäisiin. Kaikkiin riskeihin ei ole mahdollista varautua, mutta usein nämä riskit ovat niin epätodennäköisiä, ettei varautuminen kannata taloudellisesti.

Alla oleva kaavio kuvaa selkeästi riskien hallinnan vaiheet. Nämä ovat hyvin yleispäteviä mitä riskienarviointimenetelmää tahansa käytettäessä.

RISKIENHALLINNAN VAIHEET

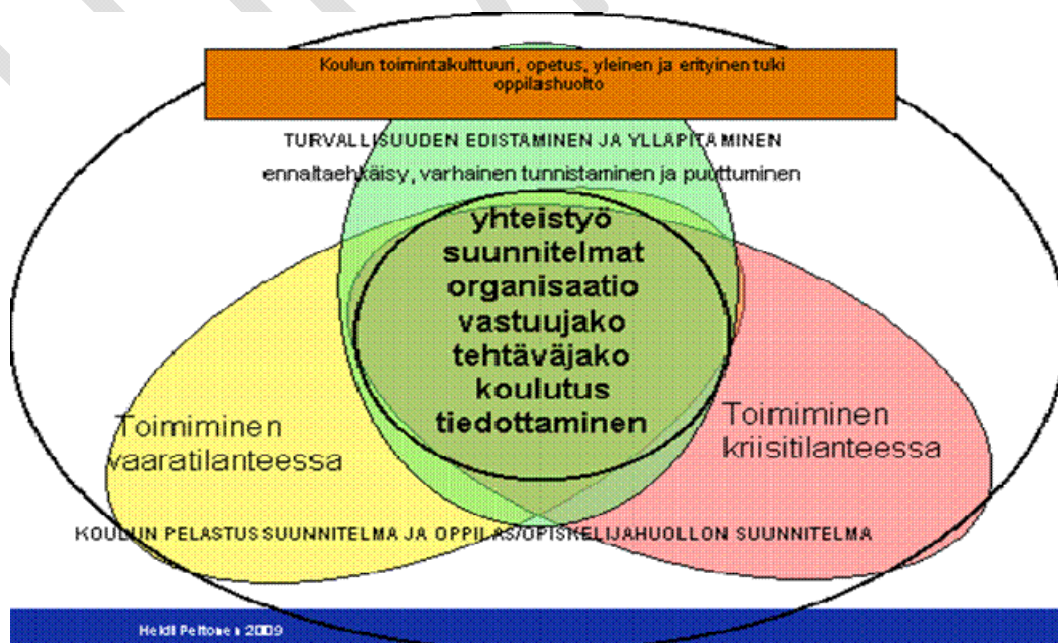
⁵⁶ Leppänen, Pelkonen, Ranta, Viitanen, Turunen. 2009. Korkeakouluturvallisuuskäsikirja

Kun riski on havaittu, se voidaan tapauksesta riippuen poistaa, siirtää, pienentää tai sitä voidaan sietää. Riskin pienentäminen tulee kysymykseen silloin kun riskiä ei voida poistaa kokonaan. Henkilöriskejä oppilaitoksissa voidaan pyrkiä pienentämään monilla ennaltaehkäisevillä keinolla, kuten tutorinnilla, riittäväillä kuraattori- ja psykologiresursseilla, vertaistuellalla, mielenterveyspalveluilla, opiskelijaterveydenhuollolla, yhteisöllisyyttä edistämällä sekä viranomaisyhteistyöllä.

Nämä esimerkit voivat kuitenkin vain pienentää riskiä. Mitään täydellistä järjestelmää ei ole. Ihmisellä on myös lain mukaan niin vahva yksilöllisyyden suoja, että jos hän ei tarjouksista huolimatta ole halukas hakemaan apua tai hänellä ei esimerkiksi ole mitään sairauden tunnetta voi auttaminen olla erittäin haasteellista tai jopa mahdotonta.

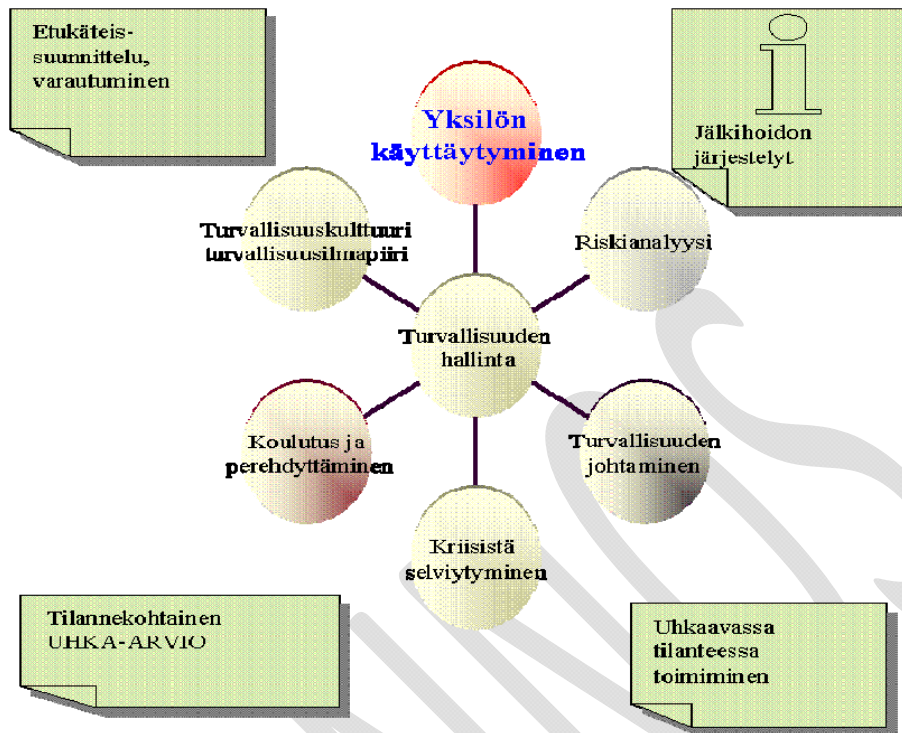
Riskien arvioinnin tulisi kuulua kaikkien henkilökunnan jäsenten jokapäiväiseen toimintaan. Yksittäisen henkilökunnan jäsenen tosin ei voida edellyttää tekevän riskianalyysia sanan varsinaisessa merkityksessä. Riittää, että hän ilmoittaa havaitsemastaan riskistä oppilaitoksen vastuuhenkilölle. Mikäli turvallisuustasoa tarkkaillaan jatkuvasti, on todennäköistä, että puutteet havaitaan ennen kuin jotain sattuu. Riskienhallinnan on kuitenkin myös oltava säännöllistä ja suunnitelmallista

Ennen tilannetta, jossa joudutaan suorittamaan riskiarvio uhasta, tulee oppilaitoksen kriisinhallintajärjestelmien olla kunnossa. Opetusneuvos Heidi Peltonen⁵⁷ on kuvannut oppilaitoksen turvallisuuden edistämistä ja kriisitilanteeseen varautumisen kehää seuraavasti:

⁵⁷ Peltonen H. 2009. Luentosarja. Opetushallitus

Yksittäisen työntekijän ja merkitystä uhan arviointi prosessissa:

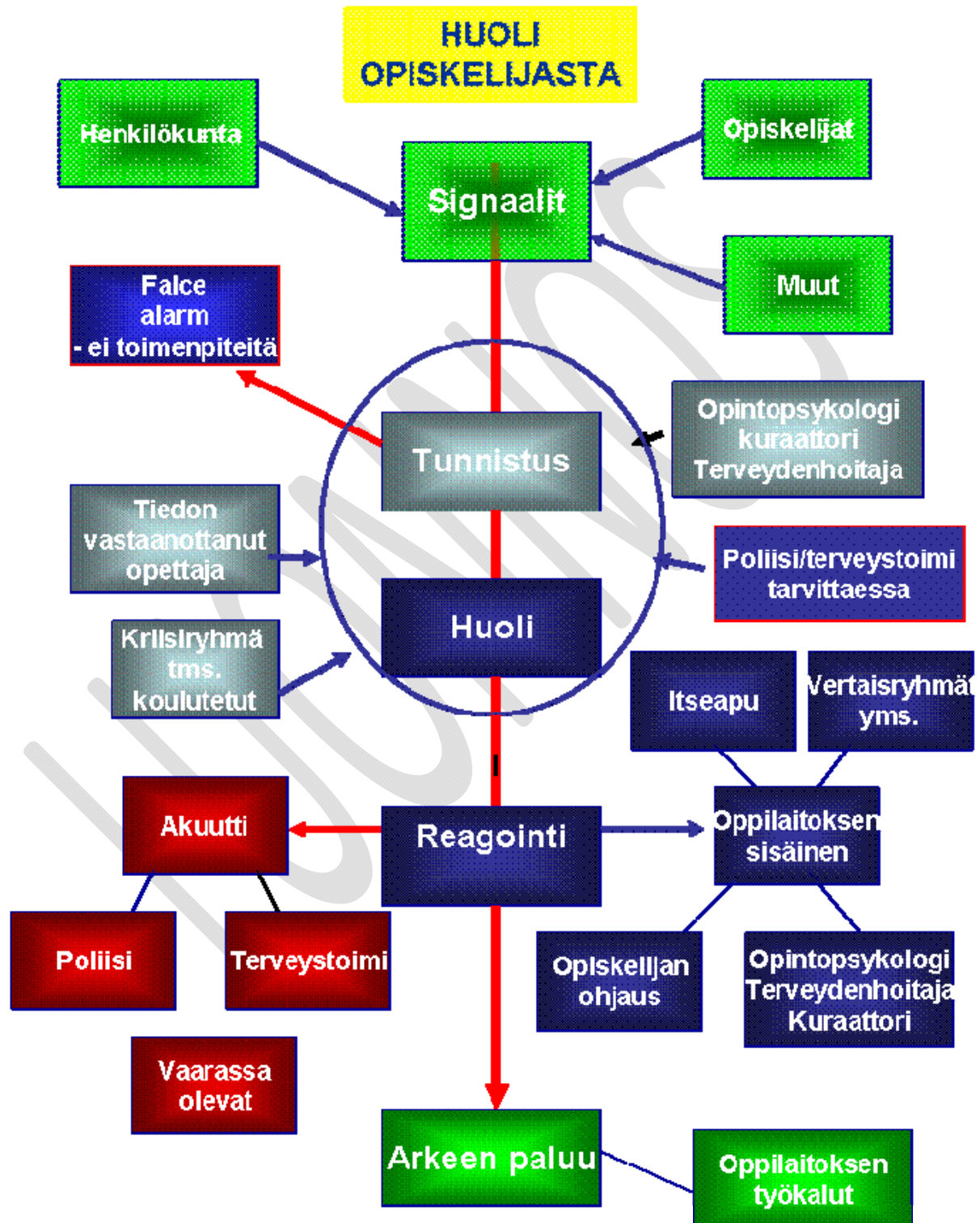

Useissa uhkatapauksissa on jo ennen varsinaista uhkausta havaittavissa erilaisia uhasta kertovia tekijöitä. Näitä ovat uhkauksen tekijän aiempi toiminta ja lievemmät uhkaukset. Myös epäsuorat uhkaukset ovat yksi ennalta varoittava tekijä. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin ylireagoinnin mahdollisuus. Ylireagointi voi olla pelkästään kuvitellun tekijän kohdalla seurausiltaan täysin suhteeton. Siksi uhkauksen arvioinnin on ensisijaisesti oltava itse teon arviointia ja arvioinnin on perustuttava faktoihin ja varmistettuihin tietoihin⁵⁸.

Usein opiskelija oireilee huolestuttavasti jo pidemmän aikaa, mutta mikään yksittäinen puhe tai teko (indikaattori) ei vielä sinänsä anna syytä vahvempiin toimenpiteisiin. Näihin yksittäisiin tekoihin ja puheisiin voidaan harkinnan mukaan jo puuttua, mutta ns. historiatieto on tarpeellista mikäli ongelmat lievemmistä toimenpiteistä huolimatta pahenevat.

⁵⁸ O'Toole M. 2000

Seuraava kaavio huolen/uhan arvioinnin kokonaisprosessista perustuu omiin kokemuksiini lehtorina ja poliisin yhteyshenkilönä.

Uhka-arvion prosessissa tärkeää on sovitun linjan mukainen hallittu etenemisprosessi. Yllä oleva kaavio kuvaa uhka-arvio-/huolenarviointiprosessia silloin, kun kyseessä ei ole akuutti hätätilanne. Hätätilanteessa toimitaan pääsääntöisesti kuten tulipalossa; varoitetaan, soitetaan hätäkeskukseen, pelastetaan itsensä ja mahdollisesti muita sekä pyritään estämään lisävahinkoja jos voidaan. Signaalien kerääminen tarkoittaa kaiken saatavilla olevan tiedon keräämistä uhasta. Tärkeää on eritellä fakta ja kuulopuhe toisistaan. Molemmat on kuitenkin syytä kirjata muistiin. Tunnistus ja huolen arviointi tehdään aina oppilaitoksen tehtävään määrättyjen henkilöiden toimesta tarvittaessa yhdessä viranomaisen kanssa. Tämän jälkeen seuraa reagointi, joka pääsääntöisesti on oppilaitoksen sisällä tapahtuvaa. Vain joissakin tapauksissa asiaan reagoi omilla toimenpiteillään poliisi. Usein uhan aiheuttaja kärsii jonkin tasoista mielenterveysongelmista ja tarvitsee apua.

14.13 Uhkaavan tiedon vastaanottajan tehtävät

- Pyri ensimmäiseksi rauhoittamaan tilanne ja pitämään se rauhallisena
- Älä lähde mukaan muiden tunteisiin
- Pidä omat tunteesi itselläsi
- Muistuta itseäsi siitä, että kyseessä voi olla myös väärä hälytys
- Vahvista kertojien uskoa siihen, että he toimivat oikein
- Kuuntele tarkasti ja tee muistiinpanoja
- Kysy aina miten, mistä ja keneltä tieto on saatu, voiko tietoa vahvistaa vai onko se esimerkiksi kuulopuhetta
- Ota ylös kertojien yhteystiedot
- Muistuta pelisäännöistä; vilpittömyydestä, yksityisyydensuojasta, oikeuksista ja velvollisuuksista
- Vakuuta, että heihin tullaan olemaan yhteydessä pikaisesti
- Ota yhteys uhka-arvioijaan ja/tai oppilaitoksen vastuuhenkilöön

14.14 Työntekijän tärkein tehtävä - rauhoita

Tulipa tieto uhkailusta tai uhasta miten tai mistä tahansa on tiedonsaaneen oppilaitoksen työntekijän tärkein tehtävä pysyä rauhallisena ja pyrkiä rauhoittelemaan muita. Tilanne ei väistämällä tai pahinta pelkäämällä parane eikä pahin ole edes todennäköistä. Jotta voisi toimia tilanteen rauhoittajana, on etukäteen valmistauduttava ajatukseen, että saattaa elämässään joutua uhkatiedon vastaanottajaksi. Aivan kuten on valmistauduttava hoitamaan työnsä muutenkin hyvin, esimerkiksi pitämään hyvä luento tai oppitunti.

Tavallisena kadun kulkijana voi helpostikin väistää ahdistavan, pelottavan ja kiusallisen tilanteen, mutta oppilaitoksen työntekijänä ei. Minimissään työntekijän tulee tällaisessa tilanteessa rauhallisesti pyytää uhasta kertovia odottamaan, kunnes paikalla on henkilö, joka pystyy vastaanottamaan tiedon. Tärkeä osa tätä valmistautumista on tutustuminen pelkoihin yhteiskunnallisena ilmiönä sekä henkilökohtaisena kokemuksena - millaisia pelkoja ihmisillä ylipäättään on ja miten ihminen voi kasvaa omien pelkojensa tilannejohtajaksi.

15 Pelko yhteiskunnassa

Akatemiatutkija Hille Koskela⁵⁹ kiinnittää huomiota lisääntyneeseen turvattomuuden tunteeseen, jopa pelkoon.

"Rikostilastoista ei löydy tukea tällaisille tunteille. Edellisen laman aikana rikollisuus jopa laski, mutta pelko kasvoi. Ennen (ainakin maalla), riitti luuta oven eteen, sitten tulivat lukot, turvalukot, liiketunnistimet, valvontakamerat. Turvallisuus myy; vartiointifirmat myyvät palvelujaan jo yksityisillekin." ⁶⁰

"Pelko on vahva voima. Vaikka se on "vain" tunne, se saa aikaan konkreettisia asioita. Pelko vaikuttaa ihmisten liikkumiseen sekä siihen, miten he kohtaavat ja kohtelevat toisiaan. Se asettuu vanhempien ja lasten välille, asumisen valintoihin ja työelämän käytäntöihin. Pelko ohjaa rikosentorjuntapolitiikkaa ja median toimintaa. Se määrittää kaupunkisuunnittelua ja julkisen tilan kontrollia. Pelko myös myy hyvin: turvattomuuden ympärille on rakentunut kasvava bisnes." ⁶¹

⁵⁹ Koskela H. 2009. Pelkokierre

⁶⁰ Iltasanomat 21.9.2009

⁶¹ <http://www.gaudeamus.fi/ajankohtaista/hille-koskela-pelkokierre/>

Esimerkki:

Järjestyspoliisille esitetään usein toiveita liikenteenvalvonnan lisäämisestä. Erityisesti ylinopeudet sivukaduilla omien kotien välittömässä läheisyydessä hämmästyttävät monia kansalaisia. "Miksi te ette ikinä valvo ylinopeuksia meillä päin, voisitteko vihdoinkin tulla tänne meidän Kotikadulle mittaamaan ylinopeuksia, lapset jäävät auton alle, lapset kuolee täällä ihan kohta, kun autot hurjastelevat miten sattuu, ettekö te piittaa ihmishengistä, tämä on kolmas kerta kun pyydän, teidän pitäisi p***** ottaa huomioon veronmaksajan toiveet, minä teidän palkanne maksan".

Näin sitten vihdoinkin, kansalaisen pyynnöstä, tehtiin ja eräänä arki-aamuna töihin lähtöaikaa olimme tutkan kanssa paikalla. Arvatkaapa kuka ensimmäisenä ajoi tutkaan 30 km ylinopeudella?

15.1 Pelon paradoksi

Paradoksaalinen tilanne: se mitä vaadimme muilta, ei koske meitä itseämme. Odotamme "jokun muun" hoitavan ahdistavat ja ikävät asiat puolestamme. Haluamme, että "muut" noudattavat sääntöjä jotta me voimme väistää ja luistella pois paikalta.

Professori Sirpa Virta toteaa kolumnissaan⁶² sisäasianministeriön sisäisen turvallisuuden ohjelmasta, että: "Turvallisuuden eksistentiaalinen paradoksi tarkoittaa sitä, että elämän peruluonteeseen kuuluu haavoittuvuus; kaikki kuolevat joskus".

Tässä yhteydessä pelon paradoksilla tarkoitetaan sitä, että pelon tunteemme ei ole välttämättä missään suhteessa pelkomme toteutumisen (uhan toteutumisen) todennäköisyyteen. Paradoksaalisesti pelkäämme ehkä eniten asioita, joiden toteutumisen todennäköisyys on hyvin pieni. Silti, olipa toteutumisen todennäköisyys miten pieni tahansa se voi aina olla mahdollinen, mutta sen mahdollisuuden kanssa on elettävä. Siksi pelon aihepiiriä tuodaan esille myös pelon paradoksin kautta.

Pelko ja uhka ovat paradoksaalisessa suhteessa toisiinsa.

⁶² <http://www.poliisi.fi/intermin/hankkeet/turva/home.nsf/pages/>

15.2 Pelon kronologia

⁶³Pelko on erilaista eri aikoina ja sen ajallisia rakenteita voidaan tarkastella käsitteellä *pelon kronologia*. Pelolla on aika ja rytmi. Pelko asettuu historialliseen jatkumoon ja sen määritelmä ja merkitykset ovat historian kuluessa muuttuneet. On paradoksaalista että ihmiset elävät tällä hetkellä turvallisemmin kuin koskaan, mutta samalla pelkäävät enemmän kuin koskaan. Väkivallan, sodan ja vakavien sairauksien uhka on nyt pienempi, mutta nykyisyyttä ei silti mielletä turvallisiksi. Pelko on kautta aikojen myös toiminut vallan välineenä.

Pelon ontologiassa (oppi olemassa olevasta) on tärkeää muistaa, että pelko on tunne. Länsimaista yhteiskuntaa leimaa tunteiden merkityksen vähättely. Tunteet asetetaan vastakkain järjen kanssa ja niitä pidetään järkeä vähemmän arvokkaana. Tunteita pidetään itsestäänselvytenä ja niitä pidetään järkeä vähemmän arvokkaana.⁶⁴

Koskela kysyy miksi Suomessa kukaan ei ole jäsentyneesti pohtinut mihin kaikkeen turvattuus ja pelko ovat yhteydessä ja mitä yhteiskunnallisia vaikutuksia niillä on. Miten pelko rationalisoidaan?

Mitä monimutkaisempia ja läheisempiä uhkakuvat ovat, sitä suuremmaksi kasvaa ylilyöntien riski. Turvallisuuteen on suhtauduttava kriittisesti, sillä "sivuvaikutukset" ja tahattomat seuraukset muuttavat siihen pyrkimisen ongelmalliseksi⁶⁵

15.3 Ajattelemisen aihetta -12 esimerkkiä pelon paradokseista

Vaikka turvallisuuden lisäämisen tavoite on sinänsä kiistatta hyvä, aiheuttaa se eri elämänalueilla muutoksia, joita ei mitenkään voida pitää hyvinä. Näitä kutsutaan turvallisuuden paradokseiksi. Turvallisuuden paradoksit tarkoittavat sitä, että ne synnyttävät arvaamattomia seurauksia, joita saattaa syntyä pelon sivutuotteena

Koskela tiivistää turvallisuuden lisäämisen tarpeiden aiheuttaman elämänalueiden muutoksen kahteentoista turvallisuuden paradoksiin:

Paradoksi 1

"Turvallisuuden nimissä tuotetaan ennakkoluulojen ja vihan kulttuuria."

⁶³ Koskela. 2009. s.71

⁶⁴ Koskela. 2009. s. 70

⁶⁵ Koskela. 2009. s. 17-19

Pelko kääntyy helposti vihaksi. Pelon tunne ei ole yksityinen ja sisäinen vaan liittyy sosiaalisiin suhteisiin ja saa usein toistamaan stereotyyppisiä. On suuri kiusaus ajatella, että "rikollinen" on olennaisesti erilainen kuin minä itse.

Paradoksi 2

"Pelon kyljessä kasvaa välinpitämättömyys muita ihmisiä kohtaan."

Vastuu ja välittäminen vaativat aina jonkin verran uskallusta. Pelosta seuraa luottamuspuola, eikä ilman luottamusta ole vuorovaikutusta. Yksilöt kokevat olevansa pikemminkin olosuhteiden uhreja kuin aktiivisia toimijoita. Arkipäivän semiotiikka eli arkisten tilanteiden tulkinta saa merkittävän aseman. Toisen ihmisen tulkitseminen potentiaalisen vaaralliseksi kuihduttaa välittämisen vaatiman kommunikaation. Välinpitämättömyyteen liittyy vastuun ulkoistaminen. Jonkun muun tehtävä on puuttua tilanteeseen ja auttaa. Ratkaisuna pidetään virallista kontrollia, ei ihmisten välistä vuorovaikutusta. Oman vastuun vähentäminen oikeutetaan pelolla.⁶⁶

Paradoksi 3

"Pelko ja turvallisuuden takaamiseksi järjestetty kontrolli johtavat sosiaalisen vuorovaikutuksen jäykistymiseen".

Pelon sosiaalisesta tuotteistamisesta eri muodoissaan seuraa, että uhkakuviin uskotaan. Tällöin ne väistämättä vaikuttavat käytökseen. Sekä pelko että sen vähentämiseksi tarkoitettu kontrolli saavat aikaan epäilyksiä ja kyräilyä.⁶⁷

Koulusurmien jälkeen eräs yksityinen turvallisuusalan yritys lähetti suorapostituksena mainoksia opettajille ja lehtorille monen sadan euron arvoisista suojaliiveistä, joita oli ilmeisesti tarkoitus käyttää oppitunneilla. Samanaikaisesti opiskelijoihin ei kuitenkaan kohdistettu tällaista mainontaa. Suojaliiveissä kulkeva opettaja olisi antanut "suojattomille" opiskelijoille samankaltaisen viestin kuin kypäräpäiset raskaissa suojaliiveissä vaaralliselle tehtävälle rynnäköivä poliisiryhmä.

⁶⁶ Koskela H. 2009. s. 18

⁶⁷ Koskela H. 2009. s. 19

Paradoksi 4

"Pakonomainen turvallisuuteen pyrkiminen on moralistista".

Riskejä välttelevä kulttuuri on kukistanut riskejä etsivän kulttuurin ja pelosta seuraa helposti vaihtoehtoisten elämäntapojen tuomitseminen.

Esimerkki

Mustissa meikeissä, kireässä mustassa nahka-asussa kettinkejä ympäri vartaloa roikottava raskasta metallimusiikkia kuunteleva ryhmä saa meidät helposti vaihtamaan kadun toiselle puolelle. Kyseessä voi olla kuitenkin mitä leppoisin, ekologisia elämäntapoja ja rauhaa rakastava veegaaniruokavaliota noudattava porukka.

Paradoksi 5

"Turvallisuutta maksimoiva arkkitehtuuri on vieraannuttavaa ja ulossulkevaa."

Ihmiset välttelevät toisiaan, pakenevat eristäytyneisiin samanmielisten ryhmiin ja vieraantuvat toisistaan.

Paradoksi 6

"Toisten turvallisuuden parantaminen merkitsee toisten syrjäytymistä."

Turvallisuuden parantaminen kietoutuu yhä tiiviimmin sen ympärille onko turvallisuudesta halukas ja kyvykäs maksamaan

Paradoksi 7

"Pelon vuoksi kaupunkisuunnittelusta hukkuu kokonaisuuden ja yleisen edun taju."

Ryhmät, joita vastaan esimerkiksi taloyhtiöt ja asukasliikkeet asettuvat puolustamaan reviiriään, voivat olla mitä tahansa kehitysvammaisista nuorisorikollisiin.

Paradoksi 8

"Turvallisuuteen pyrkiminen johtaa konsensukseen, jossa poliittiset erot ja arvoerot kutistuvat näkymättömiin."⁶⁸

⁶⁸ Koskela H. 2009. s. 19-23

Paradoksi 9

"Turvallisuuden vastaansanomattomuudesta seuraa ihmisen oman arviointikyvyn ja suhteellisuudentajun heikentyminen".

Pelon seurauksena on humanistisen maailmankuvan kriisi: kun ihmisiin ei luoteta, "subjektit kutistuvat" ja jäävät aiempaa vähäpätöisempään rooliin. Suhteellisuuden tajun katoaminen näkyy yksinkertaisissa arjen valinnoissa.

Paradoksi 10

"Turvabisnes tuo mukanaan epäeettisiä talousrakenteita"

Pelolla on kyky vaikuttaa isoihinkin päätöksiin. Se tarjoaa houkuttelevan pohjan taloudelliselle hyödyntämiselle. Turvallisuuden tuotteistaminen merkitsee kuitenkin välillistä hyötymistä joko rikoksista tai peloista.

Paradoksi 11

"Turvallisuuden nimissä tuotetaan kulttuurien köyhtymistä."

Koska yhteiskunta on yliorganisoitu, se tuottaa alakulttuureiksi muodostuvia vapaa-ajanviettotapoja, joita se paradoksaalisesti kriminalisoi.

Helsingin kaupungin "graffitisota" oli tästä oiva esimerkki. Kaupungin rikosentorjuntapolitiikka leimaa niin vahva usko graffiittien rooliin pelon merkkeinä, että se on kokonaan sokeutunut kulttuurisille tulkinnoille

(Graffiti ja töhriminen ovat kuitenkin eri asia)

Paradoksi 12

"Turvallisuuspyrkimyksissä epäonnistutaan, koska ei kyetä ymmärtämään "rikoksen hurmaa".

Turvallisuuden puolustaminen perustuu yksinkertaistettuun tulkintaan siitä, mikä ja mitä rikos on. Sitä luonnehtii kyvyttömyys ymmärtää rikoksiin liittyvää "feimiä" - halua näyttää ja näkyä. Media edustaa vastakkaista ajattelutapaa, sillä sen taipumuksena on nimenomaan glorifioida rikoksia. Rikollisuuden ymmärtämisessä media siis osuu tavallaan oikeaan. Rikoksia ohjaa yhä useammin speaktaakelin logiikka. Rikos on sitä onnistuneempi, mitä enemmän sillä on uutisarvoa. Suomessa tämä näkyi koulusurmista⁶⁹. (s.25).

Turvallisuus on identiteetin rakentumiseen liittyvä kysymys. Kunkin yksilön tunteiden taustalla ovat aina hänen omat elämäkokemuksensa ja elämisen ehtonsa. Turvattomuuden tunne onkin monimutkainen sukupuoleen, ikään, ihonväriin, uskontoon ja kulttuuritaustaan liittyvä kokonaisuus. (s.35).

⁶⁹ Koskela H. 2009. s. 23-25

Eri ihmisillä on erilaiset uhkakuvien lukutaidot: erilaiset valmiudet tulkita vaaran merkkejä ja uhkaavia tilanteita. Nämä "semioottiset taidot" vaikuttavat siihen, millaisena "kulkija" kunkin paikan tunnelman kokee sekä siihen, millainen laskennallinen riski hänellä on joutua väkival-
lan kohteeksi. Eri ihmisille eri asiat toimivat vaaran merkinä eivätkä esimerkiksi ikä, ihonväri
tai sukupuoli ole tässä asiassa merkityksettömiä.⁷⁰

15.4 Paradoksi oppilaitoksissa

Pelon paradoksaalisuus näkyy myös oppilaitosyhteisön arkipäivässä. Murhat vaikuttivat koulu-
jen ilmapiiriin, koska niin opettajat että oppilaat joutuivat aivan uudenlaisten riskipohdinto-
jen eteen. Mitä monimutkaisempia ja läheisempiä uhkakuvat ovat, sitä suuremmaksi kasvaa
kuitenkin ylilyöntien riski.

Pelko ja täydellisen hallinnan tavoittelu on koulumurhien jälkeen saanut oppilaitokset uusi-
maan turvallisuussuunnitelmiaan, ohjeistamaan henkilökuntaansa ja hakemaan viranomaisen
tukea kadonneen turvallisuuden tunteen löytämiseksi. Yksilötasolla emme kuitenkaan ole koh-
danneet ja käsitelleet pelkojamme, vaan tukeutuneet "järjestelmään" tai kritisoineet sen
puutteita, odottaneet "järjestelmän" hoitavan tämän ikävän asian puolestamme

⁷⁰ Koskela H. 2009. s. 37

16 Pelon hallitseminen

Lukijan tietoisuutta pelon merkityksestä on pyritty lisäämään kuvaamalla pelon yhteiskunnallista viitekehystä. Pelon rakentumisen syitä ja seurauksia on kuvattu valottamalla tilastojen merkitystä, lainsäädännön raameja, reunaehdoja ja harhaluuloja. Lisäksi pelkoa ja sen paradoksaalisuutta sekä altistumista pelolle on kuvattu Median ja Jokela -tutkimuksen avulla. Nyt on aika mennä henkilökohtaiselle tasolle.

PAM!

*Kirjoittanut: (/) 28.4.2009 klo 09.37
Olen kyllästynyt tähän vitun opiskeluun ja opettajiin ja koko vitun koulun väkeen joka vaan kyttää mua ja kattoo ihmeellisesti. Vittu kaikki ootte ihan homoja ja takaan että tuutte saamaan palkkanne vielä saatanan armosta. Teen tämän koska olette kaikki vaan omahyväisiä paskoja jotka juoruavat minun selän takana. En kestä teitä enää ja katseitanne joten annan armon käydä ja saatte puhdistuksenne minun ja saatanan kautta. Huomenna klo. 10.35 on odotettavissa kuolema niin monelle kuin suon kuolema Lahden Yliopistokeskuksen rakennuksessa. EN PELKÄÄ MITÄÄN mitä eteeni tulee koska saatana on vierelläni ja työväliseeni puhdistukseen saastasta. Kerron kaiken koska olen päätökseni tehnyt.
(<http://keskustelu.plaza.fi/muropaketti/bbs/t5/78527>)*

16.1 Yksilön pelko

Pelko on yksi ihmisen perustunteista, jonka ensisijaisena tehtävänä on suojella vaaroilta. Se antaa tietoa uhkaavasta vaarasta ja antaa yllykkeen pakenemiseen. Ihmisestä tuntuu, että jokin uhkaa hänen psyykkistä, fyysistä tai hengellistä turvallisuuttaan ja se virittää hänet suojautumaan vaaraa vastaan. Sen jälkeen hän voi valita tarkoituksenmukaisen keinon toimia.⁷¹

Pelko on ihmismielen tunnetietoa, joka aktivoituu hyvin nopeasti ja automaattisesti. Kun ihminen huomaa olevansa pelkäävänsä, hänessä virittäytyvät arvioinnit ja ajatukset, joilla hän selittää pelontunnettaan. Tunnetiloja säätelee pitkälle tahdosta riippumaton hermosto, minkä vuoksi tunteita ei voi suoraan hallita järjellä ainakaan silloin, kun tunnetila on voimakas. Järjen ja logiikan tietoprosessit rakentuvat hitaasti. Vertauskuvallisesti sanottuna sydän kulkee järjen edellä.⁷²

Toskalan⁷³ mukaan pelkojen näyttämönä ovat hyvin monenlaiset fyysiset ja sosiaaliset tilanteet. Erilaisista ilmiöistä, asioista ja sosiaalisista vuorovaikutussuhteista voi tulla pelottavia. Tavallisesti jonkinlaiset pelot liittyvätkin siihen, että muutokset ympärillä ovat nykyisimminkin nopeampia ja niihin on vaikeampi vaikuttaa.

16.2 Pelkojen luokittelu

⁷⁴Pelon välittömänä konkreettisena ja ulkoisena kohteena voi siis olla mikä tahansa tilanne, asia tai ilmiö. Pelkokohteet voidaan luokitella ulkoisiin tilanteisiin ja ilmiöihin, sosiaalisiin tilanteisiin sekä sisäisiin kehoon tai mieleen liittyviin seikkoihin. Usein erityyppiset pelot sekoittuvat toisiinsa. Vaikka ulkoisiin ja vaikka fyysisiin tilanteisiin liittyvä pelko tulisikin esille tietyssä yhteydessä, voi pelon sisältö ja rakentuminen olla erilaista eri ihmisillä.

Haitalliset pelot ovat jääne ihmisen lajikehityksestä. Alkujaan tarkoituksenmukainen vaaran hälytysjärjestelmä saattaa antaa merkin silloinkin, kun hälytykseen ei ole mitään syytä.

Ulkoisten kohteiden synnyttämiä pelkoja on helpompi ymmärtää, koska moniin niistä liittyy myös jonkinasteinen - vaikkakin varsin pieni - vaaran mahdollisuus. Ihmismielen sisäiset pelot sen sijaan ovat usein vaikeammin ymmärrettävissä. Erilaisista ulkoisista vaaroista ihmisellä on mieli- ja muistikuvia. Jo pelkästään nämä muistikuvat voivat herättää pelon tunteen. Pelkoon ja sen syntyyn ja käsittelyyn voi vaikuttaa myös perinnöllinen psyyke ja mielen rakennetekijät. Lasten ja heidän vanhempiensa pelot ovat usein samanluonteisia, mikä voi selittyä perinnöllis-

⁷¹ Alajoki P. 2010. Peloista rohkeaan elämään. s.16

⁷² Alajoki P. 2010. s. 35

⁷³ Toskala A. 1997. Pelot ja niiden voittaminen. s. 21

⁷⁴ Toskala A. 1997. s. 26 ja 31

sillä tekijöillä. Lapsi voi myös oppia vanhempiansa pelkoja vanhempien kertomuksista ja si-
jaiskokemuksen kautta.⁷⁵

Muistikuvat syntyvät usein myös median välityksellä. Media luo meille välillisen kokemuksen
uhkaavasta tai kulminoituneesta tapahtumasta ja tämä tapahtuma jättää meihin muistijäljen.

16.3 Pelkojen käsittely

Omien pelkojen syntyhistoriaa sekä omaa suhdetta pelkoihin voi käsitellä seuraavien kysymys-
ten kautta:⁷⁶

- Koetko olleesi lapsena erityisen herkkä ja helposti pelkäävä?
- Mihin tällainen herkkyys elämässäsi erityisesti liittyy?
- Missä suhteessa pelkosi ovat samanlaisia tai erilaisia kuin havaitsit vanhemmillasi?
- Löytyykö elämästäsi erityisiä järkytyksiä, joihin pelkojesi lähtökohdat voisivat liittyä?
- Jos pelkosi ilmenivät jossain muodossa lapsuudessasi tai nuoruudessasi, miten silloin yrittit näitä pelkoja voittaa?
- Miten kielteisesti pelkosi vaikuttavat sinun käsitykseesi itsestäsi?
- Millaisena näet itsesi silloin, kun tunnet elämäsi rajoittavaa pelkoa?
- Yritätkö salata pelkosi aivan erityisellä tavalla?
- Yritätkö kertoa pelostasi jollain epäsuoralla tavalla kuten kehosi vaivojen kautta?
- Pyritkö pakonomaisesti hallitsemaan ja kontrolloimaan pelkojasi?
- Koetko uhkaa siitä, että pelko saa sinut täydellisesti valtaansa?
- Onko pelkosi kuin valtava sisäinen voimailaus, jonka edessä olet avuton ja voimaton?
Onko todella näin?
- Voitko ajatella vaihtoehtoisesti, että pelko on yksi keskeinen ja tärkeä tunne niin kuin muutkin tunteet?
- Muihin tunteisiin sinulla on luottamuksellinen kumppanuussuhde.
- Mikset voisi alkaa luottaa myös pelon tunteeseesi niin, että uskallat tietoisemmin ja avoimemmin elää sitä itsessäsi?

Koska pelko ja siihen liittyvä uhka on kokonaisvaltaista ja hahmotonta, on tärkeää yrittää pa-
remmin tutustua omaan pelkoonsa.. Pelko rakentuu tunteesta, tunteen välittämästä kehollis-
esta reaktiosta, tunteen sisältämästä tunneylykkeestä sekä mielikuvista ja ajatuksista. Aja-
tuksia lukuun ottamatta kaikki muut elementit kertovat pelon kokemuksen kokonaisrakentees-
ta.⁷⁷

⁷⁵ Toskala A. 1997. s. 30

⁷⁶ Toskala A. 1997. s. 37

⁷⁷ Toskala A. 1997. s. 38

Tutustumalla pelkoonsa ihminen voi antaa sille hahmon ja muodon, jolloin se on paremmin tunnistettavissa ja määriteltävissä. Olennaista on, että ihminen määrittelee pelkonsa oman mielensä sisältä käsin, koska silloin hän voi itse havaita, että hänellä on aktiivinen rooli pelkokokemuksen rakentamisessa.⁷⁸

Toskala kehottaa tekemään pieniä tutkimusmatkoja niihin tilanteisiin, asioihin ja ilmiöihin, joiden yhteydessä pelko herää ja pyrkimään näissäkin yhteyksissä säilyttämään perussuhde pelkoon. Toskalan mukaan pelon kohteen välttäminen edesauttaa pelon säilymistä. Välttelemällä ihmiselle ei kuitenkaan rakennu uusia kokemuksia, jotka voisivat muuttaa hänen suhdettaan pelon kokemiseen.

16.4 Pelkojemme perusjuuri - olemme erilaisia

Toskala käyttää käsitettä "pelkojen perusjuuri" kuvatessaan sitä miten sama pelko voi eri ihmisillä perustua erilaiseen uhkaan. Pelon perusjuurella tarkoitetaan kuhunkin pelkoon liittyvää kaikkein keskeisintä uhkaa. Hän toteaa, että ennustamattomuus ja tunteiden hallinnan menettämisen uhka viestivät mahdollisuudesta menettää elämän kannalta tärkeä järjestys ja ennustettavuus tai joutua kaaokseen.

Ihminen saattaa pyrkiä tunteittensa täydelliseen kontrolloimiseen sekä tunteitansa aktivoivan ulkomaailman hallitsemiseen, koska kaikinainen epäjärjestys sekä mielen sisällä että sen ulkopuolella aiheuttaa pelkoa. Tunteiden heräämistä ihminen pitää mielen sisäisenä epäjärjestyksenä, mutta hän kokee myös ulkomaailmassa epäjärjestyksen ja hallitsemattomuuden uhan. Kontrolloimattomuuteen liittyvät pelot eroavat muista edellä esitetyistä peloista lähinnä siinä, että niissä turvattomuuteen liittyy ennustamattomuus.⁷⁹

Pelot perustuvat psyyken toimintaan ja elämäkokemuksiin. Koska peloilla on yhteys ihmisen omaan psyykkiseen kehitykseen, on itsehoito olennaista. Aiempien pelkokokemusten pohtiminen auttaa ihmistä ymmärtämään myös nykyisiä pelkoja. Se auttaa myös ymmärtämään miksi pelon voittamiseen tarvitaan myös tietynlaisia periaatteita.⁸⁰

16.5 Uuden pelkosuhteen rakentaminen

"Ihmisten suhde ulkomaailmaan määräytyy hänen psyykeensä yksilöllisistä prosesseista käsin. Ihminen antaa omia merkityksiään erilaisille ulkomaailman asioille, kohteille, ja ilmiöille ja suhde maailmaan muodostuu vasta tulkinnan kautta. Yksilöllinen herkkyys vaikuttaa siihen, minkä ilmiön ihminen tulkitsee uhkaavaksi, minkä taas hallitsevaksi tai turvalliseksi. Ihminen

⁷⁸ Toskala A. 1997. s. 39

⁷⁹ Toskala A. 1997. s. 53

⁸⁰ Toskala A. 1997. s. 54

on varsin pitkälle alitajuntansa totuuden vanki, ja kun alitajunta on rakentunut, ohjaa se käytöstä hyvin nopeasti ja automaattisesti. Tulkinnassa alitajunta on hyvin keskeisessä asemassa, minkä vuoksi tulkinnat tapahtuvat hyvin nopeasti ja automaattisesti. Järjelliset selitykset ja tulkinnat syntyvät hitaammin, eikä niillä voi suoraan tai välittömästi kontrolloida tunnevaltaista tulkintaa.

Tämä totuus panee ennakoimaan ja toimii samalla vastaanottamisen perustana. Uuden totuuden rakentamista ihmisen täytyy tunnistaa automaattinen totuus, minkä jälkeen hän voi ottaa vaihtoehdoisen totuuden asteittain käyttöön.⁸¹

Psykyen toiminnan ymmärtäminen onkin olennaista myös pelkojen itsehoidossa, jossa on tärkeää saada pelkokokemus enemmän käsiohjaukseen eli järjen pohjalta tapahtuvaksi, selkeästi näkyväksi ja havaittavaksi. Muutoin sama pelon kehä rakentuu toistuvasti samalla tavalla kuin ennenkin.

Uudenlaisen pelkosuhteen rakentaminen omaan kokemukseen, tässä tapauksessa oppilaitosyhteisössä tapahtuvaan uhkaan tai uhkailuun, lähtee siitä, että pelkokokemus pyritään analysimaan välittömästi sen virittymisen jälkeen ja siitä keskustellaan esimerkiksi näin: "Tämä on minun tunteeni ja minä koen nyt piinallista pelkoa, mutta uskalla kohdata tämän asian ja voin luottaa siihen, että pelko on minun kumppanini".

Toskalan mukaan altistuminen pelkoa tuottavalle kohteelle ja ilmiölle on välttämätöntä pelon hoidossa. Ihminen voi kohdata pelkonsa todellisuudessa ja mielikuvissaan. Usein nämä kaksi lähestymistapaa voidaan yhdistää. Samalla ihminen ylläpitää aiemmin rakentamaansa vaihtoehtoista suhtautumistapaa. Todellisen pelon kohtaaminen asteittain on tärkeä keino erityisesti rajallisista peloista kärsivien ihmisen kohdalla.

Altistuminen⁸² voi alkaa mielikuvaharjoituksena, jonka välityksellä ihminen kohtaa pelottavia asioita ja ilmiöitä sekä samalla käyttää uutta totuutta sisäisen puheen muodossa. Tavallisesti pelon tunne herää ihmisellä todellisessa tilanteessa samanlaisena kuin aiemminkin, mutta nyt suhde siihen on erilainen. Vähitellen pelon tunne alkaakin menettää merkitystään ihmisen kokemuksissa. Se saattaa hetkellisesti herätä myöhemmin uudelleen, mutta se ei saa enää samaa asemaa ihmisen elämässä.

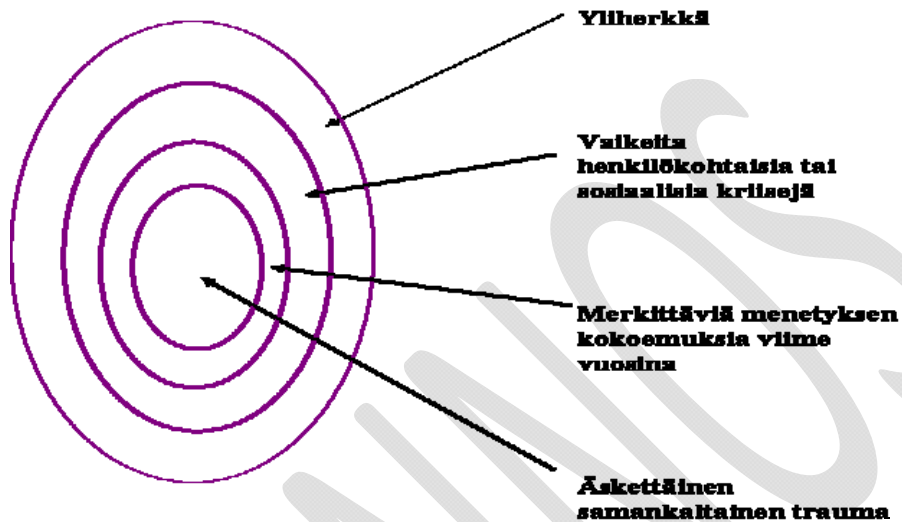
⁸¹ Toskala A. 1997. s. 57

⁸² Toskala A. 1997. s. 125

CSPC, Tel Hai College, Kiryat Shmona

Interventio huomioon otettavalla asialla katastrofeissa

Altistumisen kehän seulonta
Riikitekiöistä populaatioissa

Yllä oleva Kiryat Shimonan interventiokaavio riskitekiöistä kuvaa niitä tekijöitä, jotka erityisesti korostavat ja vahvistavat yksilön altistumista ja reagointia kriiseissä ja katastrofeissa verrattuna niihin henkilöihin, joilla tällaisia kokemuksia tai henkilökohtaisia yliherkkyystekijöitä ei ole.

Kun oppilaitoksen työntekijät yksilöinä ja oppilaitos yhteisönä ns. normaalien turvallisuuskoulutuksen yhteydessä käsittelee uhkailun suhtautumista, olisi erittäin tärkeää, että keskustelu ja prosessointi pelon tunteesta ja sen hallinnasta tapahtuisi yksilöiden omien pelkokokemusten kautta.

17 Pelon johtaminen

Esimerkki:

Vuosia sitten, toimiessani järjestyspoliisina, jouduin partiotoverini kanssa turvaamaan huostaanottokokousta sosiaalitoimistossa. Toisen vanhemmista tiedettiin käyttäytyneen usein väkivaltaisesti, joten poliisi tässä tapauksessa antoi virka-apua sosiaaliviranomaisille. Huostaan otettavan lapsen vanhemmat olivat molemmat narkomaaneja ja mukana oli toisen äiti eli huostaan otettavan lapsen isoäiti. Sosiaaliviranomaisia oli paikalla viisi, joista ketään, kuten kokouksen edetessä ilmeni, ei ollut määrätty johtamaan kokouksen kulkua. Näistä sosiaalityöntekijöistä kukaan ei ollut esimiesasemassa muihin nähden.

Asiaa pyöriteltiin tuloksetta puolentoista tunnin ajan, kukaan ei vetänyt palasia yhteen, sosiaalityöntekijät tuijottelivat toisiaan ja päätöksen teosta ei meinannut tulla yhtään mitään. Kukaan ei uskaltanut päättää tai katsonut päättämisen kuuluvan hänen rooliinsa. Lopulta lapsen isoäiti otti ohjat käsiinsä ja teki ehdotuksen.

Se mitä lopulta päätettiin, ei ole oleellista. Oleellista on se, että viimein joku otti tilanteen haltuunsa ja ryhtyi etsimään ulospäätä tilanteesta. (Lapsi pääsi tomeran isoäidin huostaan.)

Kun yksilö tai yhteisö oppilaitoksessa pelkää ja joutuu käsittelemään uhkaa, tarvitaan vahvaa johtamista. Näissä tilanteissa johtaminen ei voi eikä se saa tulla vain ylhäältäpäin.

Jokaisen oppilaitoksen työntekijän on löydettävä itsestään sisäinen johtajansa - tilanteen haltuun ottaja *siinä hetkessä* kun hän uhan kohtaa, suhteessa itseensä, työtovereihinsa ja erityisesti altistuneita opiskelijoita kohtaan. Se hetki voi olla lyhyt, mutta äärimmäisen tärkeä.

17.1 Johtaminen on tilanteen haltuun ottamista

Sosiaalityöntekijän, vastaanottovirkailijan, oppilaitoksen vahtimestarin tai lehtorin peruskoulutukseen eivät kuulu johtamisopit. Johtamistaitoja tarvitsevat kuitenkin niin pienen lasten äidit kuin bussikuskitkin.

Poliisin perustutkintoon eivät myöskään kuulu varsinaiset johtamisopit, mutta tilanteen haltuun ottamista ja ratkaisutaitoja harjoitellaan sekä psyykkisesti mm. mielikuvaharjoittelulla että fyysisesti erilaisilla tositilanteita aidosti muistuttavilla tehtävillä. Jo vähäiselläkin virkaikäällä järjestyspoliisi joutuu tekemään nopeita ratkaisuja ja ottamaan tilanteen haltuunsa tehtävä kerrallaan. Sitä myös läsnä oleva yleisö häneltä odottaa. Poliisi ei voi tehtävällä lähteä mukaan yleisön tunnetilaan tai paeta koko tilannetta. Poliisin täytyy jo aivan uransa alussa nopeasti tottua siihen, että mitä tahansa voi koska tahansa sattua kenelle tahansa, mutta jos tarkoitus on jatkaa poliisin uraa, on asian kanssa opittava elämään yöunia menettämättä.

No jaa, mutta poliisithan ovat aivan oma rotunsa - ajattelee joku. Eivätkä ole. Pääsääntöisesti he ovat aika normaaleja ihmisiä pelkoineen ja tunteineen. Työnsä kautta he tosin saavat paljon enemmän ja nopeammin kokemusta hankalien tilanteiden selvittelystä ja auktoriteetin roolista.

17.2 Etsi sisäinen johtajasi

Uhan tai uhkauksen kohtaavan oppilaitoksen työntekijän olisi tärkeää pystyä ottamaan tilanne haltuunsa eli johtaa, tässä ja nyt, pelon ilmapiiristä huolimatta siihen asti kunnes hän on saanut tilanteen johtamisen siirrettyä sille, jolle se aseman puolesta kuuluu. Mikäli turvallisuus-koulutuksessa on käsitelty uhkatilanteen haltuun ottamista myös henkilökohtaisten pelkojen ja kognitiivisen harjoittelun kautta, ei tilanne tule työntekijälle yllätyksenä, vaan hän pystyy ottamaan pelon haltuunsa, esiintymään rauhoittavalla tavalla ja siirtämään mahdollisen pelon purkauksen toiseen, myöhempään, hetkeen ja toiseen paikkaan, missä se on turvallista.

Johtajuuden hahmottamien tulisi Toskalan⁸³ mukaan aloittaa miettimällä johtajuutta itsetuntemuksen kautta. Itsetuntemusta tulisi kehittää henkilökohtaisilla pohdinnoilla, läheisten ja ystävien kanssa käytävällä vuorovaikutuksella ja heidän antamallaan palautteellaan. Ihmisen psyyken syvimät tapahtumat ilmentyvät usein varsin epäsuorasti ja siksi niiden tunnistaminen ja vaikutus ihmisen toimintaan on vaikeasti löydettävissä.

Kun itsensä tutkiminen pohjautuu ryhmämuotoiseen työskentelyyn, on alkutilanne usein varsin pelottava. Pitäisi luottaa moneen ihmiseen eikä vain yhteen. Jokaisessa ryhmässä keskinäinen luottamus syntyy vähitellen ja eriasteisesti. Samassa ryhmässä toinen kokee olonsa turvallisemmaksi kuin toinen. Nämä ovat tosiasioita, joita joudutaan hyväksymään. Niitä voidaan ryhmässä myös toistuvasti pohtia, jolloin ymmärrys luottamukseen tai sen puuttumiseen lisääntyy. Usein ryhmän jäsenet huomaavat, että toisten kokemukset ja sisäisen maailman tapahtumat ovat esimerkiksi johtamisen ihmissuhteissa olleet samanluonteisia. Ihminen havaitsee, ettei hänen yksilölliset kuvitelmansa olleetkaan niin ainutlaatuisia, mitä hän ehkä aikaisemmin on olettanut. Ne ovat jaettavia ja yhteisesti koettavia.⁸⁴

Tällä itsetuntemuksen lisäämisellä pyritään rationaalisen ajattelun sellaiseen kehittämiseen siten, että siitä tulisi kullekin osallistujalle "välineistö", jota hän voi itsekkin soveltaa erilaisissa ihmissuhdejohtamistilanteissa. Rationaalisen ajattelun pohjalta määräytyvät muut tavoitteet, joita ovat seuraavat:

- päättäväisyyden lisääminen johtamisessa
- keskittymiskyvyn parantaminen
- ihmissuhteiden kehittäminen johtamisen näkökulmasta myönteiseen suuntaan
- itsekontrollin ja yleensä oman elämän hallinnan kehittäminen
- omaan elämänsuuntaan liittyvien muutosten tarkastelu
- kielteisten tunteiden ja stressin käsittelyn parantaminen

⁸³ Toskala A. 1989. Itsetuntemus ja johtajuus. s. 20

⁸⁴ Toskala A. 1989. s. 22

Edellisten pohjalta itselle sopivan johtamistavan kehittäminen sekä omiin ja organisaation tavoitteisiin sopien on tärkeää. Johtaminen on ihmissuhdejohtamista ja siinä tarvitaan itsetuntemuksen lisäämistä⁸⁵

17.3 Voiko johtaja olla vain yhtä tyyppiä - onko minusta siihen?

Ei ole olemassa vain yhtä hyvän johtajan perustyyppiä, vaan jokaisen tulee miettiä omia ihmissuhdejohtajuuden vahvoja puolia ja toimintatapoja ja kehittää niitä. Johtamistyyliä voi tarkastella erilaisten toimintatapaluokkien perusteella ja niiden pohjalta jokainen voi saada käsityksen oman johtamisen perussuuntauksesta. Toskala luettelee seuraavat keskeisimmät toimintatapaluokat:⁸⁶

- vuorovaikutustapa
- kommunikointitapa
- kommunikoinnin suunta
- aikaan sitoutuminen
- samaistuminen
- suhtautuminen ristiriitoihin
- myönteinen ohjausvoima
- kielteinen ohjausvoima.

Toskala puhuu myös impulsiivisen päättämisen vaaroista. Uhan johtamisessa ei pidä väheksyä vaistojen merkitystä, mutta impulsiivinen johtaminen voi olla jopa hengenvaarallista ja vähintäänkin vaara ylilyönneille korostuu, sillä impulsiivinen päättäminen ei perustu erittelevään ja loogiseen prosessiin, vaan taustalla on joko oma henkilökohtainen tyyli tai pyrkimys näyttää tehokkaalta. Impulsiiviset päätökset ovat usein myös ennustamattomia, virheellisiä ja lisäävät epävarmuutta ja hämmennystä.⁸⁷

17.4 Uhan arviointi ja johtamisen yleiset opit

Uhan arvioinnin ja sen johtamisen näkökulmasta voi kuvata yleisiä ongelmanratkaisustrategioita. Näitä strategioita voi soveltaa niin asemajohtamiseen rehtorina tai turvallisuuspäällikkönä

⁸⁵ Toskala A. 1989. s. 23

⁸⁶ Toskala A. 1989. s. 32-33

⁸⁷ Toskala A. 1989. s. 70

kuin tilanteen haltuun ottamiseen vaikkapa lehtorina. Strategia voi edetä seuraavan prosessin mukaisesti⁸⁸:

- Ongelman hahmottaminen:
Millaisesta ongelmasta on kysymys ja millaisia ratkaistavia asioita siihen liittyy. Keitä ongelma koskee ja miten ratkaisut vaikuttavat kyseisiin henkilöihin.
- Ongelman rajaaminen ja spesifiointi:
Mikä kyseisessä ongelmassa on kaikkein olennaisinta ja mikä taas toissijaista. Mihin asioihin tulisi keskittyä ongelmanratkaisussa. Mitä konkreettisia toimenpiteitä tarvitaan päätöksenteossa?
- Tarvittavan informaation kerääminen
Mistä on jo riittävästi tietoa ja miltä osin tietoa tulisi olla enemmän, jotta ratkaisu voi perustua riittävästi tosiasioihin.
- Vaihtoehtoisten ratkaisumallien tarkastelu:
Mitkä ovat keskeiset ja mahdolliset ratkaisuvaihtoehdot. Mitä eri ratkaisuista seuraa ja miten ne palvelevat asetettuja tavoitteita. Voiko ratkaisuvaihtoehtoja vielä perustellusti rajata.
- Päätöksentekoprosessi
Erialaisten strategioiden tarkastelu päätöksentekotapahtuman läpiviemiseksi.
- Strategian valinta:
Päätöksenteon vaikutusten seuranta ("verifiointi") päätännän edelleen kehittämiseksi.

Nämä johtamisen yleiset opit toimivat suoraan myös ammatillisessa riskien arvioinnissa sekä uhan arvioinnin malliprosessissa. Kolmen ensimmäisen kohdan hallitseminen uhkarvioinnin malliprosessissa, eli

- hahmottaminen
- rajaaminen
- tiedon kerääminen,

riittävät oppilaitoksen yksittäiselle työntekijälle tilanteen johtamiseksi hallitusti eteenpäin. Tämän jälkeen asia siirretään käsittelyyn vastuuhenkilöille.

⁸⁸ Toskala A. 1989. s. 71

17.5 Päätöksenteon yksilölliset haasteet

Päätämisen ongelmien sisäiset rakenteet vaikuttavat päätöksentekokykyyn ja - tapaan, vaikka päätöksen teon strategia sinänsä olisikin "hallussa". Toskalan mukaan päätämisen ongelmaa voidaan tarkastella kolmen päätekijän kautta:

1. Itsetunto-ongelmat. Nämä voivat näkyä sekä liiallisena. kompromissipyrkimyksenä että itsekkäinä ja muista piittaamattomina ratkaisuin
2. Riippuvuus muista. Epäitsenäisyys ja ylenmääräinen riippuvuus muista ihmisistä tuottaa liiallista tukeutumista toisiin.
3. Eettiset ristiriidat. Omatuntoon liittyvät ongelmat päätämisessä liittyvät usein pelkoon siitä, että päättävällä toiminnalla loukkaa muita ja se on itselle sietämätöntä ja syyllisyyttä tuottavaa.

Puututtaessa uhkaan tai uhkailijaan on lähes väistämätöntä, että uhkailija tai joku hänen vertaisryhmästään tulee tai kokee tulleen loukatuksi. Uhkaan puuttuminen on hyvin intiimiä ja toisen iholle menevää.

Toskalan mukaan⁸⁹ omaa päätöksentekoprosessia ja siihen mahdollisesti liittyviä ongelmia tulisi analysoida kysymällä:

- o Löytyykö minun tavastani tehdä päätöksiä mitään tehottomuuden tai liiallisen impulsiivisuuden piirteitä?
- o Miltä osin voisi minun edustamassani organisaatiossa päätöksentekoa tehdä motivoivammaksi niille ihmisille, joita päätöksenteko koskee?
- o Millaisia esteitä olen kokenut päätöksenteon kehittämisessä?

Oppilaitoksessa tapahtuneiden traagisten murhien jälkeen oppilaitoksen työntekijä ei voi suojautua passivoitumisen, väistämisen ja pelkojen taakse ja siirtää vastuuta "joku muu" - nimiselle abstraktille "oliolle".

⁸⁹ Toskala A. 1989. s. 75

18 Lopuksi

Pelon hallinta ja ammatillinen uhka-arviointi eivät ole tae siitä, että kaikki väkivallan kulminoituminen voidaan estää. Ne voivat kuitenkin merkittävästi rauhoittaa oppilaitoksen työskentelyä, tunnistaa ja auttaa ahdingon kokevaa opiskelijaa, lisätä turvallisuuden tunnetta ja estää oppilaitosta yhteisönä sekä sen jäseniä yksilöinä traumatisoitumasta jokaisen uhkauksen kohdalla.

"Ihmisellä on "luontainen" taipumus vastustaa oman itsensä psyykkistä tutkimista. Tämän perustana saattaa olla, että ihmislajin säilyminen on pohjautunut ulkoisten vaarojen havaitsemiseen ja niiden torjuntaan ja hallintaan. Ihmisellä on tähän liittyen tendenssinä ulkoistaa myös sisäisiä psyyken tapahtumia. Erityisesti erilaiset pelottavat ajatukset, mielikuvat ja tunteet, jotka ovat uhkaavia ihmisen itsetunnolle, sijoitetaan ulkomaailmaan ja vielä muutetaan joksikin konkreettiseksi pahaksi. Näin me suhteellisen helposti syytämme muita tai olosuhteita silloinkin, kun todellinen syy olisi löydettävissä meidän päämme sisäpuolelta."⁹⁰

Kaiken avain on pelon johtaminen. Pelkoa ei pidä väheksyä vaan sitä pitää ymmärtää ja sen läsnäolo täytyy tiedostaa. Pelolle ei kuitenkaan pidä antaa periksi. Pelkoa tulisi käsitellä turvallisuuskoulutuksessa ja osana kokonaisvaltaista turvallisuussuunnittelua. Pelko pitää ottaa haltuun. Jokainen oppilaitoksen työntekijä voi joutua kohtamaan pelkoa ja uhkaa ja ainakin hetkeksi joutua tilannejohtajan rooliin.

⁹⁰ Toskala A. 1989. s. 20

Lähteet

- Aarnio R. 2009. Tietosuojavaltuutetun muistio. Korkeakouluturvallisuushanke. Laurea ammattikorkeakoulu.
- Aho, K. 2009. Mikosta Mestariksi -baarityön käsikirja, raportti opinnäytetyöstä, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Alajoki P. 2010. Peloista rohkeaan elämään. Kustannus Oy Uusi Tie. Helsinki
- Arnkil, T.E. & Eriksson E. 2009. Huolen vyöhykkeistö. Keynote presentation. Helsinki. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Buzan-Barry, T. The Mind Map Book. BBC Active. London.
- Cacciatore R. 2007. Aggression portaat. Opetushallitus. Vammalan kirjapaino.
- Calhoun, F & Weston, S. 2003. Contemporary Threat Management. San Diego: Specialized Training Services.
- Collins J. 2010. Hyvästä Paras. Talentum Media. Helsinki.
- Cornell. D. 2003. Student Threat Assessment. Virginia Youth Violence Project, Curry School of Education, University of Virginia
- De Becker, G. 2007. What is Threat - A confidential White Paper Report. Studio City: Gavin de Becker Incorporated.
- Dryden G & Vos J. 2002. Oppimisen vallankumous. Tietosanoma Oy. Helsinki.
- Gentile A. Douglas. 2003. Media Violence and Children - A complete guide for parents and professionals. Westport. Connecticut. London.
- Gladwell M. 2006. The Tipping Point. Hachette Book Group. USA.
- Hakkarainen K., Lonka K. ja Lipponen, L. 1999. Tutkiva oppiminen. WSOY. Helsinki.
- Hakala, J.T. 1999. Opinnäytetyö luovasti. Tampere. Tammer-Paino Oy.
- Helkama K., Myllyniemi R., Liebkind K. Johdatus sosiaalipsykologiaan. 2004. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 6. uudistettu laitos. Vantaa: Tammi.
- Heiskanen M. 2002. Väkivalta, pelko, turvattomuus. Hakapaino Oy. Helsinki
- Heiskanen M., Aromaa K., Niemi H., Siren R. 2000. Tapaturmat, väkivalta, rikollisuuden pelko. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Tilastokeskus. Helsinki.
- Hoffman J. 2009. Assessment of Targeted Violence. Keynote presentation in Association of European Threat Assessment Professional Conference. Berlin. Germany. 2009.
- Isotalus Nina, Saarela Kaija-Leena: Vältä työväkivalta. Työterveyslaitos 2007
- Koskela H. 2009. Pelkokierre. Gaudeamus. Helsinki

- Kullaa K. & co. 2009. Pykäläpankki. Opettajien ammattijärjestö OAJ. Forssan kirjapaino. Forssa.
- Kunelius R. 1998. Viestinnän vallassa. WSOY. Juva.
- Kupiainen R. ja Sintonen S. 2009. Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus. Palmenia. Helsinki.
- Leppänen J., Pelkonen, N., Ranta T., Turunen T., ja Vuoripuro J. 2009. Korkeakouluturvallisuuskäsikirja - Vakavien henkilöriskien hallinta. Laurea julkaisusarja.
- Leppävuori ja kump. 2009. Suuronnettomuustilanteiden kriisityö. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Marks Isaac M. 2007. Prometheus kustannus Oy. Tammerpaino Oy. Tampere.
- Mustonen A. 2001. Mediapsykologia. WSOY. Helsinki. Porvoo
- Mäkelä R. 2004. Naamiona terve mieli - kuinka kohtaan luonnehäiriöisen?. Perussanoma Oy. Kauniainen.
- Mäkitalo M. 2009. Kriisiviestintäkäsikirjan laatiminen. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Ylempi AMK.
- Nurmi L. 2006. Kriisi, pelko, pakokauhu. Edita. Helsinki.
- Nurmi T. 1998. Uusi Suomen kielen sanakirja. Gummerus. Jyväskylä. Helsinki.
- O'Toole, M. 2000. The School Shooter: Threat Assessment Perspective. Quantico: FBI Academy
- Panula J. 1997. Vaikutussuhde, käyttösuhde, merkityssuhde -näkökulmia todellisuuden, joukkoviestinnän ja yleisön väliseen suhteeseen. Atena kustannus Oy. Jyväskylä.
- Pelkonen N. 2004. Kriisin ABC -käsikirja poliisin käyttöön. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisusarja.
- Peltonen H. Opetusneuvos. 2008. Opetushallitus, luentoaineisto.
- Randazzo, M. 2009. Understanding School Shootings. <http://www.bwpglobal.com/school-violence/school-shootings>
- Rautava M, Perttu S. 2002. Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki:Stakes. Sosiaali- ja terveysministeriö
- Reddy, M., Borum, R., Berglund, J., Vossekuil, B., Fein, R. & Modzeleski, w. 2001. Evaluating Risk for Targeted Violence in Schools: Comparing Risk Assessment, Threat Assessment and Other Approaches.
- Riikonen U. 2010. Väkivallan uhkaa koskeva lainsäädäntö ja uhan hallintakeinot. Länsi-Suomen aluehallintovirasto. www.tyosuojelu.fi
- Rikosoikeus ja oikeudenkäynti. Suomen laki. 2011. Talentum Media Oy. Helsinki
- Ruohotie, P. 1998. Motivaatio, tahto ja oppiminen. Helsinki. Oy Edita Ab.
- Saari, S. 2009. Hädän hetkellä - psyykkisen ensiavun opas. Adlibris.com
- Saari, S. 2003. Kuin Salama kirkkaalta taivaalta. Otavan kirjapaino. Keuruu

- Salmivalli, C. 2003. Kaverien kanssa -Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Otavan kirjapaino. Keuruu
- Sund, P. 2009. Behavioral Threat Management: Prevention of Severe Targeted Violence in Educational Institutions. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu
- Stanko E. 1990. Everyday Violence. How Woman and Men Experience Sexual and Physical Danger. London: Pandora Press
- <http://www.acadsci.fi/kannanottoja/koulusurmat.htm>
- Syrjälä L. ja kump. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. West-Point Oy. Rauma.
- Tirri R. 2006. Jatkuva onnentunteen harha. Turun yliopisto. Digipaino. Turku.
- Toskala A. 1989. Itsetuntemus ja johtajuus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Toskala A. 1997. Pelot ja niiden voittaminen.
- Työturvallisuussäännöksiä valmistelevan neuvottelukunnan Väkivallan uhka -jaoston mietintö 24.3.2009.
- Vehkamäki P. ja Tamminen-Dahlman A. 2004. Julkisuus ja tietosuoja opetustoimessa. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Väkivallan uhka työssä. 2010. Työsuojeluhallinto. Aluehallintovirasto. Työsuojeluoppaita- ja ohjeita. Multiprint Oy. Tampere.
- Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyöohje. 2008. Laurea ammattikorkeakoulu.